

**Indikatorer på
sexualbrottsutvecklingen
2005–2017**

Indikatorer på sexualbrottsutvecklingen 2005–2017

Rapport 2019:5

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

ISBN 978-91-88599-12-4
URN:NBN:SE:BRA-829
ISSN 1100-6676

© Brottsförebyggande rådet 2019
Produktion: Ordförrådet AB
Omslag: Maimi Laks, Ordförrådet AB
Tryck: 2019 E-print AB
Upplaga 75 exemplar

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos Norstedts Juridik, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, e-post kundservice@nj.se
Webbadress: www.nj.se/offentligapublikationer

Förord

Brottsförebyggande rådet (Brå) fick 2018 i uppdrag av regeringen att undersöka utvecklingen av de polisanmälda sexualbrotten och den självrapporterade utsattheten för sexualbrott åren 2005–2017. Bakgrunden till uppdraget är en ökning i antalet polisanmälda sexualbrott, liksom i andelen i befolkningen som enligt Nationella trygghetsundersökningen (NTU) uppgett sig ha utsatts för sexualbrott.

För att belysa möjliga orsaker till ökningarna har Brå gjort fördjupade studier av de polisanmälda sexualbrotten och av NTU-data, samt via intervjuer samlat in berättelser från personer som enligt NTU uppgett utsatthet för sexualbrott 2016.

Sexualbrott omfattas av ett stort mörkertal och det är en svår uppgift att bedöma i vilken mån förändringar i indikatorerna speglar en faktisk ökning av sexualbrottsligheten. Under den studerade perioden har stor uppmärksamhet riktats mot sexualbrott. Sexualbrottslagstiftningen har omarbetats i flera omgångar och ett flertal utprop mot sexualbrott har fått stort utrymme i den offentliga debatten. En möjlig följd av detta är en förändring i vilka händelser som uppfattas som sexualbrott, och därmed om händelserna anmäls och rapporteras som sexualbrott. Ökningarna kan därmed bero på en faktisk ökning, en ökad anmälnings- och rapporteringsbenägenhet eller en kombination av dessa faktorer. I rapporten beaktas därför även utvecklingen av sexualbrottsligheten i andra relevanta källor, samt omvärldsfaktorer som kan förväntas medföra en faktisk ökning av sexualbrottsligheten eller påverka vilka händelser som uppfattas som sexualbrott.

Rapporten har vetenskapligt granskats av professor Jerzy Sarnecki vid kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, och professor Tove Pettersson, också vid kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Stockholm i maj 2019

Björn Borschos
T.f. generaldirektör

David Shannon
Enhetschef

Innehåll

Sammanfattning	6
Brås uppdrag.....	6
Metod	6
De polisanmälda sexualbrotten	8
Den självrapporterade utsattheten för sexualbrott	10
Utvecklingen enligt andra indikatorer	12
Utvecklingen av omvärldsfaktorer.....	13
Brås bedömning	15
Inledning	17
Rapportens syfte och frågeställningar	19
Vad menas med sexualbrott i denna studie?	20
Svårigheter med att studera sexualbrottens utveckling	23
Tidigare Brå-studier om sexualbrott.....	27
Disposition.....	27
Metod och material	29
Kriminalstatistiken, anmälda brott med mera	30
Nationella trygghetsundersökningen (NTU).....	32
Hopslagning av NTU och registerstatistik.....	37
Övriga informationskällor	38
Sexuellt ofredande och våldtäkt i statistiken över anmälda brott	40
De polisanmälda sexualbrotten	46
Karaktären på de polisanmälda sexuella ofredandena	47
Exempel på tre typer av sexuellt ofredande	51
Karaktären på de polisanmälda våldtäkterna	54
Exempel på tre typer av våldtäkt.....	59

Sexualbrottsutvecklingen enligt NTU.....	63
Har gruppen gärningspersoner förändrats?	65
Har omständigheterna kring händelserna förändrats?	67
Sexualbrott av olika allvarlighetsgrad enligt NTU	71
Utvecklingen för frågor om allvarliga sexualbrott	72
Utvecklingen för de minst allvarliga samt mest allvarliga rapporterade sexualbrotten i NTU	75
Berättelser från sexualbrottsutsatta i NTU 2016.....	78
Om sexualbrottshändelserna	79
Om polisanmälan och rapportering	85
Andra indikatorer och omvärldsfaktorer	90
Utvecklingen enligt sjukvårdsstatistik och andra surveyundersökningar	92
Förändringar i tillfällesstrukturen	96
Demografiska förändringar	100
Faktorer som kan påverka benägenheten att anmäla och rapportera	104
Referenser	111
Bilaga 1. Intervjuguide	117
Bilaga 2. Mall	119
Bilaga 3. Fördjupningsstudie om NTU-frågorna om händelsens allvarlighetsgrad	120

Sammanfattning¹

Brås uppdrag

Antalet polisanmälda sexualbrott har ökat kontinuerligt under de senaste decennierna. Under de senaste åren har även den självrapporterade utsattheten för sexualbrott ökat, enligt Nationella trygghetsundersökningen (NTU).

Brottsförebyggande rådet (Brå) har därför fått i uppdrag av regeringen att belysa orsakerna till ökningarna sedan 2005. I uppdraget ingår också att utifrån data om självrapporterad utsatthet och anmälda brott analysera om ökningarna gäller särskilda typer av sexualbrott, tillvägagångssätt, situationer eller utsatta personer, och i den mån det är möjligt gruppen gärningspersoner. Brå ska även i möjligaste mån uppskatta sexualbrottslighetens faktiska utveckling, och hur den självrapporterade utsattheten förhåller sig till de polisanmälda brotten och den faktiska brottsligheten.

Metod

Brå har analyserat utvecklingen av de polisanmälda sexualbrotten under perioden 2005–2017 med fokus på de två antalsmässigt största typerna av sexualbrott, sexuellt ofredande och våldtäkt. För att möjliggöra jämförelser med utvecklingen enligt NTU, vars målgrupp inte inkluderar personer under 16 år, har analyserna begränsats till brott mot personer i åldern 15 år eller äldre.

Även utvecklingen av den självrapporterade utsattheten för brott enligt NTU har analyserats. Inför NTU 2018, som ställde frågor om utsatthet för brott 2017, reviderades undersökningens datainsamlingsmetod. Bland annat justerades texten som introducerar sexualbrottsfrågan i NTU. Den förändringen, i kombination med övriga mer ingripande metodmässiga förändringar, innebär

---

¹ En engelsk version av denna sammanfattning finns på Brås webbplats, www.bra.se. Klicka där på fliken *Publikationer*, och skriv sedan in rapportnumret i sökfältet.

att det inte utan vidare är möjligt att samanalysera resultaten från det gamla och det reviderade sättet att ta fram resultaten. Analyserna av NTU-data har därför begränsats till perioden 2005–2016.

För att få en bild av de typer av sexualbrottshändelser som rapporteras i NTU har telefonintervjuer gjorts med personer som enligt NTU uppgivit att de varit utsatta för sexualbrott 2016. Personer som inte ville delta i en telefonintervju fick möjlighet att lämna sin berättelse via brev. Totalt 50 berättelser har varit föremål för en kvalitativ analys. Dessa berättelser används också i en analys av allvarlighetsgraden av de självrapporterade sexualbrotten enligt NTU. I denna analys har de personer som uppgett utsatthet för sexualbrott enligt NTU också samkörts mot polisens målsägarregister, för att studera vilka typer av sexualbrott som de anmält till polisen.

Brå har också gjort övergripande analyser av utvecklingen enligt andra indikatorer på sexualbrottsutvecklingen och även enligt indikatorer på omvärldsfaktorer som kan vara av värde när man ska diskutera om utvecklingen av den anmälda och självrapporterade sexualbrottsligheten kan handla om en faktisk ökning eller ett resultat av en ökad anmälnings- eller rapporteringsbenägenhet. Det handlar om deltagande i nöjeslivet, internetanvändning, demografiska förändringar och en ökad uppmärksamhet kring sexualbrott i samhället.

Forskningen flyttar fram kunskapen – men viktiga frågor är och förblir svåra att besvara

Lika viktiga som frågorna i detta uppdrag är, lika svåra är de att till fullo belysa och besvara. Det ligger i sakens natur att en stor del av alla brott mot person, och då särskilt sexualbrott, inte kommer till myndigheters eller undersökande instansers kännedom och exakt noteras och räknas. Det finns inte uppgifter om alla brott, och inte heltäckande uppgifter om de brott som noteras. I den situationen är det en utmaning att analysera sexualbrottsligheten som den framträder i källorna, och än svårare att fastställa dess mer faktiska omfattning, karaktär och utveckling. Det finns därför – och kommer alltid att finnas – ett stort mått av återstående frågor när det gäller sexualbrottsligheten och hur den utvecklas. Till saken hör att flera av förändringarna i indikatorerna på sexualbrottsligheten främst gäller senare år, och att det är särskilt svårt att dra slutsatser i det korta perspektivet. I slutet av uppdraget till Brå angavs att myndigheten skulle belysa utvecklingen utifrån flera dimensioner, men i fråga om gärningspersoner med tillägget i den mån det är möjligt. I arbetet med uppdraget har Brå gjort flera viktiga analyser av ett slag

som varit möjliga under den tid som stått till förfogande och i den rådande resurssituationen. En dimension som det inte blev möjligt att studera ingående är gärningspersonerna, och i det sammanhanget inte annat än översiktligt betydelsen av demografiska förändringar, med exempelvis omfattande asylmottagning och ökande invandring. I framtiden kommer myndigheten i olika former återkomma med statistik och analyser om sexualbrottsligheten och dess utveckling, och andra utrednings- och forskningsmiljöer bidra med ytterligare resultat. Forskningen flyttar fram kunskapsläget och bidrar med underlag för diskussioner, överväganden och beslut, men samtidigt är många viktiga frågor svåra att besvara och en del frågor kommer att förbli obesvarade.

De polisanmälda sexualbrotten

Den polisanmälda sexualbrottsligheten består nästan uteslutande av brott mot kvinnor. Enligt statistiken över anmälda brott har andelen manliga målsägare vid våldtäktsbrott ökat svagt under senare år, men 2017 var den brottsutsatta personen en kvinna vid 95 procent av de anmälda våldtäkterna och över 90 procent av de anmälda sexuella ofredandena. För båda brottstyperna är gärningspersonen i de allra flesta fall en man.

Utvecklingen av polisanmälda våldtäkter

Polisanmälda våldtäkter mot personer över 15 år ökade mellan 2005 och 2008. Denna ökning följdes av en längre period då de anmälda våldtäkterna låg på en relativt stabil nivå, innan det skedde en ny ökning 2016 och 2017.

Från 2005 till 2009 ökade andelen anmälningar som avsåg våldtäkter som skett mer än 6 månader före anmälningstillfället. Under 2010–2017 utgjorde denna andel cirka en fjärdedel av de anmälda våldtäkterna.

Brå har gjort en fördjupad analys av ett urval av våldtäktsanmälningar 2005, 2011 och 2017. Den visar att både allvarliga våldtäkter där det förekommit fysiskt våld och övriga våldtäkter ökade mellan 2005 och 2011. Från och med 2011 skedde ingen ytterligare ökning av våldtäkter med inslag av fysiskt våld eller där målsägaren fått fysiska skador av övergreppet. Ökningen mellan 2011 och 2017 handlade om våldtäkter utan våldsinslag, som begåtts av personer som målsägaren kände sedan tidigare, främst vänner och bekanta. Från 2011 till 2017 ökade inte heller våldtäkterna som begåtts av tidigare okända gärningspersoner, eller överfallsvåldtäkterna.

Analyserna visar också att de flesta anmälda våldtäkter avser brott mot kvinnor inomhus, framför allt våldtäkter i privat-

bostäder. Det är också sådana brott som ökat mest i anmälningstatistiken för de studerade åren. Anmälda våldtäkter där det förekommit alkohol eller droger, eller där målsägaren varit i ett försvarslöst tillstånd vid brottet, ökade både från 2005 till 2011 och från 2011 till 2017. Mellan 2011 och 2017 syns också en ökning av våldtäkter av gärningspersoner som målsägarna tidigare bara haft kontakt med via internet, framför allt via någon form av dejtingapp. Det speglar sannolikt en förändring mot nya former av dejtingbeteende.

Utvecklingen av polisanmälda sexuella ofredanden

Sexuellt ofredande inrymmer både verbala och fysiska sexuella kränkningar samt även kommunikation i form av exempelvis kränkande bilder eller filmklipp. Brotten kan ske både vid fysiska möten och via telefon och internet.

Polisanmälda sexuella ofredanden mot personer över 15 år ökade mellan 2005 och 2009. Därefter följde några år av stabilitet, med en ny ökning mot slutet av den undersökta perioden, i synnerhet under åren 2016 och 2017. Omkring nio av tio anmälningar om sexuellt ofredande görs i nära anslutning till brottet, vilket inte har förändrats över tid.

En fördjupad analys av ett urval av polisanmälningar från 2005, 2011 och 2017 visar att det skett en ökning av anmälningar som avser sexuella ofredanden av såväl kända som okända gärningspersoner. Men i majoriteten av de anmälda sexuella ofredandena är gärningspersonen någon som målsägaren känner sedan tidigare.

Anmälningar där det ingår ett verbalt sexuellt ofredande, det vill säga där gärningspersonen sagt eller skrivit något sexuellt kränkande till målsägaren, har ökat från 2005 till 2017. Under den tiden har också anmälningarna om fysiska sexuella ofredanden ökat, men med en särskilt tydlig ökning mellan 2011 och 2017. Närmare en tredjedel av ökningen mellan dessa år avser sexuella ofredanden där gärningspersonen rört vid målsägarens kön eller bröst. Samtidigt avser huvuddelen av ökningen en oönskad sexuell beröring vid någon annan del av målsägarens kropp, oftast rumpan.

Från 2011 till 2017 ökade anmälningarna om sexuella ofredanden via internet relativt kraftigt. Det handlar framför allt om brott som skett via sociala medier och appar som Facebook, WhatsApp och Instagram. En betydande del av ökningen avser anmälningar där gärningspersonen skickat bilder eller filmklipp av sitt kön eller annat pornografiskt material. Anmälningar om sexuella ofredanden via telefonsamtal, sms eller e-post minskade med cirka en tredjedel under samma period.

När det gäller brottsplatsen visar analysen inga tydliga förändringar 2011 jämfört med 2005. Från 2011 till 2017 sker det dock en relativt kraftig ökning av anmälningarna om sexuella ofredanden i nöjessammanhang. År 2017 avsåg närmare en tredjedel av dessa anmälningar brott i festivalsammanhang, en brottsplats som knappt förekommer i anmälningarna från 2005 och 2011.

Den självrapporterade utsattheten för sexualbrott

Utvecklingen av den självrapporterade utsattheten för sexualbrott enligt NTU skiljer sig från utvecklingen av de polisanmälda brotten. Under åren 2005–2012 låg andelen i befolkningen som i NTU uppgett utsatthet för sexualbrott på en relativt stabil nivå (mellan 0,7 och 0,9 procent av befolkningen). Därefter ökade den självrapporterade utsattheten enligt NTU, med en särskilt kraftig ökning åren 2015 och 2016. År 2016 var andelen sexualbrottsutsatta i befolkningen enligt NTU 2,4 procent.

Ökningen enligt NTU avser främst den självrapporterade utsattheten för sexualbrott bland kvinnor, även om fler män också uppgett utsatthet för sexualbrott mot slutet av den undersökta perioden. År 2016 uppgav 4,1 procent av kvinnorna och 0,6 procent av männen att de blivit utsatta för sexualbrott.

En klar majoritet, drygt nio av tio, av gärningspersonerna vid rapporterade sexualbrottshändelser i NTU är män, vilket inte har förändrats under den undersökta perioden.

Kvalitativ analys visar att NTU fångar en stor bredd av sexualbrott

Den kvalitativa analysen av berättelser från personer som uppgett utsatthet för sexualbrott 2016 i NTU visar att undersökningen fångar upp allt från kränkande sexuella kommentarer till våldtäkter med både fysiskt och psykiskt våld. Många av berättelserna handlade om oönskad sexuell beröring av okända personer, ofta i krogmiljö men även på festivaler och i kollektivtrafiken. I de berättelser som avsåg samlag mot den utsatta personens vilja var gärningspersonen ofta en närstående eller en vän eller bekant.

En ökad rapporterad utsatthet i stora delar av befolkningen

Analysen av sexualbrottsutvecklingen enligt NTU visar att ökningen inte är koncentrerad till en viss del av befolkningen. Det har skett en tydlig ökning av den självrapporterade utsattheten för sexualbrott bland personer inom alla befolkningsgrup-

per, med undantag för personer i åldern 65–79 år. Ökningen är störst bland kvinnor och personer i åldern 16–24 år.

Ökningen har varit ungefär lika kraftig i storstäder, mindre städer och på landsbygden. Vidare gäller den ökade rapporteringen både brott som skett i Sverige och brott som skett utomlands.

Gärningspersonen är något oftare en tidigare okänd person i slutet av den undersökta perioden, enligt NTU, men den ökade rapporteringen gäller även brott av närstående och av bekanta personer. I slutet av perioden är en något större andel av gärningspersonerna i åldern 18–34 år.

Ökningen avser även samtliga typer av brottsplatser som efterfrågas i NTU. I slutet av perioden är det relativt sett färre av de rapporterade brotten som skett i en bostad, medan andelen som skett på arbetsplatser och i skolor är oförändrad. Det som ökat mest är rapporteringen av brotts handlingar på allmänna platser, där den tydligaste ökningen avser brott vid nöjeslokaler.

Främst rapporterad utsatthet för mindre allvarliga sexualbrott som ökat

NTU redovisar indikatorer för både samtliga sexualbrott och allvarliga sexualbrott. När ökningen av den självrapporterade utsattheten började 2013, ökade även rapporteringen om allvarliga sexualbrott. Därefter skedde ingen ytterligare ökning fram till 2016. Andelen i befolkningen som utsatts för allvarliga sexualbrott enligt denna indikator var 2016 ungefär lika stor som 2013.

En fördjupningsstudie har gjorts för att studera allvarlighetsgraden bland de självrapporterade sexualbrotten enligt NTU. Slutsatsen av fördjupningsstudien är att de flesta av dem som enligt NTU utsatts för ett allvarligt sexualbrott har angett att det förekommit våld, fasthållning eller hot, men att många av dem inte själva uppfattar händelsen som en våldtäkt. När man studerar omständigheterna i de fall där den utsatta angett att våld eller hot förekommit, rör det sig ofta om lindrigare handlingar än våldtäkt.

Analysen visar att den kraftiga ökningen enligt NTU i slutet av den undersökta perioden framför allt avser mindre allvarliga sexualbrotts handlingar, där det inte förekommit hot, fasthållning eller våld. De brotts handlingar som i fördjupningsstudien benämns *de mest allvarliga brotten* i NTU-data har inte ökat lika kraftigt och ligger på en mycket lägre nivå.

Under perioden efter 2011 har *de mest allvarliga sexualbrotten* enligt NTU legat relativt stabilt, även om en viss ökning kan skönjas under enstaka år. De handlingar som framför allt ökat

enligt NTU liknar i stora drag det som inryms i den juridiska definitionen av sexuella ofredanden.

Kurvorna skiljer sig mellan NTU och statistiken över anmälda brott i början av perioden

De polisanmälda sexualbrotten ökade under åren 2005–2009, medan utsattheten för sexualbrott enligt NTU låg på en stabil nivå. Det är rimligt att tolka detta som att anmälningsbenägenheten ökade under den här perioden. Ett resultat som talar för en ökad anmälningsbenägenhet är att det dessa år skedde en ökning av anmälningarna om våldtäkter som skett relativt långt före anmälningstillfället. Det är också sannolikt att den utvidgade våldtäktsdefinitionen bidrog till ökningen av de polisanmälda våldtäkterna.

Samstämmig bild av de allvarligaste sexualbrotten 2011–2017

Både statistiken över anmälda brott och NTU uppvisar en relativt stabil nivå av de allvarligaste sexualbrotten under större delen av perioden 2011–2017.

Det syns ingen ökning av anmälda våldtäkter där det förekommit fysiskt våld, och de *mest allvarliga sexualbrotten* enligt NTU-data låg på en relativt stabil nivå, även om en viss ökning kan skönjas under enstaka år.

Sexuella ofredanden: ökande trend men skillnader i ökningens omfattning mellan NTU och de polisanmälda brotten

Sexuella ofredanden ökar mer markant än de allvarligare sexualbrotten i både NTU och statistiken över anmälda brott under perioden efter 2011, men ökningen är mycket kraftigare enligt NTU. Bland de polisanmälda brotten är det fysiska sexuella ofredanden som svarar för en stor del av ökningen 2011–2017. De relativt sett allvarligare brotten, det vill säga sexuell beröring vid målägarens kön eller bröst, ökar under dessa år, men största delen av ökningen avser beröring vid andra delar av kroppen. Enligt både NTU och polisanmälningarna syns en tydlig ökning av brott som skett vid nöjeslokaler.

Utvecklingen enligt andra indikatorer

Rapporten redovisar utvecklingen enligt tre andra indikatorer på sexualbrottsutvecklingen för perioden 2005–2016. Det handlar om statistik över antalet personer som besökt sjukvård med

anledning av sexuellt övergrepp och två surveyundersökningar som ställer en fråga om utsatthet för sexuella trakasserier.

Som framgått ovan visade analysen av brottens allvarlighetsgrad enligt NTU, att de allvarligaste sexualbrotten, motsvarande våldtäkt och sexuellt tvång, inte ökat kraftigt. Detta får också stöd av utvecklingen av antalet personer som besökt sjukhus med anledning av sexuella övergrepp. Det antalet har varierat något från år till år, men indikerar att det under åren fram till 2016 inte skett någon tydlig ökning av antalet personer i befolkningen som blivit utsatta för allvarliga sexualbrott som föranlett att de besökt sjukhus. Däremot sker en ökning i sjukvårdsstatistiken 2017.

En redovisning av utvecklingen av utsatthet för sexuella trakasserier enligt Stockholms stads trygghetsmätning och Arbetsmiljöundersökningen visar en relativt stabil nivå av rapporterad utsatthet i båda undersökningarna fram till 2013. Därefter sker en ökning i båda undersökningarna, som är mer kraftig i Stockholms stads trygghetsmätning. Ökningen är dock inte lika kraftig som den som skett enligt NTU åren 2015 och 2016.

Utvecklingen av omvärldsfaktorer

Förändringar i tillfällesstrukturen

Övergripande analyser har gjorts av utvecklingen av indikatorer på deltagande i nöjeslivet och tillgång till internet, för att kontrollera om dessa skulle kunna förklara ökningarna enligt statistiken över anmälda brott eller NTU. En slutsats av dessa analyser är att den snabba ökningen av innehav av smartmobiler, som framför allt skett efter 2011, rimligen kan ha bidragit till en ökning av vissa typer av sexualbrott. Utvecklingen enligt statistik om stadigvarande serveringstillstånd tyder också på en successiv ökning av utbudet av nöjeslokaler efter 2008, med en stabilisering de allra sista åren. Det är därmed svårt att hitta något samband mellan utvecklingen av utbudet av nöjeslokaler och utvecklingen av sexualbrotten enligt anmälningsstatistiken och NTU. Utbudet ökar under en period när de anmälda och rapporterade sexualbrotten ligger ganska stabilt. Utbudet ligger mer stabilt under åren 2015–2016, då man ser en kraftig ökning av sexuella ofredanden i NTU, när de anmälda och rapporterade sexualbrotten ökar.

Demografiska förändringar

I uppdraget till Brå har också ingått att i den mån det är möjligt ge en bild av gruppen gärningspersoner. Det har inte varit möjligt att närmare belysa denna grupp på grundval av vare sig genomgången av anmälningar eller analysen av uppgifter i NTU.

Det beror på att uppdraget avser den självrapporterade utsatthet för brott, där det endast finns uppgifter om gärningspersonernas kön, ålder och relation till den brottsutsatta, respektive anmälda brott, där det ingår en stor andel brott där det saknas en identifierad misstänkt.

Brå har gjort tentativa analyser av demografiska förändringar bland grupper i befolkningen med en känd överrisk för registrerad brottslighet, såsom män, unga och utrikesfödda personer som invandrat till Sverige. Analyserna visar att en del av dessa grupper gradvis ökat sin andel av befolkningen under perioden. Denna jämna ökning följer dock inte ökningskurvan för anmälda och rapporterade sexualbrott, som varierar mycket mer och ökar kraftigt i slutet av perioden. Det tyder på att sådana demografiska förändringar inte är någon huvudförklaring till den långsiktiga utvecklingen av anmälda och rapporterade sexualbrott sedan 2005.

En demografisk förändring som dock sammanfaller med den kraftiga ökningen av lindriga sexualbrott i NTU år 2015–2016 är den omfattande flyktingmottagningen 2015. Med hänsyn till den offentliga debatten om sambandet mellan flyktingtillströmningen 2015 och ökningen av polisanmälda och rapporterade sexualbrott i NTU, har Brå gjort vissa övergripande analyser för att försöka pröva frågan. Det rör sig även här om tentativa analyser, som delvis bygger på osäkra skattningar. Med det sagt talar inte analyserna för att flyktingtillströmningen 2015 skulle kunna svara för annat än en liten del av ökningen i den rapporterade utsattheten i NTU 2016.

Faktorer som kan påverka benägenheten att anmäla och rapportera

Anmälningsbenägenhet

Under perioden 2005–2017 har det genomförts tre större omarbetningar av sexualbrottslagstiftningen, en utveckling som avspeglar en minskad tolerans i samhället för sexuella övergrepp. Under perioden efter 2010 har detta utrednings- och lagstiftningsarbete dessutom avspeglats i ett återkommande fokus i samhällsdebatten kring frågan om införandet av en samtyckesbaserad sexualbrottslagstiftning. Sedan 2010 har det också varit flera uppmärksammade upprop mot sexualbrott. Dessa upprop har haft gemensamt att de skickat tydliga signaler om att sexualbrott inte ska tolereras, att skulden ska läggas på förövaren, inte på den utsatta personen, och att man ska både våga prata om och anmäla utsatthet för sexualbrott.

Mörkertalet är störst för de mindre allvarliga brotten, som också är flest till antalet. Det är för dessa brott som det finns

störst utrymme för förändringar i antalet anmälda brott, genom förändringar i samhällsklimatet, som medför att personer som utsatts, uppfattar det de blivit utsatta för som brottsligt och känner sig trygga med att göra en polisanmälan.

En analys av månadsstatistiken över anmälda sexuella ofredanden ger stöd för att uppmärksamheten kring två medieupprop, i det ena fallet i kombination med att polisen underlättade för brottsutsatta att göra en polisanmälan, bidragit till ökningen av antalet anmälda sexuella ofredanden åren 2013 och 2016.

Rapporteringsbenägenhet

Mot bakgrund av den tilltagande uppmärksamheten kring sexualbrott och de olika upprop som beskrivits ovan, är det inte orimligt att förvänta sig att sexualbrottsutsatta ägnat mer tid åt att reflektera över och omvärdera sina erfarenheter av sexuella kränkningar. Uppmärksamheten kan också ha bidragit till minskade skuld och skamkänslor samt en minskad ovilja att berätta om dessa erfarenheter, även i frågeundersökningar. Det är rimligt att anta att det ökar benägenheten att rapportera om händelsen i NTU.

Man kan fråga sig varför då inte anmälningarna till polisen ökat i samma omfattning. En tänkbar förklaring är att ”kostnaden” för att polisanmäla någon för sexualbrott är högre än att berätta om det i en anonym undersökning.

Brås bedömning

I regeringens uppdrag till Brå ingick att i möjligaste mån uppskatta sexualbrottslighetens faktiska utveckling och hur den självrapporterade utsattheten förhåller sig till de polisanmälda brotten och den faktiska brottsligheten. NTU är den mest relevanta källan gällande utsattheten, och anmälningsstatistiken är källan gällande de polisanmälda brotten. Här bör framhållas att det inte är möjligt att ge ett definitivt svar på hur utvecklingen i de två källorna ska tolkas. Det finns inga alternativa säkrare källor att luta sig mot. Det Brå främst koncentrerat sig på är en fördjupad analys av anmälningarna och uppgifterna i NTU. Syftet har då varit att se om det skett förändringar i brottens karaktär, som skulle kunna ge underlag för att bedöma om utvecklingen främst styrts av faktiska förändringar av antalet sexuella ofredanden i samhället eller om den främst styrts av en ökad anmälningsbenägenhet och en ökad motivation att rapportera lindrigare sexualbrott i NTU. Brå har också jämfört resultaten i NTU med dem i andra liknande undersökningar och studerat om det finns ”omgivande” samhälleliga faktorer som förändrats på ett sätt

som skulle kunna förklara utvecklingen av sexualbrott i anmälningsstatistiken och NTU.

Med dessa material som underlag har Brå gjort en så välgrundad rimlighetsbedömning som möjligt. Men det rör sig om en bedömning som med nödvändighet inrymmer osäkerhet.

En samlad bedömning av utvecklingen

Sammantaget kan konstateras att antalet anmälda *våldtäkter* enligt statistiken över anmälda brott visat en ökande trend sedan 2005, med kraftigare ökning i början och slutet av perioden, men däremellan en ganska stabil nivå. Ökningen i början av perioden torde till stor del förklaras av att den legala definitionen av våldtäkt vidgades år 2005. Antalet personer som under perioden sedan 2005 i NTU rapporterat att de utsatts för ett allvarligare sexualbrott, motsvarande våldtäkt och sexuellt tvång, har också ökat, men den ökningen är relativt begränsad. I den analys som Brå gjort framgår också att antalet kvinnor som i NTU rapporterat om händelser som motsvarar våldtäkt och sexuellt tvång ligger på en lägre nivå än vad som uppskattats tidigare. Enligt Brås bedömning talar de omvärldsfaktorer som studerats för att den ökande trenden i båda källorna i slutet av perioden främst förklaras av en kombination av förändringar i umgängesmonster och en ökad anmälningsbenägenhet.

När det gäller anmälda respektive rapporterade *sexuella ofredanden* visar båda källorna en kraftig ökning. Även Stockholms stads trygghetsmätning visar en ökning. Ökningen är särskilt kraftig i NTU de allra sista åren. Enligt Brås bedömning torde den långsiktiga ökningen sedan 2005 kunna förklaras utifrån liknande omvärldsfaktorer som när det gäller våldtäkt. När det gäller specifikt ökningen i NTU de allra sista åren, talar de analyser som gjorts för att det till en betydande del torde handla om en ökad benägenhet bland kvinnor att tala öppet om utsatthet för sexuella ofredanden och att detta får en särskilt stor effekt i en frågeundersökning som NTU. Att ”tala öppet” genom att anmäla någon till polisen torde innebära större ”kostnader” för kvinnan än att rapportera händelsen i NTU. Exakt hur stor del av ökningen av polisanmälda brott och självrapporterad utsatthet som en ökad anmälnings- och rapporteringsbenägenhet svarar för och hur mycket som kommer av en faktisk ökning går dock inte att säga.

Det är möjligt att bilden kan bli tydligare om ökningarna som man ser de senaste åren kan följas under en något längre tid. Det finns alltså skäl att noga följa den fortsatta utvecklingen av anmälda och rapporterade brott, liksom omgivande samhällsfaktorer som kan påverka utvecklingen när det gäller sexualbrott.

Inledning

Antalet sexualbrott som anmäls till polisen² har följt en ökande trend under en längre tid, och i Nationella trygghetsundersökningen (NTU) har andelen som uppgett att de utsatts för någon form av sexualbrott också ökat de senaste åren. Dessa ökningarna, tillsammans med en bristande kunskap om vad som kan ligga bakom, är bakgrunden till att regeringen gett Brå i uppdrag att undersöka utvecklingen av utsatthet för sexualbrott. I Brås regleringsbrev för 2018 är uppdraget formulerat som följer:

Antalet polisanmälda sexualbrott har ökat kontinuerligt under de senaste decennierna. Under de senaste fyra åren har även utsattheten för sexualbrott ökat enligt Nationella trygghetsundersökningen. Det finns flera faktorer som kan ha påverkat utvecklingen av de anmälda respektive självrapporterade brotten, som benägenheten att anmäla och rapportera om sexualbrott, lagstiftningens utformning och den faktiska utsattheten. Brå ska belysa orsakerna till ökningarna sedan 2005. I uppdraget ingår att i möjligaste mån uppskatta sexualbrottslighetens faktiska utveckling, och hur den självrapporterade utsattheten förhåller sig till de polisanmälda brotten och den faktiska brottsligheten. I uppdraget ingår också att utifrån data om upplevd utsatthet och anmälda brott analysera om ökningarna gäller särskilda typer av sexualbrott, tillvägagångssätt, situationer eller utsatta personer, och i den mån det är möjligt gruppen gärningspersoner.

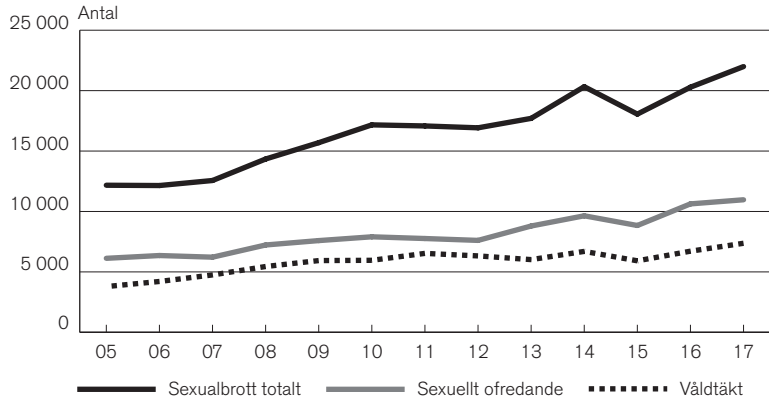
Sexualbrottsutvecklingen enligt statistiken över anmälda brott

I brottsbalken återfinns sexualbrotten i kapitel 6, och omfattar flera olika brottstyper av varierande allvarlighetsgrad. Antalet anmälda sexualbrott har ökat kontinuerligt under perioden 2005–2017, en ökning med 81 procent. Om hänsyn tas till befolkningsökningen har antalet anmälda brott per 100 000 invånare ökat

² Statistiken över anmälda brott ingår i den officiella kriminalstatistiken.

med 62 procent. Figur 1 redovisar utvecklingen dels för samtliga polisanmälda sexualbrott, dels för de två antalsmässigt största brottstyperna – sexuellt ofredande respektive våldtäkt.

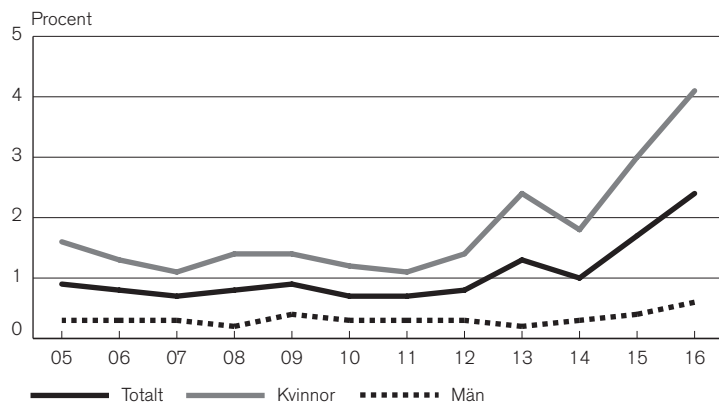
Figur 1. Utvecklingen över antalet polisanmälda våldtäkter, sexuella ofredanden samt sexualbrott totalt, åren 2005–2017.

Sexualbrottsutvecklingen enligt NTU

Under åren 2005–2012 var den andel i befolkningen som i NTU uppgett utsatthet för sexualbrott under 1 procent (mellan 0,7 och 0,9 procent, se figur 2). Därefter syns en ökande trend fram till 2016, då andelen sexualbrottsutsatta enligt NTU var 2,4 procent. Andelen kvinnor som uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU är betydligt högre än andelen män. Skillnaden mellan könen har dessutom ökat under senare år, även om den andel som uppgett utsatthet för sexualbrott ökade också bland männen 2016, jämfört med tidigare år. År 2016 uppgav 4,1 procent av kvinnorna och 0,6 procent av männen att de blivit utsatta för sexualbrott.

Figur 2. Andelen i befolkningen som uppgett utsatthet för sexualbrott enligt NTU, åren 2005–2016. Samtliga och uppdelat på kön.

Inför mätningen för år 2017 (NTU 2018) reviderades datainsamlingsmetoden för NTU, vilket gör att siffrorna för 2017 inte är helt jämförbara med tidigare års mätningar.³ Med förbehåll för dessa jämförbarhetsproblem visar mätningen för 2017 en fortsatt ökning.

Gemensam ökande trend men skillnader i ökningens omfattning

Båda de centrala indikatorerna på sexualbrottslighetens utveckling i Sverige, NTU och statistiken över anmälda brott, visar således på en ökning mellan 2005 och 2017. Under delar av denna period ser utvecklingen dock olika ut enligt dessa två indikatorer. Medan de polisanmälda sexualbrotten har följt en kontinuerligt ökande trend, har andelen personer som uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU legat på en relativt stabil nivå fram till 2012, för att därefter eskalera kraftigt. Centralt för Brås uppdrag är därmed att belysa förändringar över tid, bland de polisanmälda sexualbrotten respektive utsattheten för sexualbrott i NTU, som kan bidra till en förståelse av hur de olika utvecklingar som framgår av respektive indikator kan förhålla sig till varandra samt till den faktiska utvecklingen.

Rapportens syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att analysera de ökningarna som har skett i NTU respektive i statistiken över anmälda brott, samt att belysa möjliga orsaker till ökningarna. Centralt för frågan om hur utvecklingen ska förstås är vilka typer av sexualbrott som har ökat och om de rapporterade eller anmälda sexualbrotten ändrat karaktär. En viktig avgränsning i rapporten är att utvecklingen för sexualbrott mot barn under 15 år inte studeras. Det beror på att NTU vänder sig till personer som är 16 år eller äldre.

Rapporten belyser följande frågeställningar:

- Har karaktären på den polisanmälda sexualbrottsligheten förändrats?
- Har karaktären på den självrapporterade utsattheten för sexualbrott förändrats?
- Vilka typer av sexualbrottshändelser fångas upp av NTU?
- Vilka faktorer talar för att ökningen i anmälda och rapporterade sexualbrott avspeglar en faktisk ökning respektive en ökad anmälnings- och rapporteringsbenägenhet?

---

³ Se vidare metodkapitlet.

Vad menas med sexualbrott i denna studie?

Den juridiska definitionen av sexualbrott

Den juridiska definitionen av sexualbrott framgår av brottsbalkens 6 kap. Sexualbrott inrymmer ett brett spektrum av brottshandlingar, där vissa utgörs av våldsbrott som kan ge fängelse i upp till tio år, medan andra sällan innehåller våld och har enbart böter i straffskalan. Av de polisanmälda sexualbrotten inkluderades i denna studie de polisanmälda brott som rubriceras som antingen sexuellt ofredande (BrB 6 kap. 10 §) eller våldtäkt⁴ (BrB 6 kap. 1 §). Som nämnts är dessa två brottstyper de antalsmässigt största sexualbrottstyperna i statistiken över anmälda brott. De har därmed betydande inverkan på utvecklingen av den polisanmälda sexualbrottsligheten.

Sexuellt ofredande i brottsbalken

Den juridiska definitionen av sexuella ofredanden har inte genomgått några betydande förändringar under 2000-talet.⁵ Lagtextens första stycke berör vissa sexuella handlingar mot barn under 15 år, medan det andra stycket tar upp olika handlingar riktade mot en person oavsett dennes ålder. Den juridiska definitionen innefattar en mängd olika handlingar, såsom oönskad sexuell beröring, blottning som är ägnat att väcka obehag, eller uttalanden som är ämnat att kränka den sexuella integriteten. För blottning räcker det att omständigheterna kring händelsen typiskt sett är sådana som väcker obehag; det krävs inte någon förgelse i det enskilda fallet. För den sexuella kränkningen är varken offrets uppfattning om vad som är kränkande eller gärningspersonens uppsåt att kränka det avgörande, utan att handlingen typiskt sett är en sådan som kränker den sexuella integriteten (Wegerstad 2015). Den juridiska gränsdragningen av vad som utgör ett sexuellt ofredande är inte självklar. Det kan vara av betydelse både vem som företar handlingen och mot vem den riktas. Bedömningen ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och kan påverkas av i vilken miljö och i vilket sammanhang som gärningen företas (prop. 2004/05:45). Bedömningen kan också förändras över tid, eftersom samhällets allmänna toleransnivå i fråga om sexuella företeelser inte är konstant (Jareborg m.fl. 2015).

⁴ Inklusivt försök (BrB 23 kap. 1 §).

⁵ Sexuellt ofredande i brottsbalken: *Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. Lag (2005:90).*

Ett handlande som inte anses uppfylla en tillräcklig sexuell inriktning eller prägel för att utgöra ett sexuellt ofredande kan i stället falla under straffbudet om ofredande (4 kap. 7 § BrB).⁶ Att uttrycket ofredande används i båda bestämmelserna innebär inte att sexuellt ofredande är en kvalificerad form av ofredande. Vid sexuellt ofredande är skyddsintresset den enskildes sexuella integritet medan ofredande är ett fridsbrott, där den enskilde ska skyddas mot gärningar som är fridsstörande (NJA 2018 s. 443). I domstolspraxis har det dock varit förenat med svårigheter att dra gränsen mellan sexuellt ofredande och ofredande (Wegerstad 2015).

Våldtäkt i brottsbalken

Den juridiska definitionen av våldtäkt har förändrats under undersökningsperioden, där rekvisiten för våldtäkt mildrats i omgångar. Det innebär att fler händelser kommit att betecknas som våldtäkt under perioden (händelser som tidigare hade rubricerats som till exempel sexuellt utnyttjande eller sexuellt tvång).

År 2005: Införandet av hjälplöst tillstånd och lägre krav på tvång

År 2005 vidgades våldtäktsbrottet, genom att kravet på tvång sattes lägre (prop. 2004/05:45).⁷ I tidigare lagtext krävdes att det förekommit ett så kallat råntvång, det vill säga ett hot om omedelbart förestående våld mot liv eller hälsa (eller annat mer betydelsefullt intresse) för att handlingen skulle betraktas som våldtäkt. Efter ändringen 2005 behövde det inte finnas ett omedelbart hot utan det räckte med ett hot om brottslig gärning. En ytterligare utvidgning av våldtäktsbrottet gjordes 2005 genom att våldtäktsbestämmelsen kom att inkludera även sådana samlag (eller sexuella handlingar jämförbara med samlag) där någon otillbörligt utnyttjat att en person befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Tidigare krävdes att gärningspersonen själv hade försatt den utsatta personen i vanmakt eller i annat sådant tillstånd (genom att till t.ex. droga offret) för att händelsen skulle utgöra våldtäkt.

⁶ Ofredande i brottsbalken: *Den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år. Lag (2017:1136).*

⁷ Våldtäkt i brottsbalken efter lagändringen 2005: *Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som är jämförlig med samlag genom att utnyttja att personen på grund av medvetslöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Lag (2005:90).*

Detta hade varit föremål för en omfattande debatt, i samband med uppmärksammade domar i fall där kraftigt berusade (ofta unga) kvinnor utnyttjats. Efter 2005 spelade det ingen roll hur den utsatta personen hamnat i ett hjälplöst tillstånd, vilket innebar att även de fall där den utsatta personen själv frivilligt berusat sig eller tagit droger skulle betraktas som våldtäkt. Andra så kallade hjälplösa tillstånd förutom berusning och drogpåverkan som tas upp i lagtexten är medvetslöshet, sömn, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning. I dessa fall krävs varken våld eller hot för att rätten ska kunna döma till ansvar för våldtäkt. Enligt tidigare lagstiftning hade utnyttjande av personer i sådana tillstånd rubricerats som sexuellt utnyttjande i stället för våldtäkt. Sammantaget antas förändringarna i lagstiftningen 2005 framför allt ha lett till en överflyttning av händelser som tidigare rubricerats som sexuellt tvång och utnyttjande till att fler händelser rubricerats som våldtäkt (Brå 2017b).

År 2013: Från hjälplöst tillstånd till en särskilt utsatt situation
 År 2013 vidgades våldtäktsbestämmelsen ytterligare, genom att begreppet *hjälpöst tillstånd* ersattes med *särskilt utsatt situation* (prop. 2012/13:111).⁸

Bakgrunden till ändringen var att det i praxis ställts för höga krav på att någon ansetts vara i ett hjälplöst tillstånd, särskilt när begreppet tillämpades på berusade eller annars drogpåverkade offer, där det visat sig vara mycket svårt att utreda och lagföra våldtäkter utan stödbevisning. En konsekvens av ändringen skulle bli att fler fall av sexuella utnyttjanden i stället skulle rubriceras som våldtäkt. Förutom denna ändring tillades även uttrycket *allvarlig rädsla*, som exempel på en så kallad utsatt situation (tillsammans med medvetslöshet, berusning med flera). Detta för att inkludera situationer där varken tvång eller utnyttjande förekommit, men där den utsatta personen bemött övergreppet med passivitet. Det handlar bland annat om fall av så kallad *frozen fright*, där sexualbrottsutsatta blir så rädda att de upplever att deras kroppar ”stängs av”. Även så kallade överrumplingsfall inkluderas, där någon exempelvis erbjuds en massage, men sedan överrumplas med en sexuell handling jämförlig med samlag. Tidigare hade dessa fall rubricerats som sexuellt ofredande.

⁸ Våldtäkt i brottsbalken efter lagändringen 2013: *Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt. Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetslöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation. Lag (2013:365).*

År 2018: En samtyckeslagstiftning införs

En ny sexualbrottslagstiftning, byggd på frivillighet (även kallad samtyckeslagstiftning), trädde i kraft den 1 juli 2018 (prop. 2017/18:177).⁹ Sedan dess går gränsen för en straffbar gärning vid om deltagandet i en sexuell aktivitet är frivilligt eller inte. Det krävs inte längre att gärningspersonen har använt sig av våld eller hot, eller utnyttjat offrets särskilt utsatta situation, för att kunna dömas för våldtäkt. Det infördes även ett särskilt oaktsamhetsansvar, som handlar om att gärningspersonen inte uppmärksammar att den utsatta personen inte deltar frivilligt i den sexuella aktiviteten, för vilket gärningspersonen kan dömas för oaktsam våldtäkt eller oaktsamt sexuellt övergrepp.

Definitionen av sexualbrott i NTU

Definitionen av sexualbrott i NTU utgår från följande fråga:

Ofredade, tvingade eller angrepp någon dig sexuellt under förra året? Det gäller både allvarliga och mindre allvarliga händelser, till exempel hemma, på jobbet, i skolan eller på någon allmän plats. Vad man svarar på frågan är bland annat beroende av hur man tolkar orden i frågan, vilket kan skilja sig mellan olika individer och demografiska grupper, liksom kön och ålder (se t.ex. Mosher m.fl. 2011).

Frågan i NTU är med avsikt ställd så att den täcker in ett brett spektrum av händelser, så att den tillfrågade inte utelämnar något på grund av osäkerhet om huruvida händelsen utgör ett brott eller ej. Det innebär att inte samtliga händelser som fångas upp av NTU skulle betraktas som brott i juridisk mening (Brå 2017b, Brå 2017c).

Svårigheter med att studera sexualbrottens utveckling

NTU och statistiken över anmälda brott mäter brottsligheten på olika sätt. Statistiken över anmälda brott fångar enbart upp de brott som polisanmäls, och ger därför endast information om den minoritet av sexualbrott som kommer till rättväsendets kännedom. Surveyundersökningar, som NTU, fångar oftare upp även mindre allvarliga händelser, som förmodligen polisanmäls mer sällan.

⁹ Våldtäkt i brottsbalken efter lagändringen 2018: *Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två år och högst sex år. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. Lag (2018:618).*

Båda källorna har olika begränsningar i kapaciteten att ge en korrekt bild av brottsligheten. Dels finns generella begränsningar, som gäller oavsett vilken brottstyp som studeras, dels begränsningar som är specifikt kopplade till möjligheten att mäta omfattningen och utvecklingen av sexualbrott. För att få en bild av problemen redovisas dessa översiktligt för respektive källa nedan.

Anmälda brott som källa för sexualbrottsutvecklingen

I statistiken över anmälda brott redovisas bara de händelser som kommer till rättsväsendets kännedom, och det finns flera problem med att använda statistiken över anmälda brott som ett mått på den faktiska brottsligheten i samhället.

Även om Sverige internationellt sett utmärker sig med en hög anmälningsbenägenhet (van Kesteren m.fl. 2013) talar mycket för att de allra flesta enligt lag straffbara handlingar som äger rum inte kommer till polisens kännedom, och därför inte kommer med i statistiken över anmälda brott. Kvoten mellan det faktiska antalet brott och de brott som kommer till polisens kännedom kallas mörkertalet. Mörkertalet varierar stort mellan olika brott och är särskilt högt för integritetskänsliga brott som sexualbrott (Brå 2017b, Sarnecki 2009).

De brott som anmäls till polisen är heller inte representativa för de brott som begås, eftersom anmälningsbenägenheten varierar mellan olika brottstyper inom samma brottskategori.

Individer som utsätts för brott antas göra en form av så kallad *cost-benefitanalys*, det vill säga göra en avvägning mellan upplevda för- och nackdelar med att anmäla brottet till polisen (Skogan 1984). En upplevd fördel kan vara möjligheten att få upprättelse genom en fällande dom. En upplevd nackdel kan vara rädslan för att inte bli trodd eller tagen på allvar. Andra faktorer som kan påverka beslutet att göra en polisanmälan är brottets allvarlighetsgrad samt den utsatta personens relation till gärningspersonen (se t.ex. Felson m.fl. 2002, Hart och Rennison 2003, Skogan 1984), inte minst för att en polisanmälan kan få stora konsekvenser såväl för gärningspersonen som för den framtida relationen mellan gärningspersonen och den brottsutsatta. Anmälningsbenägenheten är därför större för brott som begås av okända personer, jämfört med brott som begås av bekanta, vänner och närstående.

Brottets allvarlighetsgrad är den faktor som undersöks i de flesta studier om anmälningsbenägenhet. Resultat från forskning har visat att detta är en av de mest avgörande faktorerna för anmälningsbenägenheten (Carcach 1997, Goudriaan m.fl. 2006, Gunnlaugsson och Thorisdottir 2007, MacDonald 2001, Mercier 2002, Olaussen 2006). Forskningen visar att anmälningsbenä-

genheten är högre för allvarligare brott, och lägre för lindrigare brotts handlingar. Det innebär att de allvarligare brotten är överrepresenterade inom den polisanmälda brottsligheten, jämfört med deras andel av den faktiska brottsligheten. Benägenheten att anmäla brott kan också påverkas av vilket förtroende allmänheten har för de rättsvårdande myndigheterna (Brå 2006).

När det kommer till sexualbrott har man länge varit medveten om att det endast är en mycket begränsad andel brott som blir kända för polisen (Brå 2008b). Anmälningsbenägenheten är generellt låg och samma typ av händelse kan uppfattas på olika sätt, beroende på relationen till gärningspersonen. En nära relation förknippas med en lägre anmälningsbenägenhet hos individer som utsätts för sexualbrott och våld i nära relationer (Felson m.fl. 2002, Skogan 1984).

En central förutsättning för att ett sexualbrott ska bli anmält till polisen är också att den utsatta personen själv uppfattar händelsen som en brottslig handling. Forskning visar att många som har varit med om händelser som faller inom ramen för sexuella övergrepp inte själva definierar händelsen som ett sådant (Harned 2005, LeMaire m.fl. 2016, Orchowski, m.fl. 2013). Att identifiera händelsen som ett sexuellt övergrepp är beroende av olika faktorer, såsom den utsatta personens attityd och föreställningar om sexuella övergrepp, relationen till förövaren och i vilken grad den utsatta personen känner sig som ett offer (Kahn m.fl. 2003, Peterson och Muehlenhard 2011).

Forskning som undersökt anmälningsbenägenheten för sexualbrott (Ahrens 2006, Fisher m.fl. 2003, Sable m.fl. 2006, Zinzow och Thompson 2011) har vidare visat att det finns flera faktorer som kan påverka sexualbrottsutsatta att inte rapportera utsattheten till polisen, eller ens berätta om händelsen för andra: 1) känslor av skam eller skuld, 2) rädsla för att inte bli trodd, 3) känslan att inte kunna bevisa händelsen för andra, 4) rädsla för hämnd, 5) ovilja att förorsaka förövaren negativa konsekvenser (framför allt när det är en vän eller familjemedlem) samt 6) ovilja att låta familj eller vänner få reda på vad som har hänt.

Sammantaget innebär dessa faktorer att anmälningsbenägenheten skiljer sig åt mellan olika typer av sexualbrott, och att den bild av sexualbrott som framgår av polisanmälningar mycket sannolikt inte är rättvisande för de sexualbrott som faktiskt begås.

När det gäller möjligheten att använda de polisanmälda sexualbrotten för att bedöma den faktiska sexualbrottslighetens utveckling över tid tillkommer svårigheten att anmälningsbenägenheten för olika typer av sexualbrott kan förändras över tid. I en tidigare Brå-studie av den polisanmälda våldtäktsbrottsligheten (Brå 2008a) gjorde myndigheten bedömningen att ökningen av våld-

täktsanmälningar mellan 1995 och 2006 framför allt förklarades av en förhöjd anmälningsbenägenhet, främst av mindre allvarliga våldtäkter, som skett mot bakgrund av en minskande tolerans för sexualbrott i samhället.

Samtidigt gjordes bedömningen att en förändrad tillfällesstruktur, bland annat i form av utökade möjligheter att knyta tillfälliga kontakter med tidigare okända personer via internet, medförde att en faktisk ökning av sexualbrotten också var sannolik.

Surveyundersökningar som källa för sexualbrottsutvecklingen

Även surveyundersökningar förknippas med svårigheter att mäta brottsligheten i samhället. Alla surveyundersökningar dras med ett bortfall, och bortfallet i surveyundersökningar har ökat under flera år.¹⁰ Studier har också visat att bortfallet är skevt, exempelvis ofta större bland unga, bland boende i storstäder och bland utrikesfödda (se t.ex. SCB 2015). I NTU används olika metoder, som översampling och viktning, för att minska de problem som kan uppstå på grund av bortfallet.¹¹

Andra möjliga felkällor (se t.ex. Roxell och Tiby 2006) att ta hänsyn till vid tolkningen av resultaten från surveyundersökningar är att de svarande inte alltid har möjlighet eller vilja att lämna korrekta svar, vilket innebär en risk för såväl under- som överrapportering av utsattheten för brott. I synnerhet vid frågor om integritetskränkande brott som sexualbrott kan det exempelvis finnas en ovilja att berätta om sina erfarenheter, där känslor av skam och skuld kan vara en viktig bidragande orsak.¹² De tillfrågade kan då låta bli att svara, eller lämna ”socialt önskvärda” svar, snarare än att svara uppriktigt.

Händelser kan också förträngas eller glömmas bort. Medan mindre allvarliga brott riskerar att bli underrapporterade, eftersom de tillfrågade inte alltid minns dem vid undersökningstillfället, riskerar i stället mer allvarliga brott att överrapporteras, eftersom dessa kan upplevas som nyligen inträffade (även om de ligger längre bak i tiden än den efterfrågade perioden).

---

¹⁰ Bland annat på grund av att undersökningarna har blivit flera och därför konkurrerar om respondenternas tid, men också på grund av att respondenterna blivit svårare att nå (SCB 2015).

¹¹ För mer information, se NTU:s tekniska rapport (Brå 2017a).

¹² Se till exempel Brå (2014), som redovisar resultat av ett så kallat kognitivt test, som genomfördes av SCB inför användningen av ett nytt frågebatteri i NTU, för att särskilt undersöka brott i nära relationer. I testet intervjuades personer som själva hade erfarenhet av relationsvåld, inklusive av grovt sexuellt våld inom en nära relation, om sina reaktioner på frågor om såväl psykiskt som fysiskt och sexuellt våld.

Att mäta just sexualbrott har kallats den största metodologiska utmaningen inom surveyforskningen (Smith 1987, se även Sarnecki 2009). Att det är svårt att mäta sexualbrott märks bland annat i en stor diskrepans i andelen som uppger utsatthet för sexualbrott mellan olika datainsamlingsmetoder och frågeformuleringar (se t.ex. Harrell m.fl. 2009, Mosher m.fl. 2011).

Sammantaget innebär det att det även utifrån surveyundersökningar är svårt att uttala sig om faktiska nivåer av sexualbrott, bland annat på grund av att olika mätmetoder ger stora variationer i de uppmätta nivåerna av utsattheten och att uppfattningar om vad som utgör ett sexuellt övergrepp kan skilja sig åt mellan olika individer. När det gäller möjligheten att använda surveyundersökningar för att följa utvecklingen av sexualbrottsligheten över tid, är de faktorer som försvårar skattningar av den faktiska brottslighetens nivå ett mindre problem, om man kan anta att rapporteringsbenägenheten är konstant över tid.

Tidigare Brå-studier om sexualbrott

De rapporter om sexualbrott som Brå tidigare framställt har främst behandlat specifika sexualbrott, som våldtäkt (Brå 2000a, Brå 2005a, Brå 2008a), sexualbrott mot barn (Nilsson 2003, Brå 2007a, Brå 2011a, Brå 2013) samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål (Brå 2000b, Brå 2008c, Brå 2010, Brå 2011b). Ingen av de tidigare Brå-rapporterna om sexualbrott har fokuserat på sexualbrottsligheten i stort. Sexualbrottsligheten har i sin helhet endast tidigare behandlats i kapitel inom de större publikationerna om brottsutvecklingen i Sverige (Brå 2004, Brå 2008b, Brå 2012, Brå 2017b), där den senaste publikationen beskriver sexualbrotten med utgångspunkt i NTU och kriminalstatistiken, samt andra källor, som sjukvårdsdata, fram till 2015.

Disposition

Efter detta inledande kapitel fortsätter rapporten med ett metodkapitel, som beskriver de material som ligger till grund för Brås analyser samt de metoder som använts i studien. Efterföljande två kapitel fokuserar på förändringar i den polisanmälda brottsligheten avseende sexuellt ofredande respektive våldtäkt.

Efter genomgången av de polisanmälda sexualbrotten följer ett kapitel som presenterar en fördjupad beskrivning av utvecklingen av den självrapporterade utsattheten för sexualbrott enligt NTU. Därefter presenteras analyser av NTU-data, som redogör för utvecklingen av sexualbrott av olika allvarlighetsgrad, både utifrån befintliga indikatorer i NTU och utifrån en ny indikator som har tagits fram i projektet. Rapportens näst sista kapitel presen-

terar en bild av de sexualbrotts handlingar som rapporteras i NTU, utifrån en intervjustudie med personer som uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU under 2016.

Rapportens slutkapitel redovisar olika indikatorer och omvärldsfaktorer som kan vara av värde när man ska diskutera om ökningarna enligt statistiken över anmälda brott och NTU kan handla om en faktisk ökning av sexualbrottsligheten eller är ett resultat av en ökad anmälnings- eller rapporteringsbenägenhet.

Metod och material

Rapportens analyser utgår från två huvudmaterial: polisanmälningar om sexualbrott och Nationella trygghetsundersökningen (NTU). Nedan följer en genomgång av dessa två datamaterial och de metoder som använts för att belysa rapportens frågeställningar. Först redovisas dock några begränsningar med studien.

Gärningspersonerna vid sexualbrott svåra att belysa

Att undersöka gärningspersonerna vid sexualbrott är förenat med stora svårigheter. Anledningarna är flera:

- 1) Relativt få av de sexualbrott som begås i samhället anmäls till polisen.
- 2) De brott som anmäls är inte representativa för de brott som begås, eftersom anmälningsbenägenheten skiljer sig åt mellan olika typer av brotts handlingar.
- 3) För en stor del av de sexualbrott som polisanmäls registreras aldrig någon misstänkt person och i ännu färre fall lagförs någon för sexualbrottet.¹³

Det innebär att det, i en stor majoritet av händelserna, inte finns någon information om gärningspersonen. Det som finns är svar på de frågor om gärningspersoner som ställs i NTU samt den information om gärningspersoner som framgår av polisanmälningar. I det senare fallet är informationen ofta mycket sparsam, vilket gäller särskilt för de händelser där den utsatta personen är obekant med gärningspersonen. I båda fallen bygger informationen på de brottsutsattas bedömning.

Mindre och mer allvarliga händelser samt försvarslöst tillstånd

I rapporten diskuteras ibland sexualbrottshändelser utifrån allvarlighetsgrad, och benämns då som mindre respektive mer

¹³ År 2017 anmäldes totalt närmare 22 000 sexualbrott. Samma år registrerades 7 209 personer som brottsmisstänkta.

allvarliga. När en händelse diskuteras utifrån allvarlighetsgrad är det utifrån omständigheter kring händelsen och i relation till andra händelser. I ett sådant sammanhang kan en oönskad sexuell beröring benämnas som mindre allvarlig, medan ett oönskat samlag kan benämnas som mer allvarlig. Det innebär dock inte att oönskad sexuell beröring inte skulle upplevas som allvarlig av den utsatta personen eller inte betraktas som allvarlig utifrån ett samhällsperspektiv.

Händelser diskuteras ibland utifrån att den utsatta personen varit i ett försvarslöst tillstånd vid händelsen. Det avser händelser där det framgår att personen sovit eller varit kraftigt berusad. Brås operationalisering av ett försvarslöst tillstånd är dock inte helt jämförbar med lagtextens ”hjälplost tillstånd” eller ”särskilt utsatt situation”, som kan innefatta fler omständigheter (som t.ex. allvarlig rädsla).

Kriminalstatistiken, anmälda brott med mera

Den övergripande utvecklingen av den anmälda sexualbrottsligheten under perioden 2005–2017 redovisas utifrån statistiken över anmälda brott. Statistiken innehåller endast mycket begränsade uppgifter om brottshandlingarna.

Uppgifterna i statistiken över anmälda brott har kompletterats med beställningar från Brås enhet för rättsstatistik (Ers) gällande uppgifter om misstänkta personer och brottsdatum (i båda fallen avseende sexualbrott mot personer 15 år eller äldre).

Fördjupade analyser av polisanmälningar och förhör

För att studera eventuella förändringar i karaktären på de polisanmälda sexuella ofredandena och våldtäkterna har Brå tagit del av den information som finns i fritexter från polisanmälningar och, i förekommande fall, första förhör med målsägaren. Materialet bygger på ett slumpmässigt urval av polisanmälningar som beställts genom Brås enhet för rättsstatistik (Ers). Brå har fått tillgång till fritexterna i polisanmälan internt genom en fritextkodningsapplikation (FTK). Tidigare erfarenhet har visat att informationen i polisanmälan ofta är knapphändig, och en kompletterande beställning av första förhör med målsägare har därför gjorts till Polismyndigheten. En nackdel med att använda FTK, och inte samla in polisanmälningarna manuellt, är att personnummer på målsägare inte framgår i FTK, vilket innebär att möjligheten att redovisa ålder på målsägarna är begränsad.

Avgränsningar i materialet

Under den tidsperiod som studeras, 2005–2017, ingår ett potentiellt stort antal anmälningar. Av resursskäl har därför vissa

avgränsningar gjorts. För det första har andra brottstyper än sexuellt ofredande och våldtäkt (inklusive försök) exkluderats. En ytterligare avgränsning är att anmälningar som rubricerats som exhibitionism (blottning) har exkluderats i urvalet av polisanmälningar om sexuellt ofredande, eftersom denna brottsrubricering inte är åldersindelad och det därför inte går att exkludera exhibitionism där den utsatta personen är under 15 år. Antalet anmälda fall av exhibitionism har heller inte ökat under perioden. Det innebär att det är brott som rubricerats av polisen som *annat sexuellt ofredande* respektive *våldtäkt* eller *försök till våldtäkt*, som studeras i rapporten.¹⁴

En avgränsning har också gjorts till nedslag vid tre tidpunkter; åren 2005, 2011 och 2017. Det gör det möjligt att följa och beskriva sexualbrottslighetens karaktär och utveckling under hela perioden. Ett urval sexuella ofredanden respektive våldtäkter ingår från respektive år, totalt sex urval av polisanmälningar (ett per brottstyp och år). Utifrån tidigare erfarenheter av liknande Brå studier har 300 anmälningar, och i förekommande fall, första förhör, inkluderats per brottstyp och år, sammanlagt 1 800 polisanmälningar.¹⁵ Ett målsägarförhör har både genomförts och skickats till Brå vid omkring hälften av de inkluderade anmälningarna om sexuellt ofredande, och vid 85 procent av våldtäktsanmälningarna.

Bearbetning, analys och presentation

Anmälningarna och målsägarförhören har kodats in utifrån ett kodschema, framtaget för att belysa projektets frågeställningar. Det som kodats in är bland annat information om brottsplats, relation mellan målsägare och gärningsperson och förekomst av fysiskt våld vid brotts handlingen.

Ibland är informationen i anmälan och ett eventuellt målsägarförhör knapphändig. Det kan ha förekommit omständigheter som inte framgår av materialet, vilket medför att de andelar som redovisas i rapporten är minimiandelar. Till exempel kan den utsatta personen eller gärningspersonen ha druckit alkohol vid den anmälda händelsen, även om det inte framkommer i materialet.

¹⁴ Brottsrubriceringen för en händelse görs tidigt i rättskedjan. Det innebär att en händelse kan rubriceras som en typ av brott när anmälan tas upp, för att sedan omrubriceras till en annan, längre fram under utredningsprocessen. I denna rapport studeras de händelser som vid anmälningsupptagning rubricerats som antingen sexuellt ofredande eller våldtäkt, även om de senare kan ha omrubricerats.

¹⁵ Ett mindre antal anmälningar har fått uteslutas från studien på grund av en felaktig brottsrubricering – det vill säga att anmälan inte innehöll en beskrivning av ett relevant sexualbrott. Det handlar om mellan 4 och 18 anmälningar per brottstyp och år.

Det kan antas att detta inte systematiskt antecknats av polisen (bland annat på grund av att det saknats relevans för utredningen av brottet) samt att målsägaren kan vara mindre benägen att berätta om ett eventuellt intag av alkohol eller droger (särskilt om målsägaren är ung).¹⁶

Vissa variabler kan vara svårare att koda än andra, utifrån den ibland knapphändiga information som finns att tillgå. Exempel är variabler där det krävs en bedömning av kodaren, till exempel om våldsanvändning eller skador ska bedömas som mindre allvarliga eller allvarligare. Före kodningsarbetet utfördes därför ett flertal provkodningar för att säkerställa kvaliteten i kodningen, vilket är särskilt viktigt när flera kodare har varit involverade i arbetet.

Efter att samtliga anmälningar och målsägarförhör kodats i en datafil, sammanställdes den statistik som ligger till grund för rapportens analyser. Huvudsyftet med dessa analyser är att redovisa möjliga förändringar över tid i karaktären på de händelser som anmäls till polisen, till exempel avseende relationen mellan de inblandade personerna, var brotten begåtts eller händelsernas allvarlighetsgrad.

Nationella trygghetsundersökningen (NTU)

Genom NTU kontakter Brå årligen ett stort urval av befolkningen och ställer frågor om utsatthet för brott, otrygghet och oro för brott, förtroende för rättsväsendet och erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Undersökningen ligger till grund för statistik om nivåer och utveckling på dessa fyra frågeområden, samt bildar underlag för fördjupade analyser av exempelvis utvecklingen. I undersökningen tillfrågas personerna om utsatthet för brott som skett året innan, vilket exempelvis innebär att NTU 2017 mätte utsatthet för sexualbrott 2016.

Under åren 2006 till 2017 nådde NTU årligen ut till ett slumpmässigt urval om 20 000¹⁷ personer i åldern 16–79 år, genom i huvudsak strukturerade telefonintervjuer med fasta svarsalternativ, men delvis även med post- och webbenkäter. De första åren besvarades undersökningen av cirka 16 000 personer¹⁸ och under de senare åren cirka 12 000 personer. I denna rapport är det i huvudsak det materialet som används för att beskriva och analysera utvecklingen av rapporterad utsatthet för sexualbrott.

¹⁶ Av den anledningen redovisas inte uppgifter om förekomst av alkohol eller droger vid de polisanmälda sexuella ofredandena.

¹⁷ Undantaget det första året (2006), då urvalet var 10 000 personer och alltså hälften så stort som de därpå följande åren.

¹⁸ Undantaget det första året (2006), då antalet svarande av de 10 000 i urvalet var cirka 7 700.

För att säkerställa undersökningen och öka användbarheten inför framtiden har NTU reformerats. Urvalet har utökats från 20 000 till 200 000 personer, den övre åldersgränsen har höjts från 79 till 84 år, och telefonintervjuerna har ersatts av postoch webbenkäter. Vid reformeringen gjordes också en översyn av frågor och svarsalternativ. Själva huvudfrågan förändrades inte, och inte heller svarsmöjligheterna om utsatthet för sexualbrott, men däremot justerades texten som introducerar frågan, främst för att passa postoch webbenkäter i stället för de tidigare telefonintervjuerna. Den förändringen i kombination med övriga mer ingripande metodmässiga förändringar, innebär att det inte utan vidare är möjligt att jämföra resultaten från det gamla och det reformerade sättet att ta fram resultaten.

Den första undersökningen i den reformerade formen genomfördes 2017, och då parallellt med det tidigare tillvägagångssättet, vilket gjorde det möjligt att analysera och hantera effekterna av förändringen. Från och med 2018 års undersökning genomförs NTU endast i sin nya form.¹⁹ NTU 2017 och NTU 2018 innehåller omräkningar av tidigare centrala resultat från åren 2006–2016, vilket gör det möjligt att trots metodomläggningen följa många centrala resultat under hela den period som NTU genomförts. För att möjliggöra ingående analyser av empiriska data över längre tid, används i denna studie material från gamla NTU, som genomfördes 2006–2017 och avser rapporterad utsatthet för sexualbrott 2005–2016.

NTU är en stor undersökning, både genom att den vänder sig till många personer och genom att den täcker flera olika frågeområden och ställer frågor om många typer av brottsrelaterade händelser, upplevelser och de tillfrågades inställning i olika avseenden. I den här rapporten används och analyseras endast uppgifter från ett av de fyra frågeområdena, nämligen utsatthet för brott. Inom detta frågeområde gäller uppgifterna endast utsatthet för sexualbrott, som är en av sammanlagt 13 kategorier av brott som undersöks genom NTU.

Fördjupade analyser av NTU

Förutom att redogöra för utvecklingen av utsattheten för sexualbrott enligt NTU, presenterar rapporten fördjupade analyser av NTU-data, i syfte att beskriva karaktären på den rapporterade sexualbrottsligheten. De som uppgav att de hade utsatts för någon av de händelser som efterfrågas i NTU fick uppföljningsfrågor om denna händelse.²⁰ Här ingår frågor om bland annat

¹⁹ För ytterligare information om metodförändringen, se NTU:s tekniska rapport för 2017 (Brå 2018b).

²⁰ Gäller insamlingsåren 2005–2016.

när och var händelsen inträffade, eventuell förekomst av hot eller våld och om händelsen anmäldes till polisen. Om den tillfrågade uppger sig ha utsatts för flera sexualbrotts handlingar, efterfrågas omständigheterna kring upp till tre handlingar. Tillägsfrågorna gör det möjligt att undersöka eventuella förändringar när det gäller gärningspersonerna, omständigheter kring brotten samt handlingarnas allvarlighetsgrad.

Trots de senaste årens ökning av den andel i NTU som rapporterat utsatthet för sexualbrott, är det årliga antalet faktiska svaren få. För att få ett tillräckligt stort material som möjliggör analys behöver flera år slås ihop. På så sätt tas också hänsyn till årsvisa slumpmässiga variationer, som är en risk när brottstyper med ett mindre antal svarande undersöks. Åren 2005–2016 har därför delats in i tre perioder som vardera omfattar fyra år, vilket medför en indelning i perioderna 2005–2008, 2009–2012 och 2013–2016.

Berättelser från sexualbrottsutsatta i NTU

Eftersom NTU är en surveyundersökning med fasta frågor och svarsalternativ, är möjligheten att närmare beskriva de rapporterade sexualbrotts handlingarna begränsad. För att undersöka vilka typer av handlingar som NTU fångar in, har en särskild intervjustudie genomförts med personer som i NTU uppgett att någon ofredat, tvingat eller angripit dem sexuellt 2016.

Värt att notera är att denna delstudie enbart bygger på handlingar under ett år. Det går därför inte att göra några jämförelser över tid av de utsattas berättelser. Det finns flera anledningar till att endast utsatta 2016 inkluderats. Det handlar dels om att minska risken för teleskopering (det vill säga att intervjupersonen placerar handlingar längre fram eller tillbaka i tiden än när de faktiskt inträffade) vilket är en större risk ju längre tid som gått sedan handlingen, dels om att minska risken för minnesfel, där till exempel allvarligare handlingar kan bli överrepresenterade, eftersom de kan vara enklare att minnas.

Rekrytering av deltagare till studien

I NTU svarade totalt 303 personer att någon ofredat, tvingat eller angripit dem sexuellt 2016. Av dessa föll en tredjedel bort från urvalet för denna studie, antingen för att Brå inte hade personnummer för dessa personer eller för att de inte samtyckte till en ytterligare kontakt i samband med datainsamlingen för NTU (dessa förklaringar står vardera för omkring hälften av bortfallet). Brå sökte kontakt med de återstående två tredjedelarna,

202 personer, som hade samtyckt till att bli kontaktade igen för ytterligare frågor.²¹

Den första kontakten togs under våren 2018, då ett informationsbrev skickades ut till samtliga i urvalet. I brevet framgick även att de som valde att delta i studien kunde delge Brå sin berättelse antingen i en telefonintervju eller genom att skriva ner berättelsen och skicka in den till Brå. Det framgick att en utredare från Brå skulle kontakta dem via telefon, för att höra om de ville delta, samt i så fall på vilket sätt (telefonintervju eller skriftlig berättelse). Minst två kontaktförsök gjordes via telefon. Till dem som Brå inte kunde nå via telefon skickades en påminnelse med uppgifter om hur de som ville vara med i studien kunde ta kontakt med Brå för att medverka.

Av de 202 personer som kontaktades var det 92 personer som inte nåddes, 23 personer som avböjde medverkan och 5 personer som uppgav att de inte hade utsatts för något sexualbrott under 2016. Vid kontakt var det 32 personer som uppgav att de ville, eller möjligen ville, delta vid ett senare tillfälle, men som ändå inte deltog. Det resulterade i att totalt 50 personer deltog, varav 39 via telefonintervju och 11 genom att skicka in sin berättelse via brev. Det är möjligt att antalet deltagare hade kunnat öka om fler kontaktförsök gjorts till dem som inte nåddes, men detta var inte möjligt, av resursskäl och på grund av tidsbegränsningar.

Insamlingen

De personer som ville delge sin berättelse i samband med den första telefonkontakten fick göra det direkt. För dem som ville delge sin berättelse via telefon men vid ett senare tillfälle bokades en tid för en telefonintervju. Telefonintervjuerna genomfördes av utredare på Brå. Intervjuerna utgick från respondenternas berättelse och hade ett kvalitativt upplägg, även om en intervjuguide upprättades till stöd för intervjuaren för att lättare kunna hjälpa dem som hade svårt att berätta om händelsen (se bilaga 1). Telefonintervjuerna varade mellan 10 och 40 minuter och direkttranskriberades av den intervjuare som genomfört dem.

Till de deltagare som valde att skriva ner sin berättelse lämnades vid den första telefonkontakten en instruktion om hur deltagandet skulle gå till. Personerna uppmanades att fritt berätta om den

²¹ I samband med NTU-intervjun efterfrågas samtycke till ytterligare kontakt utifrån följande fråga: *Då Brå har till uppgift att genomföra fördjupad forskning på detta område kan det bli aktuellt för Brå att kontakta vissa av dem som medverkat för att ställa kompletterande frågor. För de som blir utvalda att delta i uppföljningsintervjuer kommer SCB att lämna över kontaktuppgifter (namn, adress och telefonnummer) till Brå och svaren från de olika intervjuerna kommer därefter att kopplas samman. Skulle du kunna tänka dig att delta i en uppföljande intervju? (Om du blir kontaktad får du förstås ta ställning då till om du vill besvara frågorna eller inte.) (Brå 2018b).*

händelse de rapporterat i NTU, men att det fanns vissa aspekter de gärna skulle skriva om, som till exempel var händelsen skedd och vem som hade utsatt dem för brottet.

De personer i urvalet som Brå inte lyckats få kontakt med via telefon, fick i påminnelsen en mall att fylla i och skicka in, för att göra det ännu tydligare vilken information som eftersöktes, och i vilken omfattning (se bilaga 2).

Om metoden

I studien tillämpas en kombination av metoder, både telefonintervjuer och ett skriftligt upplägg, för att samla in data. Tidigare forskning har lyft fördelar med skriftliga upplägg när berättelser om känsliga ämnen ska samlas in, till exempel att det kan vara enklare att skriva om svåra händelser, att det finns tid för personen att tänka igenom det den vill berätta och att formulera sig ”rätt”, att uppriktigheten i berättelsen kan öka när mottagaren upplevs som mer anonym, och att det är mer resurseffektivt eftersom det inte finns behov av transkribering (Elmir m.fl. 2011, Harris 2002, Holt 2010). Nackdelar med metoden, som lyfts av samma forskning, är att det inte går att bygga en relation till personen, och därmed ett förtroende mellan deltagare och mottagare. Berättelserna tenderar också att bli något kortare, samtidigt som det finns större risk för missförstånd, och det kan vara svårt att veta om all relevant information kommer fram.

Kombinationen av metoder medförde möjligheten att inkludera samtliga personer som uppfyllde kriterierna för urvalet, eftersom det skriftliga upplägget krävde mindre tidsresurser, samtidigt som det skriftliga upplägget kunde kompletteras med telefonintervjuer, som är en mer beprövad metod och som inte förknippas med samma nackdelar som den skriftliga metoden.

Analys och presentation av berättelserna

Även om ett relativt stort antal berättelser samlats in inom ramen för projektet, är det inte möjligt att ur dem dra slutsatser om alla som uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU, eller om samtliga rapporterade sexualbrotts handlingar i NTU. Benägenheten att vara med i en fördjupningsstudie om sexualbrott kan antas skifta mellan olika grupper och vara beroende av vilken typ av händelse personen utsatts för.

Kontroller har gjorts för att undersöka hur väl deltagarna i studien överensstämmer med sexualbrottsutsatta i NTU generellt. Deltagarna i studien bestod av 43 kvinnor och sju män. Männen andel är något större än deras andel överlag bland sexualbrottsutsatta i NTU 2016 (14 procent i studien, i jämförelse med 11 procent överlag). Ungefär hälften av deltagarna var i ålderskategorin 25–44 år, 32 procent 16–24 år och 16 procent 45–64

år. Jämfört med åldersfördelningen bland sexualbrottsutsatta 2016 i NTU överlag är det en lägre andel unga under 25 år, och en högre andel som är 25 år och äldre. Det innebär att de ungas berättelser fångas upp i studien i något lägre utsträckning, samt att det finns en liten överrepresentation av berättelser från utsatta män.

De insamlade berättelserna används i en fördjupningsstudie om brott av olika allvarlighetsgrad i NTU (bilaga 3) samt i ett kapitel som beskriver olika typer av sexualbrottshändelser som rapporterats i NTU under utsattetsåret 2016.

Hopslagning av NTU och registerstatistik

Eftersom sexualbrottsfrågan i NTU är formulerad för att fånga in ett brett spektrum av händelser, finns svårigheter i att särskilja mindre och mer allvarliga händelser från varandra. Därför har Brå gjort ytterligare en datainsamling för att belysa de brottshändelser som NTU fångar upp. Datainsamlingen har gjorts genom en hopslagning av NTU-data och Polismyndighetens målsägarregister.

Tillvägagångssätt

Kopplingen mellan dessa två källor har gjorts med hjälp av personnummer. I samband med datainsamlingen till NTU har Brå erhållit personnummer för de personer som medverkat i undersökningen. Dessa har körts mot polisens målsägarregister, som innehåller personnummer för målsägare. På detta sätt har de personer identifierats som svarat ja på sexualbrottsfrågan i NTU, och som även polisanmält ett sexualbrott eller ett närliggande brott²² under samma år eller året innan (för att ta höjd för en viss teleskoperingseffekt).²³ Eftersom fullständiga personnummer för målsägare finns registrerade hos Polismyndigheten sedan 2008, täcker detta material tidsperioden 2008–2016.

Undersökningspopulation

Av de 1 362 personer som uppfyller kriterierna för undersökningen, har 120 personer identifierats som målsägare vid sexualbrott eller närliggande brott, antingen det år då utsattheten ska ha skett, enligt NTU, eller året innan.

²² Som närliggande brott räknas brott som till exempel ofredande, grov kvinnofridskränkning, och ärekränkning. Anledningen till att dessa inkluderats är att den som utsatts kan definiera händelsen som ett sexualbrott även om det juridiskt sett faller under en annan brottsrubricering.

²³ Det finns en teoretisk möjlighet att en person som utsatts för flera sexualbrott väljer att i NTU berätta om ett eller flera av dessa, men inte om det sexualbrott som polisanmälts. Denna risk bedöms dock som relativt låg.

Förutom bortfallet på personnummer i målsägarregistret före 2008, finns även ett bortfall på personnummer i NTU för utsatt-hetsåren 2015 och 2016.²⁴ Uppgiften saknas där för 13 procent av de sexualbrottsutsatta. Detta, i kombination med att det är relativt få personer som (särskilt tidigare år) uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU, innebär att det inte är möjligt att undersöka eventuella förändringar över tid.

Av de 120 personer som ingår i delstudien, förekommer 72 personer i en anmälan om sexuellt ofredande eller ofredande,²⁵ 53 personer i en anmälan om våldtäkt och 13 personer i en anmälan om ett annat sexualbrott eller närliggande brott.²⁶

Bearbetning och presentation

Efter att ha identifierat dessa personer har Brå, från Polismyndigheten, begärt in deras polisanmälningar och dokumentationen från deras första förhör om de anmälda brotten. Dessa anmälningar och förhör har kodats in av utredare på Brå och sammanställts i en datafil, som tillsammans med NTU-data utgör grunden för analyserna av materialet. Materialet från samkörningen används för att undersöka vilka typer av händelser som fångas upp av olika uppföljningsfrågor i NTU, och därmed hur olika frågor i NTU fungerar som indikatorer på allvarlighetsgraden i de rapporterade sexualbrottshändelserna (se bilaga 3).²⁷

Övriga informationskällor

Förutom NTU och statistiken över anmälda brott redovisas även, i rapportens slutkapitel, utvecklingen enligt vissa andra relevanta källor.

Utvecklingen av antalet personer som besökt sjukvården med anledning av sexuella övergrepp redovisas utifrån

- uppgifter från Socialstyrelsen, avseende antalet personer som vårdats i sluten eller specialiserad öppenvård på grund av sexuella övergrepp
- antalet nya fall vid akutmottagningen för våldtagna vid Södersjukhuset (SöS) i Stockholm (Södersjukhuset 2018).

²⁴ Det beror på ett bortfall på personnummer i de senaste undersökningsomgångarna för dem som valt att besvara NTU via enkät.

²⁵ Totalt 20 av personerna i materialet är målsägare i en anmälan där polisen rubricerat brottet som ett ofredande snarare än ett sexuellt ofredande.

²⁶ En del av personerna har gjort fler än en polisanmälan om ett sexualbrott eller ett brott med en närliggande brottsrubricering.

²⁷ Deltagaren har i NTU tillfrågats om upp till tre sexualbrottshändelser, och berättelsen kopplas mot svaren för samtliga sexualbrottshändelser som deltagaren rapporterat i NTU.

Utsattheten för sexuella trakasserier redovisas utifrån

- Trygghetsmätningen, som genomförs av Stockholms stad (Stockholms stad 2017)
- Arbetsmiljöundersökningen, som genomförs av SCB och publiceras av Arbetsmiljöverket (Arbetsmiljöverket 2018).

Vidare redovisas utvecklingen av ett antal omvärldsfaktorer som logiskt sett kan påverka sexualbrottens utveckling. Det rör sig om dels faktorer som kan påverka tillfällesstrukturen för sexualbrott, dels demografiska förändringar.

Sexuellt ofredande och våldtäkt i statistiken över anmälda brott

I detta kapitel redovisas utvecklingen av sexuellt ofredande (utom exhibitionism)²⁸ och våldtäkt i statistiken över anmälda brott. Redovisningen bygger på de omständigheter som framgår av statistiken över anmälda brott: brottstyp (sexuellt ofredande eller våldtäkt), den utsattas kön och för våldtäkt även om brottet skett inomhus eller utomhus.

I kapitlet redovisas även resultat från kompletterande specialbeställningar som har gjorts till Brås enhet för rättsstatistik (Ers), om misstänkta personer och brottsdatum. Det senare för att se om det har blivit vanligare att anmäla sexuella ofredanden och våldtäkter som skett längre bak i tiden, vilket i så fall kan ha bidragit till ökningarna i statistiken över anmälda brott.

Anmälningar om sexuellt ofredande har ökat mer än anmälningar om våldtäkter

Antalet anmälda sexuella ofredanden mot personer i åldern 15 år och äldre ökar i början av perioden. Därefter ligger de anmälda brotten på en stabil nivå fram till 2012, för att öka igen från och med 2013, med en tydlig ökning 2016 och 2017 (figur 3).

I statistiken över anmälda brott från och med 2014 redovisas polisanmälda sexuella ofredanden uppdelat på den utsatta personens kön. Flickor och kvinnor är kraftigt överrepresenterade som brottsutsatta.²⁹ Ökningen sedan 2014 avser dock brott mot både

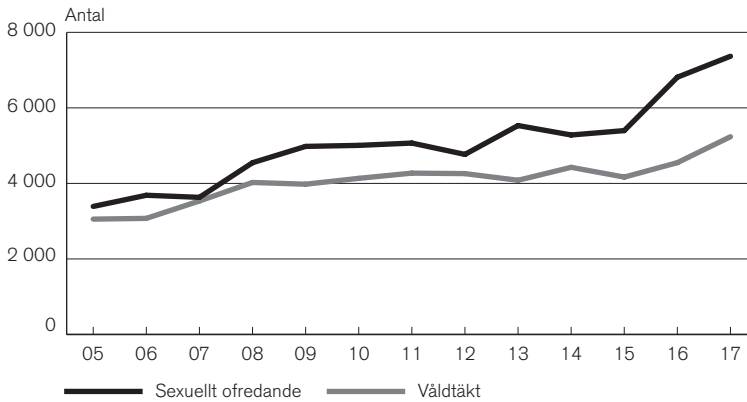
---

²⁸ I denna rapport används begreppet *sexuellt ofredande*, trots att exhibitionism (blotning) inte ingår i studien, vilket innebär att det som redovisas är händelser som i anmälningarna registerats som *annat sexuellt ofredande*. För vidare resonemang om detta, se rapportens metodkapitel.

²⁹ Sedan 2014 har andelen kvinnliga målsägare varierat mellan cirka 91 och cirka 93 procent.

kvinnor och män, och utgör en ökning med omkring 30 procent. För ungdomar i åldern 15–17 år har ökningen varit något större och något kraftigare bland pojkar (även om dessa är relativt få till antalet).³⁰

Figur 3. Antalet polisanmälda sexuella ofredanden respektive våldtäkter mot personer 15 år och äldre, åren 2005–2017.

Utvecklingen för de polisanmälda våldtäkterna visar på en tydlig ökning mellan 2005 och 2008, följt av en längre period då de låg på en relativt stabil nivå. Åren 2016 och 2017 ser man en ny ökning. På samma sätt som med polisanmälda sexuella ofredanden är kvinnor och flickor kraftigt överrepresenterade bland de brottsutsatta. I statistiken över anmälda brott har de polisanmälda våldtäkterna särredovisats efter den utsatta personens kön sedan 2008. Under perioden 2008–2017 har andelen anmälda våldtäktsbrott som avser manliga målsägare ökat från cirka 2,5 till 5 procent.

En viss ökning av antalet sexualbrott i samhället kan vara en följd av en växande befolkning.³¹ De öknings av antalet anmälda sexualbrott som skett sedan 2005 kan däremot inte förklaras av en ökning av befolkningens mängd. Sett i förhållande till antalet personer i befolkningen ökade antalet anmälda våldtäkter per 100 000 invånare från 34 år 2005 till 44 år 2008. Därefter stabiliserades antalet anmälningar (mellan 43–46 anmälningar per 100 000 invånare) fram till år 2016. År 2017 ökade antalet anmälningar till 52 per 100 000 invånare. Antalet polisanmälda sexuella ofredanden ökade från närmare 40 per 100 000 invå-

³⁰ Antalet anmälningar där målsägaren är en flicka i åldern 15–17 år har ökat från 718 anmälningar år 2014 till 1 429 anmälningar år 2017. Antalet anmälningar där målsägaren är en pojke i åldern 15–17 år har ökat från 48 anmälningar år 2014 till 131 anmälningar år 2017.

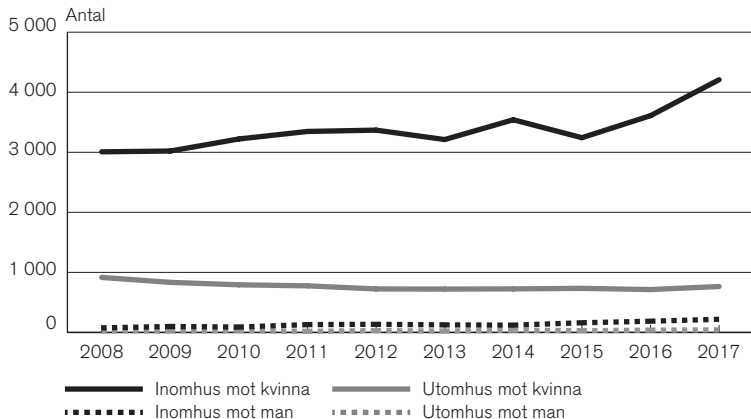
³¹ På samma sätt som man skulle förvänta sig fler brott i länder med en större befolkning, jämfört med länder med en mindre befolkning.

nare år 2005, till strax över 50 per 100 000 under perioden 2009–2012. Därefter har det skett en successiv ökning, till drygt 70 anmälda brott per 100 000 invånare år 2017.

Ökningen av anmälda våldtäkter avser främst kvinnor inomhus

En stor majoritet av de polisanmälda våldtäkterna har begåtts mot kvinnor inomhus. Det är också dessa anmälningar som har ökat i statistiken över anmälda brott (figur 4).³² Anmälda våldtäkter mot kvinnor som sker utomhus är betydligt färre till antalet och har därtill minskat under perioden. Också bland män gäller polisanmälan vanligen våldtäkt inomhus, och dessa fall har ökat under de senaste åren. En sådan utveckling kan inte ses bland de anmälda våldtäkterna mot män utomhus, som dessutom är få till antalet.³³

Figur 4. Antalet anmälda våldtäkter mot personer 15 år och äldre, åren 2008–2017, uppdelat på om de skett inomhus eller utomhus samt på den utsatta personens kön.

Misstänkta personer

För både våldtäkt och sexuellt ofredande har det skett en ökning av antalet misstänkta personer, vilket är en förväntad utveckling vid en ökning av antalet anmälda brott.

Antalet personer som registrerats som misstänkta för sexuellt ofredande har ökat från 1 065 personer år 2005 till 2 481 personer år 2017, och för våldtäkt från 1 263 personer år 2005 till

³² I kriminalstatistiken före år 2008 redovisades våldtäkt inte uppdelat på den utsatta personens kön eller på om våldtäkten begåtts inomhus eller utomhus.

³³ Bland kvinnor och män sammantaget uppgick andelen utomhusvåldtäkter till cirka en fjärdedel av de anmälda våldtäkterna år 2008, för att minska till cirka 15 procent år 2017.

2 787 personer år 2017. Ökningen i bägge grupperna var relativt kontinuerlig fram till år 2010. Därefter avstannade den under några år, för att sedan fortsätta under åren 2016–2017.

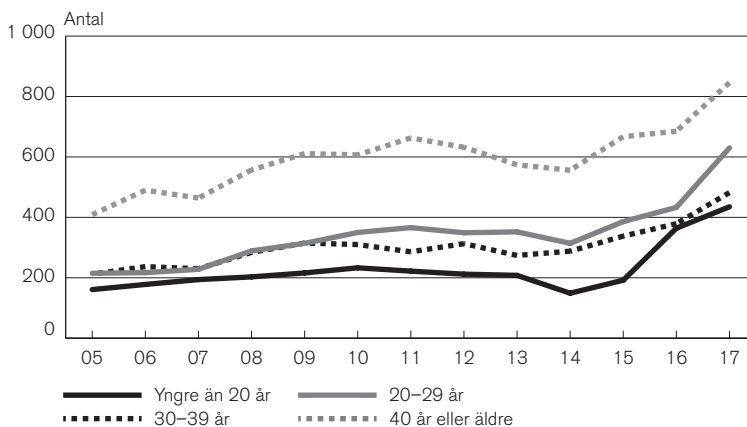
Trots att det anmäls fler sexuella ofredanden än våldtäkter, är antalet misstänkta högre för våldtäktsfallen. Det kan bero dels på att den utsatta personen vid våldtäkt oftare känner och kan peka ut gärningspersonen, dels på att våldtäkt har ett högre straffvärde och därmed kan prioriteras av polisen i större utsträckning.

En stor majoritet av de personer som misstänks är män. Av samtliga misstänkta vid sexuellt ofredande är endast 3 procent kvinnor, en andel som har varit konstant över tid. Eftersom antalet misstänkta ökat, har dock även antalet misstänkta kvinnor ökat mellan 2005 och 2017. För våldtäkt är andelen kvinnliga misstänkta ännu lägre, men även där har det skett en antalsmässig ökning, från färre än 10 kvinnor årligen i början av perioden till 29 kvinnor år 2017.

Fler yngre bland de misstänkta 2017

Ålderssammansättningen bland de misstänkta skiljer sig något mellan de misstänkta för sexuellt ofredande och de misstänkta för våldtäkt. Sett till antalet män misstänkta för sexuellt ofredande har det skett en ökning inom samtliga åldersgrupper, från och med 2014 (figur 5).³⁴ En relativt stor andel av de misstänkta vid sexuella ofredanden är 40 år eller äldre. Ökningen under de senaste åren har dock varit större för de yngre åldersgrupperna, 20–29 år respektive yngre än 20 år.

Figur 5. Antalet män misstänkta för sexuellt ofredande mot personer 15 år och äldre, åren 2005–2017, uppdelat på ålder.

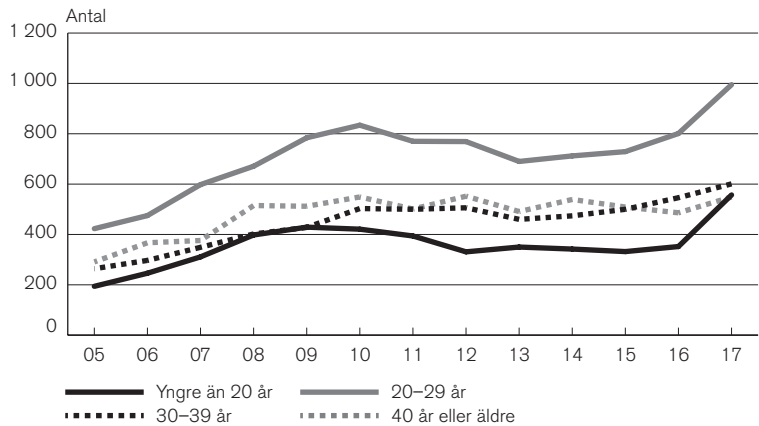

³⁴ De kvinnliga misstänkta redovisas inte, eftersom de är för få för att presenteras åldersuppdelat.

Generellt är de personer som registreras som misstänkta vid våldtäktsbrott yngre än de misstänkta vid sexuellt ofredande. Drygt en tredjedel är 20–29 år, vilket är den vanligaste ålderskategorin. I början av perioden skedde en antalsmässig ökning av misstänkta män i samtliga ålderskategorier (figur 6).

Därefter låg antalet relativt stabilt, eller minskade, för samtliga åldersgrupper fram till 2016. Ökningen av antalet män misstänkta för våldtäkt 2017 gäller framför allt de yngre åldersgrupperna, 20–29 år samt yngre än 20 år.

Figur 6. Antalet män misstänkta för våldtäkt mot personer 15 år och äldre, åren 2005–2017, uppdelat på ålder.

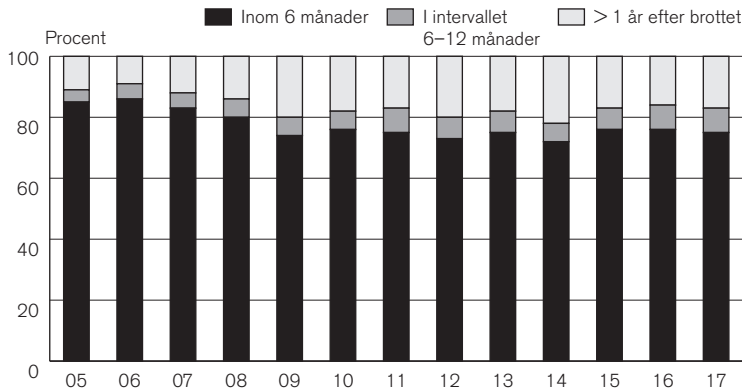

Fler anmälningar gäller våldtäkter som skett långt tidigare

Under åren 2005–2009 skedde en minskning av andelen våldtäkter som anmäls i nära anslutning till brottet. År 2005 avsåg 85 procent av våldtäktsanmälningarna brott som skett högst 6 månader före anmälan. Från och med 2009 är denna siffra 75 procent. Ökningen av andelen anmälningar som avser brott som skett mer än 6 månader före anmälan består främst av anmälningar om brott som skett mer än ett år tidigare (figur 7).

De allra flesta fall av sexuellt ofredande har anmälts i nära anslutning till brottet, vilket inte har förändrats över tid. Ungefär 9 av 10 fall av sexuellt ofredande har anmälts inom sex månader efter att brottet ska ha skett.

Figur 7. Andelen anmälningar i förhållande till när de anmälda våldtäkterna skett, åren 2005–2017.

Sammanfattningsvis har antalet polisanmälda sexuella ofredanden och våldtäkter ökat sedan 2005. Ökningar kan urskiljas både för sexuellt ofredande och för våldtäkt: en ökning i början av perioden, följd av en period där antalet polisanmälda brott legat stabilt, och därefter ytterligare ökningar från 2015. Den sammanlagda ökningen har dock varit större för sexuella ofredanden än för våldtäkter. Ökningen av de polisanmälda våldtäkterna bestod främst av brott mot kvinnor inomhus. Under åren 2005–2009 ökade andelen polisanmälda våldtäkter som skett längre tillbaka i tiden.

Också antalet personer misstänkta för sexualbrott ökade under perioden 2005–2017. Under början av perioden skedde en ökning av antalet misstänkta personer inom alla åldersgrupper, medan det mot slutet av perioden skedde en större relativ ökning av misstänkta i åldern 29 år eller yngre, för såväl sexuellt ofredande som våldtäkt.

De polisanmälda sexualbrotten

Statistiken över anmälda brott gör det möjligt att följa den övergripande utvecklingen av de sexualbrott som kommer till rättsväsendets kännedom. Däremot kan den inte användas för att ge en djupare beskrivning av de anmälda brotternas karaktär. Därför studeras i detta kapitel utvecklingen av omständigheter vid de anmälda brotten utifrån uppgifter i polisanmälningar om sexuellt ofredande (utom exhibitionism) och våldtäkt. Det handlar till exempel om brottsplats, relation mellan målsägare och gärningsperson samt indikatorer på brotternas allvarlighetsgrad.

Som nämndes i metodkapitlet bygger analyserna på ett urval av 1 800 polisanmälningar och, i förekommande fall, första målsägareförhör.³⁵ Redovisningarna fokuserar på sådana förändringar i strukturen på de polisanmälda brotten som kan belysa eventuella förändringar över tid i den polisanmälda brottslighetens karaktär. I de fall där analysen visar på strukturförändringar i Brås urval av polisanmälningar, har dessa förändringar signifikantstestats med hjälp av chi-2 test, för att kontrollera att förändringarna inte beror på slumpen.³⁶ För att sätta resultaten i relation till utvecklingen av *antalet* anmälda sexualbrott görs även grova skattningar av förändringen 2005–2017 av antalet anmälningar för de centrala delresultat som redovisas i detta kapitel.

Kapitlet består av två huvuddelar. Den första studerar eventuella strukturförändringar bland anmälningarna om sexuellt

---

³⁵ Dessa 1 800 anmälningar är fördelade på två brottstyper, sexuellt ofredande och våldtäkt (inklusive försöksbrott), samt på tre år, 2005, 2011 och 2017. Analyserna bygger därmed på 300 anmälningar per brottstyp och år. Ett första förhör förekommer i ungefär hälften av alla anmälda sexuella ofredanden. För de anmälda våldtäkterna finns det ett första förhör i 8–9 av 10 anmälda våldtäkter. För mer information om datamaterialet, se rapportens metodkapitel

³⁶ Där andelsförändringar beskrivs i texten som signifikanta har chi-2 test visat att sannolikheten att förändringen beror på slumpen är mindre än fem procent ($p < 0,05$).

ofredande, och den andra eventuella strukturförändringar bland våldtäktsanmälningarna.

Karaktären på de polisanmälda sexuella ofredandena

Vanligast att målsägaren är kvinna och att det är hon själv som anmäler brottet

I ungefär 90 procent av de studerade polisanmälningarna om sexuellt ofredande är den som utsatts kvinna, medan strax under en tiondel av de utsatta utgörs av män, något som inte har förändrats över tid.³⁷ Gärningspersonen är i de allra flesta fall en man.

Det är vanligast att den som utsatts själv polisanmält det sexuella ofredandet. Endast 14 procent av de anmälda sexuella ofredandena har anmälts av någon annan än målsägaren, en andel som inte har förändrats över tid. När någon annan än målsägaren anmäler är det oftast någon närstående (en familjemedlem, vän eller partner) eller en person i sin yrkesutövning (till exempel en vakt eller sjukhuspersonal).

Vanligare att målsägaren känner gärningspersonen

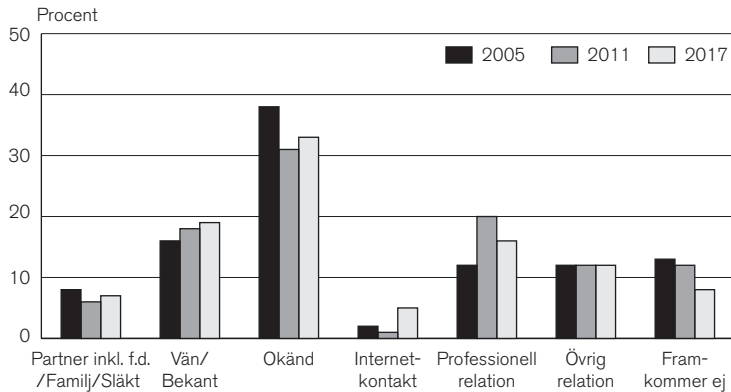
I majoriteten av de anmälda sexuella ofredandena är gärningspersonen någon som målsägaren känner sedan tidigare. Därtill finns en tendens till en minskning av andelen gärningspersoner som är helt okända för målsägaren, sett över hela perioden 2005–2017 (figur 8).

Bland de anmälningar som avser en känd gärningsperson syns en tendens till en svag successiv ökning av andelen där gärningspersonen är en vän eller bekant till målsägaren, medan andelen som avser sexuella ofredanden som skett inom en professionell relation (där gärningspersonen är exempelvis en kollega eller kund) ökade mellan 2005 och 2011, för att sedan ligga kvar på samma nivå eller minska något fram till 2017.³⁸

³⁷ Ålder på målsägare och gärningsperson framgår av få av anmälningarna (målsägarens ålder registreras inte i fritextdatabasen FTK) och målsägarförhören. Det är därför inte möjligt att närmare redovisa eventuella förändringar över tid avseende deras ålder.

³⁸ Ökningen 2005–2011 är statistiskt signifikant, men den efterföljande minskningen 2011–2017 är däremot inte det.

Figur 8. Gärningspersonens relation till målsägaren i anmälningar om sexuellt ofredande, åren 2005, 2011 och 2017 (andelar i procent).³⁹

Det är relativt få anmälningar där målsägaren utsatts för det sexuella ofredandet av en partner, före detta partner, familjemedlem eller annan släkting. Anmälningarna där målsägare och gärningsperson endast haft kontakt via internet före det sexuella ofredandet är också relativt få, men det finns tecken på en andelsmässig ökning av den här typen av anmälningar mellan 2011 och 2017. Det sexuella ofredandet har då antingen skett via internet eller den första gången personerna träffats utanför nätet.

Sett i relation till utvecklingen av antalet anmälda sexuella ofredanden, innebär dessa resultat en successiv ökning under 2005–2017 av anmälningar om sexuella ofredanden inom samtliga typer av relationer.

Ökningar efter 2011 av sexuella ofredanden via internet och i nöjeslivet

När det gäller brottsplatsen för polisanmälda sexuella ofredanden ökade andelen anmälningar om brott i privatbostäder mellan 2005 och 2011, för att sedan minska tydligt mellan 2011 och 2017 (figur 9).⁴⁰ Det finns också en tendens till en svag ökning av andelen polisanmälda sexuella ofredanden inomhus, till exempel på arbetsplatsen eller i skolan.

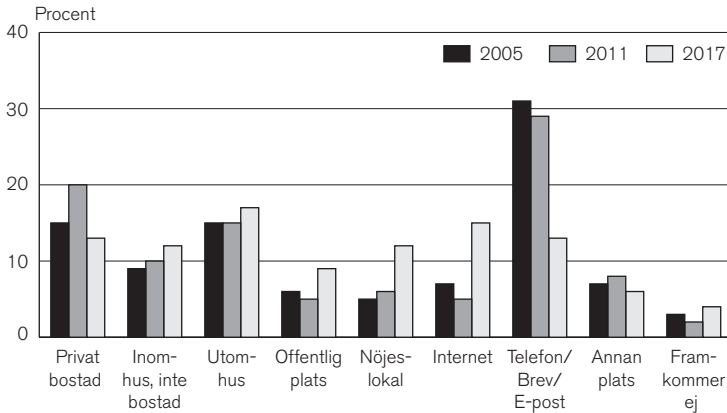
Under perioden 2011–2017 skedde en tydlig ökning av andelen anmälningar om sexuella ofredanden via internet. Samtidigt minskade andelen sexuella ofredanden via telefonsamtal, sms,

³⁹ I kategorin "övrig relation" ingår både fall där målsägare och gärningsperson träffats samma dag som brottet skett och fall där det framgår att målsägare och gärningspersonen känner varandra, men inte vad de har för typ av relation.

⁴⁰ Förändringen mellan 2011 och 2017 är statistiskt signifikant.

brev eller e-post kraftigt.⁴¹ Detta speglar sannolikt en samhällsutveckling, där kommunikation via telefonsamtal och sms ersatts av kommunikation via appar såsom WhatsApp, Instagram och Messenger.⁴²

Figur 9. Brottsplats vid polisanmälda sexuella ofredanden, åren 2005, 2011 och 2017 (andelar i procent).

Mellan 2011 och 2017 sker en statistiskt signifikant ökning av andelen polisanmälningar om sexuella ofredanden i nöjeslivet (restaurang, nattklubb, festival). Det finns också en tendens mot en ökning av andelen sexuella ofredanden på offentliga platser.

Om man sätter dessa resultat i relation till utvecklingen av antalet anmälda sexuella ofredanden, ökade anmälningarna om sexuellt ofredande i privatbostäder 2005–2011, för att sedan ligga kvar på samma nivå 2017. Anmälningar om sexuella ofredanden i utomhusmiljöer har ökat successivt under hela perioden 2005–2017.

Efter 2011 skedde en relativt stor ökning av anmälningarna om sexuella ofredanden på allmänna platser och i nöjeslokaler. Enligt en grov skattning ökade antalet anmälningar om brott i nöjeslivet från cirka 300 anmälningar 2011 till cirka 900 anmälningar 2017. Under samma period ökade anmälningarna om sexuella ofredanden via internet mer än anmälningarna om brott i nöjeslivet. Anmälningar om brott via telefonsamtal, sms och e-post minskade däremot med ungefär en tredjedel.

⁴¹ Båda dessa förändringar är statistiskt signifikanta.

⁴² Att kommunikationsappar redovisas med internet som brottsplats, i stället för telefon, är för att appar också är tillgängliga via andra medier, såsom surfplattor och datorer. E-post redovisas inom kategorin "telefon/brev/e-post" för att den bedömts likna kontakter via brev mer än kontakter via appar som WhatsApp eller internetcommunities som Facebook, som också ingår i kategorin "internet".

Tydlig ökning av andelen anmälningar om oönskad sexuell beröring respektive blottning på avstånd

Sexuella ofredanden kan bestå av olika typer av handlingar, som alla på något sätt kränker den utsattas sexuella integritet. För att kunna analysera eventuella förändringar över tid i de typer av sexuella ofredanden som polisanmäls har Brå gjort en indelning som bygger på tre kategorier:

- *Fysiska sexuella ofredanden* består av oönskad sexuell beröring någonstans på kroppen.
- *Verbala sexuella ofredanden* är händelser där gärningspersonen säger eller skriver något sexuellt kränkande till målsägaren.
- *Visuella sexuella ofredanden* består av handlingar där gärningspersonen till exempel blottar sig eller skickar pornografiska bilder till målsägaren.

Tabell 1 redovisar fördelningen av dessa tre kategorier av sexuella ofredanden i Brås urval av polisanmälningar från 2005, 2011 och 2017.

Tabell 1. Andelen anmälningar där det förekommer olika former av fysiska, verbala och visuella sexuella ofredanden, åren 2005, 2011 och 2017.⁴³

	2005	2011	2017
Totalt antal brott, enligt statistiken om anmälda brott	3 390	5 068	7 367
Fysiskt sexuellt ofredande	40 %	44 %	54 %
Beröring vid kön/bröst	23 %	25 %	24 %
Beröring endast vid annan kroppsdel än kön/bröst	17 %	17 %	29 %
Verbalt sexuellt ofredande	58 %	53 %	42 %
Verbal kränkning ansikte mot ansikte	23 %	21 %	19 %
Verbal kränkning via telefon, internet eller brev	36 %	32 %	23 %
Visuellt sexuellt ofredande	18 %	24 %	28 %
Gärningspersonen blottat sig/onanerat/skickat bilder på könsorgan	8 %	14 %	18 %
Gärningspersonen skickat pornografiskt material	2 %	3 %	5 %
Annat visuellt ofredande (t.ex. att lägga ut sexuella bilder på målsägare på internet)	9 %	8 %	8 %

Visuella sexuella ofredanden, där gärningspersonen till exempel blottat sig eller skickat kränkande bildmaterial förekommer i en mindre andel av de studerade polisanmälningarna, jämfört med fysiska och verbala sexuella ofredanden. Andelen anmälningar där det förekommer ett visuellt sexuellt ofredande har dock

⁴³ Eftersom mer än en typ av sexuellt ofredande kan förekomma vid samma brotts handling, kan summan av olika typer av sexuellt ofredande överstiga 100 procent.

ökat successivt mellan 2005 och 2017.⁴⁴ Ökningen avser främst anmälningar där gärningspersonen skickat bilder eller filmklipp av sitt kön. Mellan 2011 och 2017 sker också en signifikant ökning av andelen anmälningar som avser ett fysiskt sexuellt ofredande. En beskrivning av någon form av verbalt sexuellt ofredande förekommer i över hälften av anmälningarna från 2005 och 2011. Andelen anmälningar som innehåller verbala sexuella ofredanden har därefter minskat signifikant.

Sett i relation till utvecklingen av *antalet* anmälda sexuella ofredanden, innebär dessa resultat att anmälningar där det ingår ett verbalt sexuellt ofredande ändå har ökat successivt, från cirka 2 000 anmälningar 2005 till cirka 3 000 anmälningar 2017. Ökningen har varit kraftigare för anmälningar där det ingår ett visuellt sexuellt ofredande, även om dessa varit färre till antalet under hela perioden.

Enligt en grov skattning ökade antalet anmälda fysiska sexuella ofredanden från cirka 1 400 år 2005 till cirka 2 200 år 2011. I slutet av perioden sker en kraftigare ökning, till cirka 4 000 anmälningar 2017. Knappt 30 procent av ökningen 2011–2017 avser sexuella ofredanden där gärningspersonen rört vid målsägarens kön eller bröst. Huvuddelen av ökningen avser anmälningar om oönskad beröring vid någon annan del av målsägarens kropp, oftast rumpa.⁴⁵

Samtidigt som det skett förändringar i de typer av sexuella ofredanden som anmäls till polisen, har andelen anmälningar där det framgår att målsägaren även tidigare utsatts för sexuellt ofredande av samma gärningsperson minskat över tid, från 37 procent 2005 till 29 procent 2017.⁴⁶ Andra omständigheter kring det sexuella ofredandet kan också ha inverkan på hur allvarlig händelsen upplevs av målsägaren, till exempel om målsägaren blivit hotad vid det sexuella ofredandet, eller om gärningspersonen fotat eller filmat målsägaren i samband med händelsen. Dessa omständigheter är dock väldigt ovanliga i anmälningarna, och har varit det under hela den undersökta perioden.

Exempel på tre typer av sexuellt ofredande

För att ge en bättre bild av de händelser som beskrivs i polisanmälningarna om sexuellt ofredande, presenteras här exempel på

⁴⁴ En statistiskt signifikant ökning 2005–2017.

⁴⁵ Det finns också ett mindre antal ärenden i Brås urval som avser fysiska sexuella ofredanden, där den fysiska kontakten handlar om att gärningspersonen tagit tag i målsägarens hand och försökt få den att röra vid gärningspersonen. Det handlar om mellan 0 och 6 anmälningar i Brås urval av polisanmälningar för respektive år. Dessa redovisas inte i tabell 1.

⁴⁶ En statistiskt signifikant minskning 2005–2017.

tre typer av sexuella ofredanden. Det första exemplet avser sexuella ofredanden som skett i en bostad. Därefter redovisas exempel på de två typer av sexuella ofredanden vars andelar ökat mest bland de polisanmälda brotten: sexuella ofredanden i nöjeslivet, som nästan uteslutande består av fysiska sexuella ofredanden, respektive sexuella ofredanden via internet, som i stället avser verbala eller visuella sexuella ofredanden. Exempelen är omskrivningar av polisanmälningar och målsägarförhör.

Sexuellt ofredande i bostad

Målsägaren är hemma hos en vän för att se på tv, umgås och dricka några öl. Hon har varit hos honom tidigare. De sätter sig i soffan och efter en kort stund flyttar vännen närmare och började ta på målsägaren. Han tar på henne överallt på kroppen, och tar även hennes hand och vill att hon ska röra vid honom. Då säger målsägaren ifrån och drar undan sin hand. Vänner försöker övertala henne och säger att hon ska slappna av och att det kommer att vara skönt. Målsägaren reser sig då upp och går därifrån.

Under hela perioden sedan 2005 avser större delen av anmälningarna om sexuella ofredanden i bostad brott av vänner och bekanta. En mindre del avser brott av en partner, före detta partner eller annan familjemedlem.

Sexuellt ofredande i nöjeslivet

Målsägaren är på en nattklubb tillsammans med sina kompisar. De står på dansgolvet, dansar och har kul. Några killar ställer sig nära och börjar dansa med dem. Målsägaren och de andra tjejerna dansar vidare men försöker visa att de inte vill dansa med killarna. Killarna fortsätter dansa tätt intill dem, och plötsligt känner målsägaren händer på sin rumpa. Hon är osäker på vem som tafsar på henne, men tror att det bara är en av killarna. Hon låtsas som inget och fortsätter dansa, men känner igen hur någons händer smeker henne över ryggen och greppar tag i hennes rumpa.

Majoriteten av de polisanmälningar som avser ett sexuellt ofredande vid en nöjeslokal avser brott av tidigare okända gärningspersoner. En förändring under perioden 2011–2017 är en tydlig ökning av andelen anmälningar om sexuella ofredanden i festivalsammanhang. I urvalen för 2005 och 2011 finns bara enstaka anmälningar om brott vid festivaler, medan den här typen av sexuellt ofredande utgör cirka 30 procent av de sexuella ofredanden som skett i nöjeslivet i urvalet från 2017. Här kan också nämnas att polisen 2016 lanserade en uppmärksamman kampanj för att motverka sexuella ofredanden på festivaler och uppmana

festivalbesökare att anmäla brotten. En fortsatt effekt av denna satsning kan således vara en delförklaring till denna stora ökning.

Sexuellt ofredande via internet

Målsägaren blir tillagd av en man på sin Snapchat. Mannen, som målsägaren inte känner sedan tidigare, skickar först några vanliga meddelanden och frågar hur hon mår och hur gammal hon är. Hon svarar på dessa frågor. Det är inte ovanligt att någon okänd lägger till henne på Snapchat och skickar några meddelanden. Sedan börjar mannen dock skicka meddelanden av sexuell karaktär: "Är du kåt?", "Jag gillar din kropp!", "Vill du se min kuk?". Målsägaren känner obehag och svarar inte. Då skickar mannen en bild på sin penis. Målsägaren tar bort mannen från sin Snapchat.

Mellan åren 2011 och 2017 har det skett en ökning av andelen anmälningar om sexuellt ofredande via internet, men det har också skett en förändring av var på internet det sexuella ofredandet skett. År 2005 och 2011 utsattes målsägare i regel för sexuella ofredanden på någon typ av dejtingsajt. År 2017 är det vanligast att det anmälda sexuella ofredandet har skett via Facebook, Snapchat, WhatsApp eller liknande, det vill säga sidor och appar som vänder sig till en bredare allmänhet.

Det vanligaste i anmälningarna om sexuellt ofredande via internet är att någon sagt eller skrivit något kränkande av sexuell karaktär om eller till målsägaren. Mellan 2011 och 2017 har det samtidigt skett en tydlig ökning av andelen anmälningar där gärningspersonen visar sitt kön eller onanerar inför målsägaren, eller skickar pornografiskt material. Från att nästan inte ha förekommit alls i anmälningarna om sexuellt ofredande via internet 2005, förekommer den här typen av visuella sexuella ofredanden i nästan hälften av de polisanmälningar som avser sexuellt ofredande via internet 2017.

I majoriteten av de anmälda sexuella ofredandena är gärningspersonen någon som målsägaren känner sedan tidigare. Under perioden 2005–2017 har det skett en successiv ökning av anmälningar som avser sexuella ofredanden av såväl kända som okända gärningspersoner.

Anmälningar om sexuella ofredanden i bostäder ökade 2005–2011, för att sedan ligga kvar på samma nivå 2017.

Mellan 2011 och 2017 ökade anmälningarna om sexuella ofredanden via internet relativt kraftigt. En betydande del av denna ökning avser anmälningar om visuella sexuella ofredanden, där gärningspersonen skickat bilder eller filmklipp

av sitt kön eller annat pornografiskt material. Anmälningar om sexuella ofredanden via telefonsamtal, sms eller e-post minskade med cirka en tredjedel under samma period.

Efter 2011 skedde samtidigt en relativt kraftig ökning av anmälningarna om sexuella ofredanden i nöjeslivet. År 2017 avsåg närmare en tredjedel av dessa anmälningar brott i festivalsammanhang, en brottsplats som knappt förekom i anmälningarna från 2005 och 2011.

Anmälningar där det ingått ett verbalt sexuellt ofredande, där gärningspersonen sagt eller skrivit något kränkande till målsägaren, har ökat successivt under hela perioden 2005–2017.

Anmälningar om fysiska sexuella ofredanden har också ökat successivt 2005–2017, men med en särskilt tydlig ökning i slutet av perioden. Närmare en tredjedel av ökningen 2017 avser allvarligare sexuella ofredanden, där gärningspersonen rört vid målsägarens kön eller bröst. Samtidigt avser huvuddelen av ökningen en oönskad sexuell beröring vid någon annan del av målsägarens kropp.

Karaktären på de polisanmälda våldtäkterna

Som nämndes tidigare i rapporten har antalet anmälningar om våldtäkt mot personer 15 år och äldre ökat framför allt under åren 2005–2009 samt 2016–2017. På samma sätt som i avsnittet om sexuella ofredanden riktas fokus i denna del av rapporten först på strukturförändringar i den polisanmälda våldtäktsbrottslighetens karaktär. Därefter presenteras en beskrivning av tre specifika typer av våldtäkt.

De flesta anmälningar avser kvinnliga målsägare och manliga gärningspersoner⁴⁷

I över 9 av 10 polisanmälda våldtäkter är målsägaren en kvinna. Av målsägarna i Brås urval av anmälningar 2017 var andelen män 8 procent, men andelen varierar mellan de olika studerade åren.⁴⁸

⁴⁷ Eftersom åldern på målsägare och gärningspersoner framgår av endast ett fåtal av anmälningarna (målsägares ålder registreras inte i fritextdatabasen FTK) och målsägandeförhören, är det inte möjligt att redovisa en eventuell utveckling avseende deras ålder.

⁴⁸ Som nämnts tidigare i rapporten har de polisanmälda våldtäkterna särredovisats efter den utsatta personens kön i kriminalstatistiken sedan 2008. Under perioden 2008–2017 har andelen anmälda våldtäktsbrott som avser manliga målsägare ökat från cirka 2,5 till 5 procent.

I nästan samtliga av de anmälda våldtäkterna är gärningspersonen en man. År 2017 förekommer dock även kvinnor som gärningspersoner i Brås urval, men enbart i den minoritet av anmälningar där målsägaren är en man.

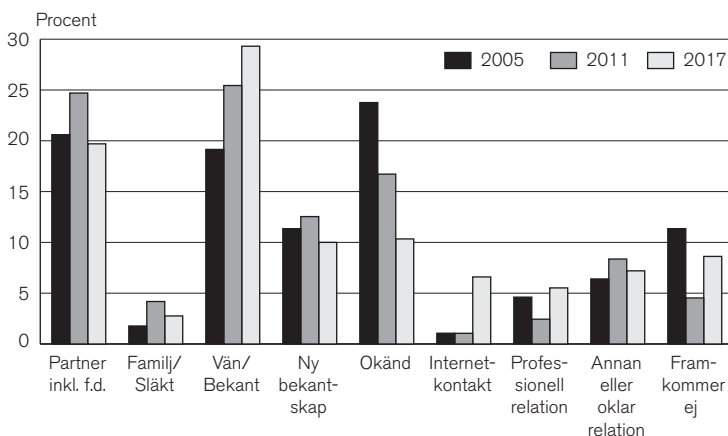
I majoriteten av anmälningarna är det målsägaren som själv anmält våldtäkten. Det sker en svag ökning av andelen våldtäkter som anmälts av någon annan än målsägaren (från cirka en fjärdedel år 2005 till 30 procent år 2017) men ökningen är inte statistiskt signifikant. Vanligtvis är det då en person i målsägarens närhet (en vän, familjemedlem, partner) eller en myndighetsperson som anmäler.

Vanligare att målsägaren känner gärningspersonen

Allt fler anmälningar om våldtäkt gäller övergrepp där gärningspersonen är känd för målsägaren på något sätt. Av de anmälningar där det finns information om relationen mellan målsägaren och gärningspersonen, framgår att de kände varandra på något sätt i 73 procent av anmälningarna från 2005, i 82 procent av anmälningarna från 2011 och i 89 procent av anmälningarna från 2017. Andelen anmälningar där det framgår att gärningspersonen var okänd för målsägaren före våldtäktstillfället har således minskat successivt under perioden 2005–2017.⁴⁹

Andelen våldtäktsanmälningar där gärningspersonen är en bekant eller vän till målsägaren har ökat kontinuerligt mellan 2005 och 2017 (figur 10).⁵⁰ Andelen anmälningar som avser

Figur 10. Gärningspersonens relation till målsägaren i anmälningar om våldtäkt, åren 2005, 2011 och 2017 (andelar i procent).

⁴⁹ Dessa förändringar är statistiskt signifikanta både för perioden 2005–2011 och 2011–2017.

⁵⁰ En förändring som är statistiskt signifikant för perioden 2005–2017.

en våldtäkt av en nuvarande eller tidigare partner har däremot varierat och ligger 2017 på samma nivå som 2005 (cirka 20 procent).

I drygt en tiondel av de anmälda våldtäkterna är gärningspersonen en ny bekantskap för målsägaren, till exempel en person som målsägaren träffat i nöjeslivet samma kväll som våldtäkten sker. Denna andel har inte förändrats nämnvärt över tid. Mellan 2011 och 2017 sker däremot en signifikant ökning av andelen anmälningar där målsägaren endast haft kontakt med gärningspersonen via internet före våldtäkten.

De anmälda våldtäkter som begås av en för målsägaren tidigare okänd gärningsperson består till stor del av överfallsvåldtäkter, det vill säga våldtäkter där målsägaren blivit överfallen med våld eller överrumplad av gärningspersonen.⁵¹ Sedan 2005 har andelen anmälda överfallsvåldtäkter minskat successivt.⁵²

Om man sätter dessa resultat i relation till utvecklingen av *antalet* anmälda våldtäkter, visar en grov skattning att anmälningar om våldtäkter som begåtts av vänner och bekanta har ökat från cirka 600 anmälningar 2005 till cirka 1 500 anmälningar 2017. Anmälningar om våldtäkter som begåtts av en partner eller före detta partner har också ökat, men inte i samma utsträckning. Antalet anmälda våldtäkter som begåtts av okända personer har däremot minskat något under 2005–2017.

Våldtäkt i en bostad vanligast

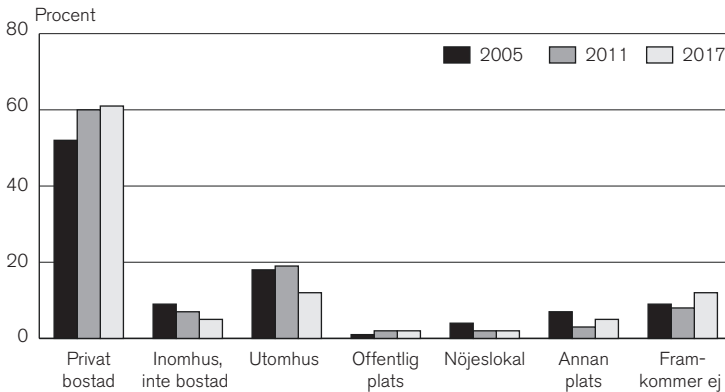
I Brås urval för alla tre åren 2005, 2011 och 2017 är en privatbostad den vanligaste brottsplatsen för de anmälda våldtäkterna (figur 11). Sett över perioden 2005–2017 har andelen anmälningar om våldtäkter i bostad också ökat signifikant. Andelen våldtäkter i andra typer av inomhusmiljöer (till exempel skolor, arbetsplatser eller hotellrum) och i utomhusmiljöer har legat stabilt eller minskat över tid.⁵³

⁵¹ En minimal interaktion kan ha förekommit mellan den utsatte och gärningsperson innan överfallet, till exempel kan gärningspersonen ha ställt en fråga till den utsatta personen, för att få henne att stanna upp.

⁵² Andelen anmälningar i Brås urval som avser överfallsvåldtäkter har minskat från 18 procent 2005, till 12 procent 2011 och 8 procent 2017. Minskningen 2005–2017 är statistiskt signifikant och tyder även på att antalet polisanmälda överfallsvåldtäkter har legat på en relativt stabil nivå sedan 2005.

⁵³ I kategorin "Annan plats" ingår anmälda våldtäkter som begåtts till exempel i bil, på gruppboende eller sjukhus. Dessa är få till antalet och det går inte att skönja någon utveckling över tid.

Figur 11. Plats där våldtäkten ägt rum i anmälningar om våldtäkt, åren 2005, 2011 och 2017 (andelar i procent).

Ökad andel anmälningar där gärningspersonen konsumerat alkohol eller droger

Andelen anmälningar där det framgår att gärningspersonen konsumerat alkohol eller droger har ökat signifikant, från 9 till 17 procent mellan 2005 och 2017.⁵⁴ Ingen motsvarande ökning har skett av andelen anmälningar där det framgår att målsägaren konsumerat alkohol eller droger i samband med våldtäkten, även om denna andel är högre än för gärningspersonerna (36–38 procent). Andelen anmälningar som avser våldtäkter där målsägaren varit i ett försvarslöst tillstånd (sovit eller varit kraftigt berusad) vid brottet har också legat på en stabil nivå, mellan 27 procent (2005 och 2011) och 30 procent (2017).⁵⁵ Sett i relation till utvecklingen av *antalet* anmälda våldtäkter, innebär dessa resultat en successiv ökning 2005–2017 av anmälningarna om våldtäkter där det förekommit alkohol eller droger, eller där målsägaren varit i ett försvarslöst tillstånd vid brottet.

Minskad andel anmälda våldtäkter med fysiskt våld och skador efter 2011

Förekomsten av fysiskt våld och skador vid våldtäkten kan tyda på att övergreppet varit särskilt allvarligt. Tabell 2 presenterar uppgifter om förekomst av våld och skador i våldtäktsanmälningarna. Tabellen sårredovisar andelen ärenden där det framgår att det förekommit grövre fysiskt våld (i form av stryptag, slag

⁵⁴ Eftersom uppgifter om alkohol eller droger inte alltid framgår, ska uppgifterna betraktas som minimiskattningar. I majoriteten av de fall där sådana uppgifter framgår är det alkohol som konsumerats.

⁵⁵ Brås kodning av ett försvarslöst tillstånd är inte helt jämförbar med lagtextens "hjälpöst tillstånd" eller "särskilt utsatt situation", som kan innefatta fler omständigheter (som t.ex. allvarlig rädsla). Vid kodning av polisanmälningarna har det inte varit möjligt att göra en bedömning av den typen av omständigheter.

eller sparkar, eller där ett vapen har använts i samband med våldtäkten). I tabellen redovisas också om målsägaren lidit fysiska skador av våldtäkten. I de flesta fall handlar det om skador som rivsår, blåmärken eller att det uppstått ömhet. Andelen anmälningar där det förekommit allvarligare skador, där det exempelvis uppstått blodvite eller där målsägaren blivit skadat av ett vapen, särredovisas.

Tabell 2. Andelen våldtäktsanmälningar där det framgår att det förekommit fysiskt våld och skador, åren 2005, 2011 och 2017.

	2005	2011	2017
Totalt antal brott, enligt statistiken om anmälda brott	3 054	4 272	5 236
Fysiskt våld totalt	49 %	56 %	46 %
Grövre fysiskt våld	13 %	17 %	12 %
Fysiska skador totalt	34 %	38 %	30 %
Allvarligare skador	4 %	5 %	2 %

Mellan 2005 och 2011 skedde en ökning av andelen anmälningar i Brås urval där det förekommit fysiskt våld, oftast mindre grovt våld. Samtidigt skedde en signifikant minskning mellan 2011 och 2017. Samma utveckling gäller för andelen våldtäktsanmälningar där den utsatta personen fått fysiska skador. Sett till förekomsten av fysiskt våld och skador visar Brås urval således en minskning av andelen grövre våldtäkter bland de polisanmälda brotten under perioden 2011–2017.

Om man sätter dessa resultat i relation till utvecklingen av antalet anmälda våldtäkter, visar en grov skattning att de anmälda våldtäkter där det förekommit fysiskt våld ökade från cirka 1 500 anmälningar 2005 till cirka 2 400 anmälningar 2011. År 2017 låg de kvar på samma nivå som 2011 (cirka 2 400 anmälda brott). Motsvarande siffror för antalet anmälda våldtäkter där målsägaren fått någon form av fysisk skada var cirka 1 000 anmälningar 2005 jämfört med cirka 1 600 anmälningar åren 2011 och 2017. Det innebär att ökningen av polisanmälda våldtäkter i slutet av den undersökta perioden avsåg brott utan inslag av våld.

I likhet med dem som polisanmält sexuella ofredanden har en del av dem som anmält en våldtäkt till polisen även tidigare blivit utsatta för sexuella övergrepp av samma gärningsperson. Åren 2005 och 2011 var det fallet i omkring en femtedel av våldtäktsanmälningarna, men 2017 hade denna andel minskat till 13 procent.⁵⁶

⁵⁶ Minskningen 2011–2017 är statistiskt signifikant.

En omständighet som kan upplevas som en ytterligare kränkning för den utsatta personen är om våldtäkten fotas eller filmas. Detta är ovanligt i anmälningarna, men förekommer något oftare 2017 än de tidigare åren. I urvalet från 2005 framgår att gärningspersonen fotat eller filmat våldtäkten i 1 procent av anmälningarna, att jämföra med 4 procent 2017.

Exempel på tre typer av våldtäkt

Nedan redovisas exempel på tre typer av våldtäkt från Brås urval av polisanmälningar. De första två typerna avser våldtäkter som begåtts av vänner och bekanta respektive våldtäkter där gärningspersonen och den utsatta personen före våldtäktstillfället bara haft kontakt via internet. Båda är typer av våldtäkter vars andelar ökat bland de polisanmälda brotten. Därefter redovisas exempel på våldtäkter som begåtts av flera gärningspersoner. Den här typen av våldtäkt är relativt ovanlig i Brås urval av polisanmälningar, men utgör en uppmärksam typ av våldtäkt, där det finns ett stort allmänintresse för att i möjligaste mån beskriva utvecklingen. På samma sätt som vid redovisningen av olika typer av sexuellt ofredande är exemplen omskrivningar av polisanmälningar och målsägarförhör.

Våldtäkt av en vän eller bekant

Målsägaren tar bussen tillsammans med två av sina bästa kompisar till en bekant, X, som har fest och som hon träffat flera gånger tidigare. I lägenheten är festen i full gång. De spelar musik, dansar och har kul. Alla dricker öl. Målsägaren blir full och lägger sig i ett sovrum och somnar. Hon vaknar av att hon känner att någon ligger bakom henne, någon som har sina fingrar i hennes underliv. Hon har svårt att tänka klart men uppfattar att det är X som ligger bakom henne. Målsägaren rusar upp från sängen och märker att hon är naken på underkroppen. Hon hittar sina byxor och trosor och klär snabbt på sig. I vardagsrummet hittar hon en av sina tjejkompisar och tillsammans skyndar de sig ut från lägenheten. Tjejkompisen övertalar målsägaren att anmäla våldtäkten till polisen.

Som nämnts ovan har det blivit vanligare under perioden 2005–2017 att anmäla våldtäkter där gärningspersonen är en vän eller bekant till målsägaren.

De anmälda våldtäkter som begåtts av vänner eller bekanta har oftast skett i en privatbostad, och en dryg tredjedel är festrelaterade. I anmälningarna om våldtäkter som begåtts av en vän eller bekant framgår det oftare än i anmälningar om våldtäkt

generellt, att gärningspersonen konsumerat alkohol eller droger i samband med våldtäkten, och att målsägaren varit i ett försvarslöst tillstånd. Däremot är det mindre vanligt att det förekommit fysiskt våld.

Internetrelaterad våldtäkt

Målsägaren och X har matchat på Tinder och träffas på ett fik. Senare samma dag går de hem till målsägaren, där de börjar kyssas. Målsägaren vill egentligen inget mera, men när X fortsätter med att smeka henne känner hon sig tvingad till att gå med på det. När han övergår till att ta av hennes kläder försöker hon göra motstånd, men X fortsätter och våldtar henne. När målsägaren försöker sätta emot håller han hårdare fast i henne.

Från att knappt ha förekommit i anmälningarna 2005 och 2011, har våldtäkter där målsägaren och gärningspersonen före våldtäktstillfället bara haft kontakt via internet sedan ökat fram till 2017. Enligt en grov skattning anmäldes cirka 350 våldtäkter av den här typen 2017.

Vid de internetrelaterade våldtäkterna har målsägaren ofta kommit i kontakt med gärningspersonen via Tinder eller andra dejtingappar, och de flesta brott har skett i målsägarens eller gärningspersonens bostad. Ökningen av den här typen av våldtäkt speglar sannolikt en förändring mot nya former av dejtingbeteende.

Våldtäkt med flera gärningspersoner

Våldtäkter med flera gärningspersoner kan delas in i två olika underkategorier. Det handlar dels om så kallade gruppvåldtäkter, där målsägaren våldtas vid samma tillfälle av flera gärningspersoner, dels om våldtäkter där målsägaren blivit utsatt för två eller fler sexuella övergrepp vid olika tillfällen under samma kväll av olika personer. Ett exempel på respektive typ av våldtäkt redovisas nedan.

Målsägaren är på väg hem och går längs med en väg intill ett bostadsområde. Tre killar som hon känner igen men inte är direkt bekant med sluter upp kring henne. De ställer frågor och hon tror de har rökt på. En av dem tar tag i hennes arm och börjar dra i henne. Hon försöker komma ur hans grepp men lyckas inte. Målsägaren blir indragen i en garageport, där två av killarna håller i henne medan den tredje drar ner hennes byxor och våldtar henne. Sedan trycker de målsägarens huvud mot en av killarnas kön, och tvingar henne att ge honom oralsex. Målsägaren vet inte hur lång tid som går, men så småningom släpper killarna henne och går därifrån.

Målsägaren blir bjuden på fest av en kille som hon haft kontakt med via mobilen under några dagar. De har sedan tidigare några gemensamma bekanta. Festen äger rum i en lägenhet. Alla dricker alkohol, sedan blir det svart för målsägaren. Hon vaknar till av att en kille ligger över och våldtar henne. Hon slocknar igen. Nästa gång hon vaknar ligger hon på mage och blir våldtagen av en annan kille.

Tillsammans utgör dessa två typer av våldtäkter 9 procent av de polisanmälda våldtäkterna i Brås urval för 2005, 11 procent 2011 respektive 8 procent 2017.

Mellan 2005 och 2017 finns det samtidigt tecken på en förändring i sammansättningen av de anmälda våldtäkterna med flera gärningspersoner. År 2005 svarade gruppvåldtäkter för de allra flesta polisanmälningar om våldtäkter med flera gärningspersoner. År 2017 handlar närmare en tredjedel av dessa polisanmälningar om fall där målsägaren blivit utsatt för två eller fler våldtäkter av olika gärningspersoner under samma kväll. Det handlar dock om små tal, och det kan inte uteslutas att förändringen beror på slumpen.

Ungefär hälften av de anmälda gruppvåldtäkterna har skett utomhus, och cirka hälften har begåtts av gärningspersoner som är helt okända för målsägaren. Att gärningspersonerna var vänner eller bekanta till målsägaren framgår av en tredjedel av anmälningarna om gruppvåldtäkter.

I en majoritet av anmälningarna som avser två eller fler våldtäkter vid olika tillfällen under samma kväll framgår att brotten har skett inomhus, främst i antingen målsägarens eller en av gärningspersonernas bostad. Till skillnad från gruppvåldtäkterna är målsägaren oftast bekant med gärningspersonerna i dessa fall. Det framgår också i flera fall att målsägaren varit i ett försvarslost tillstånd, till exempel på grund av berusning eller efter att ha blivit drogad.

De flesta anmälda våldtäkter avser brott mot kvinnor inomhus, framför allt i privatbostäder. Det är dessa brott som svarar för den största delen av ökningen i statistiken över anmälda brott under hela perioden 2005–2017.

Under perioden 2005–2011 ökade både de grövre våldtäkterna, där det förekommit fysiskt våld, och övriga våldtäkter. Från och med 2011 har det inte skett någon ytterligare ökning av våldtäkter med inslag av fysiskt våld eller där målsägaren fått fysiska skador av brottet.

Ökningen i slutet av den undersökta perioden handlar om våldtäkter utan våldsinslag, som begåtts av personer

som målsägaren känner sedan tidigare, främst vänner och bekanta.

Enligt analysen förefaller antalet polisanmälda våldtäkter av okända personer, däribland överfallsvåldtäkter, inte ha ökat under perioden 2005–2017.

Under 2005–2017 har anmälningar om våldtäkter där det förekommit alkohol eller droger, eller där målsägaren varit i ett försvarslöst tillstånd vid brottet, ökat successivt.

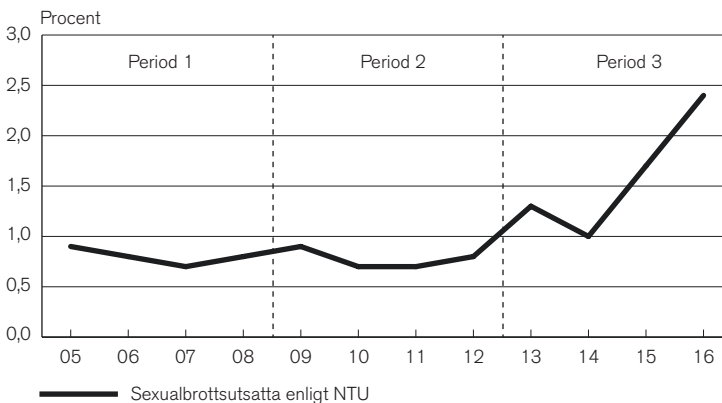
Mellan 2011 och 2017 ökade även anmälningarna om våldtäkter som begåtts av personer som målsägaren tidigare bara haft kontakt med via internet. Rimligen speglar ökningen en förändring mot nya former av dejtingbeteende.

Sexualbrottsutvecklingen enligt NTU

I det här kapitlet redovisas utvecklingen av rapporterade sexualbrotts handlingar i NTU under perioden 2005–2016.⁵⁷ Eftersom antalet personer som uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU är relativt litet (trots det stora antalet respondenter i NTU och trots ökningen av sexualbrotts utsatta under senare år) är det inte möjligt att närmare redovisa vissa omständigheter kring brotten på årsbasis. En hopslagning av år är därför nödvändig för att undersöka karaktären på den rapporterade utsattheten för sexualbrott. I kapitlet redovisas därför framför allt utvecklingen mellan tre perioder: 2005–2008, 2009–2012 och 2013–2016. Det är under den sista perioden som det skett en ökning av andelen personer som uppgett utsatthet för sexualbrott enligt NTU. Andelen var i snitt 0,8 procent per år under de två första perioderna medan den var dubbelt så hög under den sista perioden (1,6 procent).

Figur 12. Andelen sexualbrottsutsatta i befolkningen enligt NTU, åren 2005–2016.

⁵⁷ Fördjupningen bygger på data från NTU för perioden fram till 2016, på grund av den metodförändring som nämndes tidigare i rapporten.

Resultatredovisningen fokuserar på skillnader mellan dessa perioder, i första hand under den sista perioden, när de som rapporterat utsatthet för sexualbrott ökade i andel. Kapitlet är indelat i tre avsnitt, med fokus på eventuella förändringar beträffande: bakgrundsfaktorer, gärningspersoner samt omständigheter kring händelserna.

Redovisningsenheten händelser i de flesta fall

Att tänka på vid genomläsning av kapitlet är att redovisningsenheten i de flesta fall är händelser och inte utsatta personer.⁵⁸ En liten andel personer i NTU har utsatts för en stor del av händelserna – de personer som enligt NTU utsatts för tio eller fler sexualbrott under 2016 (9 procent av de utsatta) har utsatts för nästan hälften (48 procent) av samtliga rapporterade sexualbrottsändelser i NTU (Brå 2017a). Svaren från denna särskilt utsatta grupp kan därför få stor inverkan vid beräkningar av omfattningen av omständigheter kring händelserna.

Ytterligare något att ha i åtanke är att en andelsmässig minskning av en omständighet innebär att händelsen blivit mindre vanlig *i förhållande till andra omständigheter*, det innebär dock inte att det har skett en reell minskning av omständigheten, eftersom den generella ökningen av sexualbrotten i NTU är stor.

Är ökningen koncentrerad till en viss del av befolkningen?

För att undersöka om ökningen av andelen sexualbrottsutsatta i NTU är koncentrerad till vissa grupper i befolkningen har andelen utsatta undersökts efter bland annat kön, ålder, boendeort och familjetyp. Som framgår av tabell 3 är ökningen i den senaste perioden inte isolerad till en specifik grupp, utan har skett inom samtliga grupper, utom för äldre personer i åldern 65–79 år. Ökningen är dock mindre bland män, bland sammanboende med barn samt bland utrikesfödda. Särskilt stor är ökningen bland kvinnor samt bland unga i åldern 16–24 år, det vill säga i de grupper där den rapporterade utsattheten generellt är högre än i de övriga.

⁵⁸ De respondenter i NTU som uppgett att de utsatts för sexualbrott får uppge hur många sexualbrott de utsatts för under det aktuella året. De respondenter som deltagit genom telefonintervju får sedan följdfrågor om omständigheterna (t.ex. om gärningspersonen och var brottet skett) kring maximalt tre av de brott de blivit utsatta för (inklusive andra brott än sexualbrott, som t.ex. misshandel och trakasserier). Respondenterna får alltså inte följdfrågor för samtliga brott som de uppger sig ha utsatts för. De som besvarat NTU via enkät får inga följdfrågor. För mer information om prioriteringsordning vid följdfrågor om brott samt undersökningens konstruktion, se NTU:s tekniska rapport (Brå 2017a).

Tabell 3. Andelen sexualbrottsutsatta enligt NTU inom olika demografiska grupper, uppdelat på tre perioder.⁵⁹

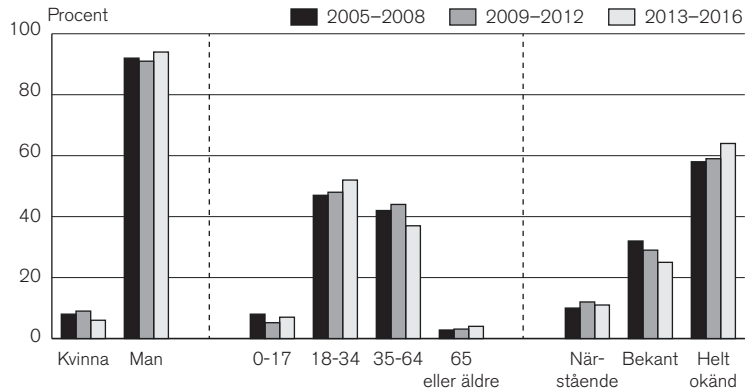
	Period 1 2005–2008	Period 2 2009–2012	Period 3 2013–2016	Ökning i % mellan period 1 och 3
Kön				
Kvinnor	1,4	1,3	2,8	100 %
Män	0,3	0,3	0,4	33 %
Ålder				
16–24 år	2,1	1,9	4,5	114 %
25–44 år	1	1	2	100 %
45–64 år	0,4	0,4	0,8	100 %
65–79 år	0,1	0,2	0,1	0 %
Svensk/utländsk bakgrund				
Födda i Sverige, med minst en förälder född i Sverige	0,8	0,8	1,7	113 %
Födda i Sverige, med båda föräldrarna födda utomlands	1,8	1,3	2,6	44 %
Födda utomlands	0,9	0,9	1,2	33 %
Boendeort				
Storstadsregioner	1	1	2	100 %
Andra större städer	0,8	0,7	1,5	88 %
Mindre städer/landsbygd	0,6	0,6	1,2	100 %
Bostadstyp				
Småhus	0,5	0,5	1	100 %
Flerfamiljhus	1,2	1,2	2,3	92 %
Familjetyp				
Sammanboende utan barn	0,5	0,4	1	100 %
Sammanboende med barn	0,4	0,4	0,6	50 %
Ensamstående utan barn	1,4	1,4	2,8	100 %
Ensamstående med barn	1,7	1,8	3,1	82 %

Har gruppen gärningspersoner förändrats?

Eftersom brottsoffren är i fokus för NTU, finns begränsade möjligheter att närmare beskriva gärningspersonerna. En del händelser kan ha skett utan fysisk interaktion, som vid sexuella kränkningar via sms eller internet, varvid det är svårare att veta något om gärningspersonen. Den information som presenteras nedan avser den utsatta personens bedömning av gärningspersonens ålder och kön, varav det senare kan antas vara lättare att bedöma. I avsnittet presenteras även vilken typ av relation som gärningspersonen har till den utsatta personen – om gärningspersonen var någon närstående, en bekant eller någon helt okänd.

⁵⁹ Resultaten särredovisas inte för kvinnor och män, eftersom antalet sexualbrottsutsatta män är för litet.

Figur 13. Andelen händelser fördelat på gärningspersonens kön, ålder och relation till den utsatta personen, uppdelat på tre perioder.

Män oftast gärningsperson, men fler män rapporterar att de utsatts av en kvinna

En klar majoritet (drygt 90 procent) av gärningspersonerna vid de rapporterade sexualbrotts handlingarna i NTU är män, vilket har varit tydligt under samtliga perioder (se figur 13). När en kvinna utsatts, är det ännu vanligare att gärningspersonen är en man (i 99 procent av fallen under de två senare perioderna).⁶⁰ Det har alltså inte skett någon större förändring när det gäller gärningspersonens kön vid en stor majoritet av de rapporterade sexbrotts handlingarna under de undersökta perioderna. Däremot har det skett en förändring vad gäller den minoritet sexualbrott som rapporterats av män. Under de två första perioderna var det vanligare att även gärningspersonen i dessa fall var en man (i 67 respektive 60 procent av handlingarna) medan det omvända gäller den sista perioden, då gärningspersonen i 64 procent av handlingarna var en kvinna.

Gärningspersonerna något oftare okända

Under samtliga perioder är den vanligaste uppskattade åldern på gärningspersonen vid sexualbrotts handlingarna inom spannet 18-34 år, vilket är i omkring hälften av handlingarna. Under den senaste perioden har en viss förskjutning skett, genom att andelen i åldrarna 35-64 år minskat något, medan andelen 18-34-åringar ökat något.

⁶⁰ Under den första perioden var gärningspersonen en man vid 97 procent av de handlingar där en kvinna utsatts.

Andelen rapporterade sexualbrottshändelser där den utsatta personen uppger sig ha utsatts av någon närstående⁶¹ har varit i stort sett oförändrad under de undersökta perioderna. Det vanligaste under samtliga perioder är att gärningspersonen är någon som är okänd för den utsatta personen, och detta har dessutom ökat något. Andelen som uppger att gärningspersonen var en bekant har i stället minskat.

Detta resultat betyder inte att omfattningen av den rapporterade utsattheten för sexualbrott av bekanta personer har minskat under 2013–2016. Den har ökat. Resultatet betyder att den rapporterade utsattheten för brott av närstående respektive av tidigare okända personer har ökat mer än den rapporterade utsattheten för sexualbrott av bekanta.

Har omständigheterna kring händelserna förändrats?

För att se om de sexualbrottshändelser som rapporteras har förändrats under den undersökta perioden har också omständigheter kring händelserna undersökts, som till exempel när och var händelserna skett.

Större koncentration till helger och till kvällar

Jämfört med 2005–2008 har en något större andel händelser i den senaste perioden koncentrerats till veckoslut och helgdagar (en ökning från 51 till 56 procent). En majoritet av de rapporterade sexualbrottshändelserna har skett på kvällen eller natten (mellan klockan 18.00 och 05.59). Denna andel har också ökat svagt över tid, från 63 till 67 procent av händelserna.

Den vanligaste geografiska platsen för sexualbrottshändelsen, under samtliga perioder, är en annan del av länet än det egna bostadsområdet, vilket inkluderar den egna kommunen (tabell 4). Andelen händelser som skett i det egna bostadsområdet, som också är en relativt vanlig plats vid sexualbrottshändelserna, har däremot minskat med cirka 10 procentenheter under perioden 2013–2016, jämfört med de två tidigare perioderna. Det som har ökat andelsmässigt under den senaste perioden är framför allt andelen händelser som skett i övriga Sverige. Andelen händelser som uppges ha skett utomlands har också ökat över tid, även om dessa fortfarande svarar för en relativt liten del av den rapporterade utsattheten för sexualbrott.

⁶¹ Närstående i NTU kan innebära partner (inklusive före detta partner), förälder eller annan familjemedlem samt nära kamrat/vän.

Tabell 4. Andelen sexualbrottshändelser som skett på olika platser, uppdelat på tre perioder.

	Period 1 2005–2008	Period 2 2009–2012	Period 3 2013–2016
Geografisk plats			
Bostadsområdet	34 %	34 %	24 %
Annan del av länet	57 %	56 %	59 %
I övriga Sverige	6 %	7 %	12 %
Utomlands	2,5 %	3,9 %	4,7 %
Brottsplats			
I en bostad	22 %	28 %	18 %
På arbetsplatsen/skolan	21 %	19 %	19 %
På en allmän plats	48 %	43 %	51 %
Annan plats	9 %	11 %	12 %

Större andel brottshändelser på allmän plats, minskad andel i bostad

Det finns flera frågor i NTU som handlar om var personen blev utsatt för sexualbrottshändelsen. En av frågorna handlar om ifall händelsen skett inom- eller utomhus. Det vanligaste är att personen utsatts inomhus, vilket också har ökat något under den senaste perioden (från 67 till 71 procent).

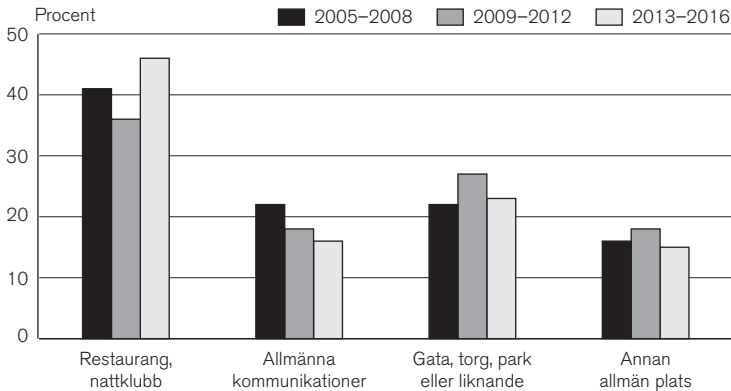
Den utsatta personen tillfrågas även om sexualbrottshändelsen skedde i en bostad, på arbetsplatsen eller i skolan, på en allmän plats eller på en annan plats. Det vanligaste är att personen utsatts på en allmän plats, vilket gäller för samtliga perioder (tabell 4). Andelen brottshändelser som inträffat i skolan eller på arbetsplatsen har legat på samma nivå under samtliga tre perioder (cirka 20 procent av händelserna). Under den senaste perioden har andelen sexualbrott på allmän plats ökat något i jämförelse med perioden innan, medan andelen sexualbrottshändelser som inträffat i en bostad minskat.

Liksom vid redovisningen om gärningspersonerna bör påpekas att detta resultat inte betyder att *omfattningen* av den rapporterade utsattheten för sexualbrott i en bostad har minskat under perioden 2013–2016. Tvärtom har även den typen av utsatthet ökat, enligt NTU. Resultatet betyder i stället att den rapporterade utsattheten för sexualbrott på arbetsplatser och i skolor respektive på allmänna platser har ökat mer än den rapporterade utsattheten för sexualbrott som inträffat i en bostad.

Figur 14 redovisar de sexualbrottshändelser som skett på allmän plats, uppdelat på olika platser. Under perioden 2013–2016 avser en något mindre andel av de rapporterade händelserna sexualbrott som skett inom kollektivtrafiken. En större andel avser

utsatthet på en restaurang eller nattklubb. Redan tidigare var restauranger och nattklubbar den vanligaste typen av platser för de rapporterade sexualbrottshändelserna.

Figur 14. Andelen av sexualbrottshändelser på allmän plats som skett på olika typer av platser, uppdelat på tre perioder.

Ökad rapportering av sexualbrottshändelser där alkohol konsumerats

I NTU finns frågor om den utsatta personen eller gärningspersonen konsumerat alkohol (eller droger) i samband med händelsen.⁶² I en relativt stor andel av de rapporterade sexualbrottshändelserna uppges någon av de involverade personerna ha konsumerat alkohol. För gärningspersonens del gäller det mer än hälften av samtliga rapporterade sexualbrottshändelser (mellan 53 och 60 procent under de tre undersökta perioderna, utan tydlig utveckling). Under den senaste perioden har andelen sexualbrottshändelser där den utsatta personen uppger sig ha konsumerat alkohol ökat något (35 procent) jämfört med de två tidigare perioderna (30–31 procent). Sammantaget har andelen händelser där både den utsatta personen och gärningspersonen konsumerat alkohol (eller droger, i gärningspersonens fall) ökat med 6 procentenheter mellan den första och den sista perioden.

⁶² Frågan om droger ställs endast om gärningspersonen. Ingen fråga ställs om den brottsutsatta personens eventuella drogkonsumtion. Uppgiften om huruvida gärningspersonen varit påverkad av alkohol eller droger efterfrågas också i en och samma fråga, så det går inte att separera påverkan av alkohol från påverkan av droger. Ett rimligt antagande är dock att det i majoriteten av dessa fall handlar om alkoholkonsumtion (eftersom det i befolkningen är betydligt vanligare att konsumera alkohol än droger).

Den rapporterade utsattheten för sexualbrott enligt NTU har legat på en stabil nivå fram till 2012, för att sedan öka kraftigt.

Analysen av sexualbrottsutvecklingen enligt NTU visar att ökningen under perioden 2013–2016 inte är koncentrerad till en viss del av befolkningen. Det har skett en ökning av den självrapporterade utsattheten för sexualbrott bland personer inom alla befolkningsgrupper, med undantag för personer i åldern 65–79 år. Ökningen är kraftigast bland kvinnor, men även bland män har den självrapporterade utsattheten för sexualbrott ökat.

Ökningen har varit ungefär lika stor i storstäder, mindre städer och på landsbygden. Vidare gäller den ökade rapporteringen både brott som skett i Sverige och brott som skett utomlands.

Analysen visar vissa förändringar över tid när det gäller sammansättningen av dels gruppen gärningspersoner, dels de platser där de rapporterade sexualbrotten begåtts.

Förändringarna är relativt små när det gäller gärningspersonerna. Det har skett en ökning av den rapporterade utsattheten för sexualbrott som begåtts av närstående, av bekanta och av tidigare okända personer. Ökningen har varit störst för brott av okända gärningspersoner.

Ökningen gäller även samtliga de typer av brottsplatser som efterfrågas i NTU. Ökningen är mindre omfattande för brott som skett i bostäder än för brott som skett på arbetsplatser och i skolor, samt för brott som skett på allmänna platser. Det som ökat mest är rapporteringen av brottsändelser på allmänna platser, där den tydligaste ökningen avser brott i nöjeslivet.

Sexualbrott av olika allvarlighetsgrad enligt NTU

Som nämndes i rapportens inledning är sexualbrottsfrågan i NTU avsiktligt formulerad så att den ska täcka in ett brett spektrum av händelser, för att den tillfrågade inte ska utelämna något på grund av osäkerhet om huruvida händelsen utgör ett brott eller ej. Det innebär att frågan fångar in allt från verbala sexuella kränkningar till våldtäkt.⁶³ Eftersom mindre respektive mer allvarliga sexualbrott kan se olika ut, avseende till exempel relationen mellan den utsatta personen och gärningspersonen, har forskning lyft vikten av att kunna redovisa utvecklingen för sexualbrott av olika allvarlighetsgrad separat (se t.ex. Mellins m.fl. 2017). Det är också av betydelse vid studier om utvecklingen av sexualbrotten, eftersom utvecklingen av mer respektive mindre allvarliga brott kan se olika ut. Skillnader i utvecklingen av mer respektive mindre allvarliga sexualbrott över tid kan också vara av betydelse för frågan om hur utvecklingen ska tolkas och förstås.

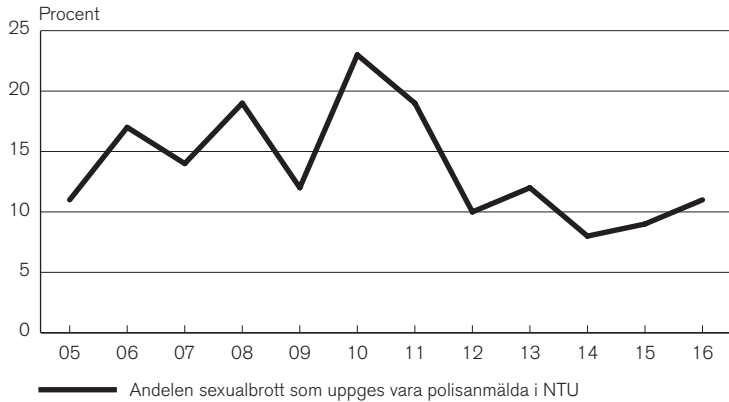
Minskad andel händelser som polisanmäls 2013–2016

En omständighet som kan tyda på en högre allvarlighetsgrad är om händelsen anmäls till polisen. Mellan 2005–2008 och 2013–2016 har det skett en minskning av andelen händelser som uppges vara polisanmälda (från 15 till 10 procent). Sett till andelen händelser som uppges vara polisanmälda årligen, ser man en ökande trend under perioden mellan 2005 och 2011, följt av en tydlig minskning mellan 2011 och 2012 (figur 15).

---

⁶³ Se vidare i nästkommande kapitel.

Figur 15. Andel sexualbrottshändelser som uppges vara polisanmälda i NTU, åren 2005–2016.

De personer som uppger att händelsen inte är polisanmäld får i NTU ange det främsta skälet till varför händelsen inte polisanmäldes. De vanligaste anledningarna, som uppges i ungefär hälften av fallen, är att den utsatta personen såg händelsen som en småsak/bagatell eller att det vore meningslöst med en polisanmälan, eftersom polisen ändå inte kan göra något. I omkring en tiondel av händelserna gjordes ingen anmälan eftersom personerna i stället själva redde ut dem. Övriga listade anledningar, som till exempel att personen avstått från att anmäla på grund av bristande förtroende för polisen eller rättsväsendet, eller för att personen inte vågade göra en polisanmälan, ligger på omkring 5 procent eller lägre under hela perioden 2005–2016.

Utvecklingen för frågor om allvarliga sexualbrott

I NTU finns tre frågor som är avsedda att fånga mer allvarliga sexualbrott. De två första frågorna är avsedda att fånga händelser som motsvarar brottsbalkens definition av försök till eller fullbordat sexuellt tvång eller våldtäkt, medan den tredje frågan avser att fånga den utsatta personens upplevelse av om händelsen var en våldtäkt:

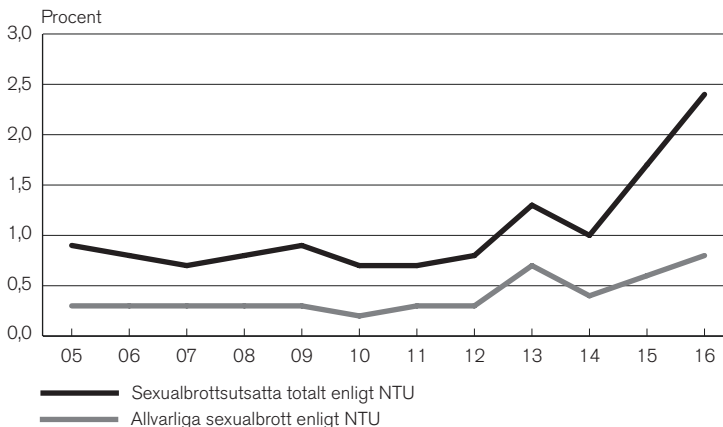
- 1) *Om någon tvingade eller försökte tvinga till sig en sexuell handling genom att hota, hålla fast eller göra personen illa på något sätt.*
- 2) *Om personen blev utnyttjad sexuellt då denne inte kunde försvara sig på grund av sömn eller drogpåverkan.*
- 3) *Om den utsatta personen själv skulle beskriva händelsen som en våldtäkt.*

I årsrapporterna för NTU redovisas en indikator över allvarliga sexualbrott. Om personen svarat ja på någon av de tre frågor som är tänkta att fånga mer allvarliga händelser, redovisas händelsen i NTU som ett allvarligt sexualbrott.

Indikatorn för allvarligare sexualbrott i NTU ökade 2013

I figur 16 framgår andelen som svarat ja på sexualbrottsfrågan generellt samt andelen som utsatts för allvarligare sexualbrott enligt indikatorn i NTU. Av figuren framgår att även rapporteringen om allvarliga sexualbrott i NTU har ökat efter 2012. År 2013 ökade indikatorn för allvarliga sexualbrott i ungefär samma utsträckning som sexualbrotten generellt. År 2016 var dock andelen i befolkningen som utsatts för allvarligare sexualbrott enligt samma indikator ungefär lika stor som 2013 (en skillnad på 0,1 procentenheter) medan den andel i befolkningen som utsatts för sexualbrott generellt hade ökat kraftigt under samma period. Det innebär att ökningen av andelen sexualbrottsutsatta i befolkningen som framgår av NTU under åren 2015 och 2016 framför allt består av personer som rapporterat mindre allvarliga sexualbrottshändelser.

Figur 16. Andelen i befolkningen som uppgett att de utsatts för sexualbrott generellt samt utvecklingen över allvarliga sexualbrott enligt NTU, åren 2006–2016.⁶⁴

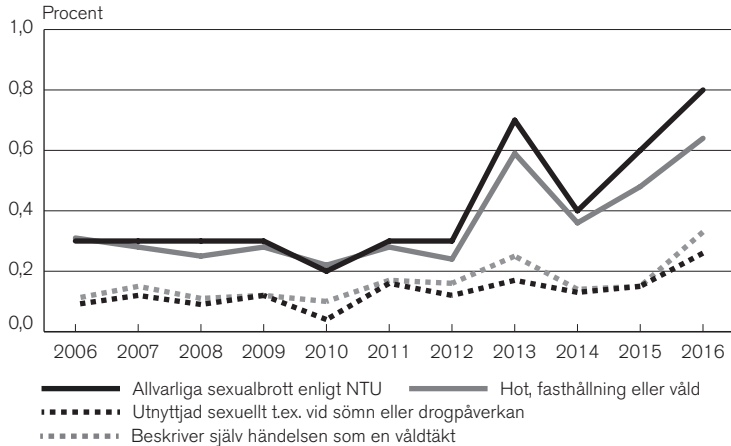
Utvecklingen delvis annorlunda när frågorna om allvarlighetsgrad studeras separat

Eftersom den indikator som presenteras i årsrapporterna för NTU är en sammanslagning av olika frågor, har siffror tagits

⁶⁴ Allvarliga sexualbrott redovisades inte för utsatthetsåret 2005 (Brå 2007b).

fram över hur utvecklingen ser ut för den andel i befolkningen som svarat ja på respektive fråga (figur 17).

Figur 17. Andelen i befolkningen som utsatts för allvarliga sexualbrott, enligt indikatorn i NTU samt uppdelat på de olika frågorna om allvarlighetsgrad, åren 2006–2016.

Av dem som svarat ja på någon av de tre NTU-frågor som berör utsatthet för allvarliga sexualbrott, är det vanligaste svaret att de utsatts för hot eller våld. Det är mycket färre som anger att de utnyttjats sexuellt vid sömn eller drogpåverkan eller själva beskriver händelsen som en våldtäkt. Det innebär att utvecklingen av allvarliga sexualbrott under perioden 2010–2016 framför allt har styrts av den andel som uppgett att det i samband med sexualbrottet förekommit hot, fasthållning eller våld.

Indikerar förekomsten av hot och våld i NTU att personen utsatts för en våldtäkt?

Datansamlingen för NTU bestod av i första hand telefonintervjuer, där intervjuarna kryssade i redan förkonstruerade svarsalternativ. Fördelen är att svaren kan sammanställas till statistik som ska vara jämförbar över tid, men nackdelen är att det begränsar möjligheten att närmare beskriva de händelser som svaren fångar in. Därför har Brå inom ramen för projektet genomfört en fördjupningsstudie, för att belysa huruvida de frågor som är avsedda att fånga in våldtäkt och sexuellt tvång fångar just detta. I studien har Brå dels samkört NTU-data och polisdata, dels samlat in berättelser från personer som svarat ja på frågan om sexualbrott i NTU.⁶⁵

⁶⁵ Fördjupningsstudien beskrivs i metodkapitlet, och studiens resultat presenteras närmare i bilaga 3.

Resultatet av studien indikerar att de som svarat ja på frågan om huruvida hot, fasthållning och våld förekommit inte sällan varit utsatta för en lindrigare händelse än våldtäkt och sexuellt tvång. Den slutsatsen kan dras både från informationen i polisanmälan och från de insamlade berättelserna från utsatta i NTU. Det kan handla om situationer som den utsatta personen upplevt som hotfulla eller där den utsatta personen själv använt våld i avvärande syfte, men där själva händelsen ligger närmare ett sexuellt ofredande eller sexuella trakasserier. Även för frågan om personen befunnit sig i ett försvarslöst tillstånd finns indikationer på att frågan till viss del fångar in andra händelser än våldtäkt och sexuellt tvång.

Studien tyder också på att den fråga i NTU som bäst fångar upp om den utsatta personen varit med om något som kan ha inneburit en våldtäkt eller sexuellt tvång, och inte en lindrigare händelse, är om personen själv uppfattade det som en våldtäkt. En slutsats av fördjupningsstudien är att de flesta av dem som i NTU anger sig ha utsatts för ett allvarligt sexualbrott har angett att de utsatts för våld eller hot, men att många av dem inte själva uppfattar att det var en våldtäkt.

Utvecklingen för de minst allvarliga samt mest allvarliga rapporterade sexualbrotten i NTU

Eftersom den indikator som använts för att redovisa allvarliga sexualbrott som är jämförbara med våldtäkt och sexuellt tvång enligt NTU till viss del även tycks ha fångat upp andra händelser, har vi i denna studie grupperat de tre indikatorerna, som i NTU används för att fånga allvarliga sexualbrottshändelser, på ett annat sätt. Genom denna gruppering framträder en kompletterande bild av allvarliga sexualbrottshändelser. Det som redovisas i det här avsnittet är framför allt de minst allvarliga samt de mest allvarliga sexualbrottshändelserna som rapporteras i NTU. Det innebär att redovisningen riktar fokus på två mer renodlade ”stereotypa” brottskategorier, som bygger på en kvalificerad bedömning utifrån den fördjupningsstudie som genomförts inom projektet. Alla övriga sexualbrott som rapporterats i NTU har hamnat i en kategori, som benämns ”övriga sexualbrott”.

De mest allvarliga sexualbrottshändelserna, som här benämns *mest allvarliga sexualbrott* motsvarar i huvudsak våldtäktsliknande händelser. Den fråga i NTU som här utgör huvudkriteriet för ett *mest allvarligt sexualbrott* är om personen själv skulle definiera händelsen som en våldtäkt. För att en händelse alltså ska räknas som ett *mest allvarligt sexualbrott* ska: 1) respondenten själv definiera händelsen som en våldtäkt, och 2) ha svarat ja på minst en av frågorna om det förekommit hot, våld eller

fasthållning eller om respondenten utnyttjats när hon eller han inte kunnat försvara sig.

För att en händelse ska räknas som *ett mindre allvarligt sexualbrott* ska respondenten ha svarat nej på samtliga tre frågor som indikerar en allvarligare händelse i NTU.

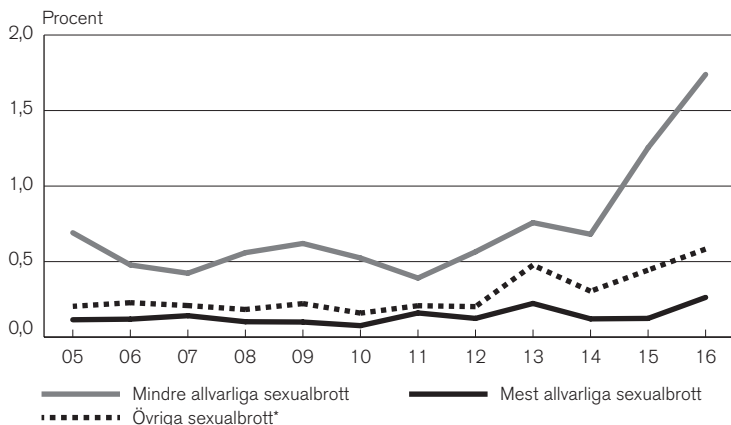
De återstående rapporterade händelserna har kategoriserats som "övriga sexualbrott".

Största delen av ökningen i NTU avser de mindre allvarliga sexualbrotten

Figur 18 redovisar utvecklingen över tid för andelen i befolkningen som utsatts för sexualbrott enligt de tre ovanstående allvarlighetsgraderna. Man bör dock vara försiktig med att dra alltför långtgående slutsatser om variationer från år till år, eftersom det årliga antalet respondenter är litet (det rör sig om cirka 125 per år). En majoritet av dem som svarat ja på sexualbrottsfrågan i NTU har utsatts för *mindre allvarliga sexualbrottsbändelser*. Det är också denna kategori som står för majoriteten av ökningen av andelen sexualbrottsutsatta i NTU.

Andelen i befolkningen som uppgett utsatthet för *de mest allvarliga sexualbrotten* i NTU-data har inte ökat lika kraftigt och ligger på en mycket lägre nivå.

Figur 18. Andelen i befolkningen som utsatts för sexualbrott av olika allvarlighetsgrad, åren 2005–2016.

* Med "övriga sexualbrott" avses de brottsbändelser som faller utanför definitionerna för "mest allvarliga sexualbrott" respektive "mindre allvarliga sexualbrott".

Eftersom de mindre allvarliga sexualbrotten utgör majoriteten av de sexualbrott som rapporteras i NTU, liknar sammansättningen av dessa den generella bild som redovisats tidigare. Den vanli-

gaste brottsplatsen är allmän plats och gärningspersonen är oftast en tidigare okänd person.

Huvudparten av *de mest allvarliga sexualbrottshändelserna* har ägt rum inomhus (omkring 85 procent), och den vanligaste brottsplatsen är en bostad. Gärningspersonen är i majoriteten av händelserna någon som den utsatta personen känner.

Många av de utsatta är unga. Under perioden 2013–2016 var 47 procent av de brottsutsatta i åldern 16–24 år, 37 procent i åldern 25–44 år och 16 procent i åldern 45–64 år.

Uppgifter från NTU visar att andelen sexualbrottshändelser som uppges ha anmälts till polisen följde en ökande trend under perioden fram till 2011. Från och med 2012 har andelen sexualbrottshändelser som uppges ha polisanmälts minskat.

Brås analyser av utvecklingen av den självrapporterade utsattheten för sexualbrott av olika allvarlighetsgrad enligt NTU visar att ökningen av den självrapporterade utsattheten för sexualbrott sedan 2012 framför allt avser mindre allvarliga sexualbrottshändelser, där det inte förekommit hot, fasthållning eller våld, och där den brottsutsatta personen inte skulle beskriva händelsen som en våldtäkt.

Andelen i befolkningen som uppgett utsatthet för *de mest allvarliga sexualbrotten* i NTU har inte ökat lika kraftigt, och ligger på en mycket lägre nivå. Under perioden efter 2011 har *de mest allvarliga sexualbrotten* enligt NTU-data legat relativt stabilt, även om en viss ökning kan skönjas under enstaka år.

Berättelser från sexualbrottsutsatta i NTU 2016

För att få en bättre förståelse för de händelser som NTU fångar in, har berättelser från sexualbrottsutsatta i NTU samlats in via telefonintervjuer och brev.⁶⁶ De som ingår i denna delstudie är personer som svarat ja på sexualbrottsfrågan i NTU under utsattetsåret 2016. Sammantaget ingår 50 personer och lika många berättelser. Utvecklingen över tid är inte i fokus i detta kapitel, eftersom endast berättelser från ett år har samlats in.

Deltagarna i studien fick berätta fritt om händelsen, om den som utsatt dem samt hur de resonerade kring polisanmälan. Utifrån berättelserna har fyra teman identifierats (se tabell 5). Eftersom benägenheten att vara med i en fördjupningsstudie om sexualbrott kan antas skifta mellan olika typer av sexualbrott, ska antalet i tabellen inte tolkas som en direkt spegling av antalet händelser av detta slag i NTU. Att så mycket som tolv berättelser handlar om samlag som skett mot den utsatta personens vilja tyder på att viljan att medverka i delstudien varit större bland personer som utsatts för mer allvarliga sexualbrottshändelser.

---

⁶⁶ För en utförligare beskrivning, se metodkapitlet.

Tabell 5. Tematisering av sexualbrott i NTU utifrån de utsattas berättelser.⁶⁷

Tema	Antalet berättelser där temat förekommer
Oönskad sexuell beröring	30 av 50
Samlag (eller jämförliga handlingar) ⁶⁸ mot den utsatta personens vilja	12 av 50
Kränkande sexuella kommentarer	13 av 50
Blottning	3 av 50

Följande redovisning ger en beskrivning av de sexualbrottshändelser 2016 som respondenterna rapporterat i NTU. De berättelser som redovisas inom ett tema speglar hur berättelserna inom temat ser ut generellt.⁶⁹

Om sexualbrottshändelserna

Oönskad sexuell beröring i nattklubbsmiljö

Oönskad sexuell beröring är den vanligaste sexualbrottshändelse som beskrivs i de inkomna berättelserna. Många av berättelserna handlar om att personen varit på nattklubb och att någon rört vid personens rumpa på dansgolvet. Flera beskriver också att det är något som har skett vid många olika tillfällen:

Jag skulle kunna säga minst en gång i månaden blir jag tafsad på, på nattklubbar.

Jag har utsatts för tafs på krogen flera gånger, det har hänt under flera års tid, sedan jag fyllde 17 typ. Inget specifikt år som varit speciellt.

Förutom händelser på nattklubbar förekommer även i berättelserna oönskad sexuell beröring på en rad olika platser, som på

⁶⁷ En berättelse kan innehålla flera av dessa handlingar, och därför ingå flera gånger i tabellen. Vanligast när flera handlingar ingått är att det förekommit både oönskad sexuell beröring och kränkande sexuella kommentarer.

⁶⁸ Inom juridiken innefattar samlag bara vaginalt samlag. Med jämförliga handlingar menas till exempel anala eller orala samlag, penetration med fingrar eller föremål eller att gärningspersonens och den utsattes könsdelar kommer i beröring med varandra. Såväl samlag som jämförliga handlingar kan vara våldtäkt i juridisk mening. I kapitlet används ordet samlag även för sexualbrottshändelser som är jämförliga med samlag.

⁶⁹ De berättelser där det framgår att händelsen skett tidigare än 2016 redovisas inte bland exemplen, eftersom syftet med kapitlet är att få en bild av vilka sexualbrott som rapporterats i NTU 2016. I 4 av 50 berättelser framkom att sexualbrottet skett tidigare än 2016, ibland mer än fem år tidigare. Två av dessa handlade om oönskat samlag/våldtäkt av bekanta, medan de övriga två handlade om oönskad sexuell beröring av okända av allvarligare slag. Även om det handlar om få berättelser kan det tyda på att benägenheten att berätta om tidigare händelser är större för mer allvarliga händelser, vilket tidigare har framförts som en risk som surveyundersökningar dras med (se t.ex. Roxell och Tiby 2006).

festivaler och i kollektivtrafiken, och såväl inomhus som utomhus. Ofta är det liknande händelser som i nattklubbsmiljö, att en okänd person tar sig friheten att röra vid personens kropp utan personens tillåtelse eller önskan. De allra flesta händelserna i berättelserna handlar om mindre allvarliga kränkningar, men det finns också berättelser om oönskad sexuell beröring med mer kränkande eller allvarliga inslag. Följande är ett exempel från en kvinna som utsatts för oönskad sexuell beröring med inslag av våld:

Jag och en killkompis stod vid hans port och rökte när två män kom fram och ville ha en cigg. Sen försökte de stjäla min kompis mobil och plånbok. De var hotfulla. Ena tog sen tag om mitt hår och böjde mig framåt mot sitt underliv, höll fast och skrattade. Jag förlorade en hel tuss med hår. Sen kom polisen, för de var eftersökta i två andra ärenden.

Gärningspersonen oftast en okänd man

Vid oönskad sexuell beröring har de utsatta ofta mycket lite information om gärningspersonerna, eftersom det generellt handlar om hastiga incidenter, där det heller inte är ovanligt att de som utsatts inte såg vem som rörde vid dem, särskilt i folktäta miljöer som krog- eller festivalsammanhang. I flera av berättelserna framkommer dock att det främst är män som begått den oönskade sexuella beröringen, och att även om många gärningspersoner beskrivs som unga i 18–30-årsåldern, uppges beteendet inte vara åldersspecifikt:

Jag var på ett gym och tränade när en okänd man runt 50 år plötsligt kom fram och ville hälsa på mig. Jag tyckte det var lite konstigt men ville vara artig och sträckte därför fram handen. Då tar han mig på bröstet. Jag har också blivit utsatt för andra sexuella ofredanden ett flertal gånger, säkert över tio gånger. På klubbar, i köer, när män i alla olika åldrar har tagit på mig, på både bröst och kön.

Även om majoriteten av berättelserna om oönskad beröring handlar om kvinnor som utsatts av män, finns också berättelser om det omvända. I tidigare kapitel redovisades att det skett en förskjutning i NTU under den senaste perioden, då utsatta män i större utsträckning rapporterat att gärningspersonen var en kvinna, medan det tidigare var vanligare att gärningspersonen var en man, även när en man utsattes. I stort påminner berättelserna om de mindre allvarliga händelser som kvinnor rapporterar. En man som utsatts för oönskad sexuell beröring i en mataffär berättar:

Jag var inne på affären och skulle ta något från en mathylla, när jag vänder mig om tafsar en kvinna i 40-årsåldern mig på rumpen, ganska hårt.

Kränkande sexuella kommentarer sällan enskilda händelser

Flera berättelser som inkommit till Brå handlar om kränkande sexuella kommentarer. Där framkommer framför allt två olika typer av händelser: upprepade kränkningar från flera olika personer samt upprepade kränkningar från en och samma person.

Vid upprepade kränkningar från flera personer handlar det i regel om mindre allvarliga sådana och sällan om specifika händelser utan om ”män som säger sexistiska saker” eller ”berusade kvinnor som säger olämpliga saker”. Gärningspersonerna är oftast okända. Det förekommer berättelser där gärningspersonen är kvinna, men i de flesta berättelser är det en man. Följande är ett typexempel:

Det är inte någon specifik händelse som sådan som jag kommer ihåg, det som gjorde att jag kryssade i att jag blivit utsatt för något av sexuell karaktär var att killar ibland ropar kränkande sexuella saker efter mig på gatan. Men det har inte hänt något annat och värre än så.

Vid upprepade kränkningar av en och samma person kan de enskilda kränkningarna vara mindre allvarliga, men obehagskänslan av den sammantagna utsattheten kan vara stor och i berättelserna framkommer att det finns en risk att kränkningarna eskalerar. En ung kvinna berättar att hon, för att undvika att utsättas för sexuella kränkningar, ändrat sina rutiner så hon inte längre tar samma buss som den som utsatt henne:

Jag brukade åka samma buss till skolan varje dag. På busshållplatsen blev jag många gånger verbalt ofredad av en man som talade dålig svenska. Han frågade om jag ville ta på honom och om han fick ta på mig. Det blev grövre och grövre, några gånger sade han att han skulle våldta mig. Jag sa ifrån men det hjälpte inte. Jag började ta en tidigare buss för att slippa honom, men han stod där också vid andra tidpunkter, så det fortsatte. Jag började också se till att inte vara vid busshållplatsen så tidigt, utan att vara där precis innan bussen kom.

Kollegor och personer med ett ”obesvarat romantiskt intresse” ofta gärningspersoner i berättelserna om sexuella trakasserier

I berättelsen ovan var gärningspersonen en okänd person, men vid upprepade kränkningar i form av trakasserier från en och samma person är ofta gärningspersonen i berättelserna någon som den utsatta personen känner och träffar regelbundet. Det kan handla om kollegor, eller personer som har ett obesvarat romantiskt intresse för den utsatta personen. I samtliga berättelser av detta slag är gärningspersonen en man, även när den

utsatta personen är man. Följande berättelse kommer från en kvinna som utsatts av en tio år äldre kollega, som också var skyddsombud, på en arbetsplats där hon var nyanställd:

Jag blev utsatt för sexuella trakasserier på min första riktiga arbetsplats. Det var allt från ord till smekningar. Första dagen på jobbet tog han mig åt sidan och sa att det har skett incidenter då kunder tafsat på personalen och beskrev företagets nolltolerans för det. Sedan var det hans händer som tog på mig och han som kommenterade, frågade, påstod allt möjligt sexuellt under ett års tid. Han tog mig aldrig rakt på bröstet eller på rumpen men han satte mig många gånger i obekväma situationer så att jag fick slingra mig för att hans händer inte skulle hamna på bröst eller rumpa. Det var dagliga nyp i midjan som snabbt övergick till smekningar trots att jag var tydlig med att jag inte var intresserad.

Följande berättelse är från en person som utsatts för sexuella trakasserier av en före detta vän, vars obesvarade romantiska intresse eskalerade till sexuella trakasserier:

Jag har varit utsatt för trakasserier, hot, förföljelse och verbala sexuella trakasserier av en och samma person i över tre år. Det var en kille jag började umgås med som vän, och i början trivdes vi i varandras sällskap. Men han utvecklade andra känslor för mig än vad jag gjorde, och han började skriva till mig dag som natt. Det eskalerade allt mer och han skrev ibland väldigt kränkande sexuella saker, anklagade mig för olika saker och hotade mig till livet. Nu har jag förstått att han har psykiska problem och var manisk. Det pågick i tre års tid men eskalerade ständigt. Det har fått enormt stora konsekvenser för mig, rädsla och psykiska problem, panikångest.

Upprepad utsatthet för blottning

Även om antalet berättelser om blottning är litet, framkommer det där att det inte är något som bara hänt en gång, utan att intervjupersonerna även utsatts vid tidigare tillfällen:

En morgon står en man i en liten skogsdunge och gömmer sig bakom ett träd vid pendeltågsstationen. Jag kan se att han står och onanerar. Han är rätt ung, cirka 38 år. Jag har varit med om att andra har gjort samma sak några år tidigare, på tunnelbanan. Ena gången var det en storvuxen man på 60 år och andra gången en man som såg hemlös ut. Båda onanerade mot mig. Första gången det hände kände jag mig antastad och kom mig inte för att göra något åt saken. Den andra gången blev jag inte lika chockad och sa till honom.

Vid samlag mot den utsatta personens vilja är gärningspersonen i berättelserna ofta en partner eller bekant

I de allra flesta berättelser som handlar om samlag mot den utsatta personens vilja har händelsen skett hemma hos den utsatta personen eller hos gärningspersonen. I alla berättelser är det en kvinna som har utsatts av en man. Det innebär inte att män aldrig utsätts för samlag mot sin vilja. Nya studier har visat att det förekommer i större utsträckning än vad som tidigare varit känt (se t.ex. Mellins m.fl. 2017, Stemple m.fl. 2017).

I samtliga berättelser, oavsett om medlet för fullbordan varit våld, tjat eller utnyttjandet av en person som är inkapaciterad på grund av sömn eller berusning, är den gemensamma nämnaren en nonchalans för om den utsatta personen vill eller inte vill ha samlag.

Övergrepp av en tidigare eller nuvarande partner

I flera berättelser som inkommit från respondenter i NTU som utsatts för samlag mot sin vilja, framkommer att gärningspersonen var en nuvarande eller tidigare partner. Vid sexuella övergrepp av en partner förekommer också berättelser om situationer där det finns en historik av fysiskt eller psykiskt våld och där det sexuella övergreppet utgör en del av en större utsatthet:

Jag var under tre år i en relation med en man som utsatte mig för psykiskt våld, som även ledde till sexuellt våld. Jag vet inte hur många gånger han våldtog mig. Jag har förträngt en del. Jag kunde aldrig säga nej till sex, för då bestraffade han mig i en vecka framåt. Det psykiska våldet gjorde att jag ställde upp. De egna valen försvann. En gång klädde han av mig, band mig i sängen och drog ett örngott över huvudet på mig. Därefter våldtog han mig och ströp mig samtidigt. Jag fruktade för mitt liv under hela tiden.

Det är dock inte alla övergrepp av en partner som skett inom ramen för en relation där det förekommit upprepat våld. Berättelserna innehåller även exempel där partnern använt tjat för att få sin vilja igenom:

Med min tidigare partner var jag ofta utsatt för "tjatsex". Han ville ha sex, jag ville inte, men jag gick med på det efter tjat. Detta hände många gånger. Emellanåt hade jag sex med honom som jag ville ha. Jag antar att han visste att jag inte ville. I alla fall första gångerna. Sedan kanske jag slutade visa lika tydligt att jag inte ville.

Övergripp av gamla och nya bekanta

När personen som genomfört samlag mot den utsatta personens vilja är en vän eller bekant finns i regel ingen våldshistorik, utan i stället beskrivs personen ofta som en ”snäll kille”, som den utsatta personen litade på. Liknande resultat fann Khan m.fl. (2018) i en studie om sexuella övergrepp i universitetsmiljö – att beskriva övergreppet som något som inte passar in i gärningspersonens karaktär möjliggör för den utsatta personen att fortsätta ha en relation till den person som utsatt dem. Följande är ett exempel på hur en gärningsperson beskrivits:

Killen som våldtog mig hade jag känt i tre år. Han var både en nära vän och en KK som jag verkligen litade på. Han visste nästan allt om mig och vad jag varit med om tidigare i livet.

Ibland, som i exemplet ovan, bygger relationen på ett ömsesidigt sexuellt intresse (som inte omfattas av övergreppet) medan det i andra berättelser inte funnits någon tidigare intimitet mellan parterna:

Jag skulle träffa två gamla gymnasiekompisar. Vi gick ut och åt, drack alkohol och pratade om gamla minnen. Efteråt åkte vi hem till en av dem. Vi satt uppe till fyra på morgonen och pratade. Jag skulle sova på soffan, de två andra skulle dela på sängen. Tidigt på morgonen vaknar jag av att den ena av dem försöker föra in fingrarna i mitt underliv. Jag sparkar bort honom och somnar om. Jag var ganska alkoholpåverkad. Strax efter vaknar jag igen av att han igen försöker föra in fingrarna i underlivet. Vi har aldrig haft någon fysisk relation. Inget flörtande eller något sådant. Det här kom från ingenstans. Jag såg honom som en uppskattad vän. Jag skulle aldrig ha trott att han kunnat göra det han gjorde. Jag kände mig mycket trygg med honom innan.

Materialet innehåller också berättelser om samlag mot intervjupersonernas vilja av någon som de inte känner sedan tidigare, utan har träffat nyligen. Gemensamt för dessa berättelser är att de har en koppling till nattklubbssmiljöer och alkoholintag:

Jag var ute på en klubb med vänner. Innan klubben stängde fick jag syn på en snubbe som jag ville gå hem med. Han kom från USA och med sig hade han sin kompis. Han försäkrade mig om att de hade separata rum på hotellet. Vi tar taxi till hotellet. Väl där inser jag att de ändå delar rum. Killen jag vill vara med ber sin kompis gå ut ur rummet då jag och han ska ha sex. Vi har sex och vi båda somnar efter. Jag väcks ur min lätta sömn av att hans kompis har kommit in i rummet igen och lagt sig i sängen som vi sover i. Helt plötsligt vänder han på mig och tränger in i mig. Jag blir så chockad och rädd att jag inte kan säga något eller röra mig. Jag vänder

mitt huvud och söker hjälp med blicken av han jag frivilligt haft sex med, men får ingen respons. Medan den andra killen våldtar mig känner jag gråten komma, vilket han inte kan ha missat.

Om polisanmälan och rapportering

I tidigare kapitel och i flera andra studier har det konstaterats att anmälningsbenägenheten är låg för sexualbrott (Sarnecki 2009, Brå 2008b). Det är också få av de sexualbrottshändelser som framkommer i berättelserna som uppges vara polisanmälda, oavsett om det handlar om mindre allvarliga händelser eller allvarligare övergrepp. Orsakerna till att händelsen inte anmälts skiljer sig dock mellan olika typer av händelser, vilket redovisas i detta avsnitt.

Gemensam för de händelser som uppges vara polisanmälda är att det i de allra flesta fall handlat om sexualbrottshändelser där gärningspersonen är någon okänd. Att anmälningsbenägenheten generellt är större när inblandande personer inte känner varandra är känt inom den kriminologiska forskningen sedan tidigare (se t.ex. Felson m.fl. 2002, Sarnecki 2009, Skogan 1984).

Oönskad sexuell beröring som polisanmäls i regel allvarligare händelser med okända gärningspersoner

I berättelserna om oönskad sexuell beröring av mindre allvarligt slag, som exempelvis händelser i krogmiljö eller i festivalsammanhang, framkommer att beteendet upplevs som normaliserat och att få över huvudtaget tänkt på att göra en polisanmälan:

Jag har inte mått dåligt över det eller överhuvudtaget funderat något mera på det. Känner att det på något sätt hör till och är accepterat att folk tar sig friheter, men jag tycker att jag har kunnat hantera det. Jag har inte funderat på polisanmälan, det räckte med att jag förmedlade att beteendet inte var önskvärt.

Samtidigt lyfts vikten av att markera mot det oönskade beteendet – något som är återkommande i berättelserna av detta slag. Det kan handla om att uppmärksamma personen som rört vid en att det inte är acceptabelt eller önskvärt. Det kan också handla om att påtala det som har hänt för en vakt. Vissa har dock börjat tänka om kring polisanmälan, och överväger numera att polisanmäla allt för att synliggöra hur vanligt det är att som kvinna utsättas för olika sexuella kränkningar:

Jag har inte anmält till polisen, men börjar allt mer tycka att man borde anmäla varje sak, även om den känns trivial, efter-

som detta är något systematiskt som alla kvinnor blir utsatta för. Det är något jag funderar allt oftare på.

I berättelserna från män som utsatts för oönskad sexuell beröring framkommer att de medvetet eller omedvetet förhåller sig till att normen för händelserna är att kvinnor utsätts av män, något som kan skapa både en förståelse för deras situation och en frustration över ett upplevt osynliggörande av det omvända:

Jag har aldrig funderat på att ta det till polisanmälan och mår inte dåligt av det, det är en del av jobbet. Däremot tycker jag verkligen synd om de tjejer som blir antastade hela tiden inne på krogen.

Det irriterar mig att det negligeras när sexuella ofredanden drabbar män och att tjejer tycker att de kan komma undan med handlingar som skulle uppfattas som allvarliga om det var män mot kvinnor. Jag skulle bli tagen för idiot om jag polisanmälde.

När oönskad sexuell beröring har polisanmälts i berättelserna handlar det i regel om jämförelsevis allvarligare händelser. En kvinna berättar till exempel att hon vaknat av att en hemlös naken man, när rumskamraten glömt låsa dörren, tagit sig in i hennes bostad och krupit ned i hennes säng, vilket hon polisanmälde. En annan kvinna polisanmälde en händelse där en okänd man, i sällskap av en annan man, tagit mellan hennes ben på en gångväg utomhus.

Men om gärningspersonen var någon som den utsatte kände vid en mer allvarlig oönskad sexuell beröring är, i berättelserna, motståndet mot en polisanmälan större. Det kan bland annat bero på att konsekvenserna för den utsatta personen blir mer påtagliga när gärningspersonen är någon i den egna bekantskapskretsen (se t.ex. Khan m.fl. 2018). En kvinna som blev utsatt för oönskad sexuell beröring och fotograferad av en bekant på en fest när hon sov avklädd berättar:

Jag har inte anmält till polisen eftersom jag först inte förstod att detta hade hänt. Det kändes konstigt att anmäla två månader efter händelsen. Dessutom är killen populär, vilket också gör att jag inte vill anmäla.

Sexuella trakasserier på arbetsplatsen har sällan polisanmälts, men oftare rapporterats till arbetsgivaren

Även bland personer som utsatts för kränkande sexuella kommentarer är det få som uppger att de har anmält händelsen till polisen, oavsett om personen var okänd eller någon bekant. Det

finns ett motstånd mot att göra en polisanmälan även bland personer som utsatts för upprepade och mer allvarliga kränkningar. En kvinna som utsatts för sexuella trakasserier av en vän som hyst ett obesvarat romantiskt intresse för henne berättar:

Först tänkte jag att det var skamligt, och ville inte göra en polisanmälan. Försökte resonera med honom i stället, komma överens och jobba på hans planhalva. Polisanmälan var det sista alternativet. Trodde inte att polisen kunde göra något åt stalkning heller, hade lågt förtroende. Förstod inte heller allvar i början. Men min mamma och en vän övertalade mig att göra en polisanmälan, när det hade pågått i nästan tre års tid.

Ingen av de personer som utsatts av en kollega i berättelserna uppger att de polisanmält händelsen. Däremot lyfter flera att de rapporterat händelsen till någon annan på arbetsplatsen. Erfarenheterna och upplevelsen av hur det har hanterats efter rapportering skiljer sig mellan de utsatta. Den första berättelsen nedan kommer från en man som utsatts av en annan man på sin arbetsplats, medan den andra berättelsen kommer från en kvinna som utsatts av en manlig kollega. I båda berättelserna framkommer att gärningspersonen utsatt även andra på arbetsplatsen.

Jag funderade inte på polisanmälan utan pratade med den personalansvariga på arbetsplatsen, men de tog det inte på allvar. På arbetsplatsen sågs det mest som jargong och hans beteende accepterades.

Jag polisanmälde inte. Jag tyckte att det var tillräckligt att rapportera till min arbetsgivare. Då förstod jag också att andra tjejer varit utsatta för samma sak av samma man. Arbetsgivaren tog tag i saken, och sade till mannen att han antingen ska låta tjejerna vara eller så får han sparken. Efter det har mannen inte utsatt mig något mera.

Flera orsaker till att få av dem som utsatts för samlag mot sin vilja polisanmält händelsen

Även vad gäller samlag som genomförts mot den utsatta personens vilja uppges få av händelserna vara polisanmälda, trots den allvarliga kränkning som dessa händelser innebär. Tidigare forskning har visat att anmälningsbenägenheten är större för händelser som passar in i den mer stereotypa bilden av en våldtäkt, där gärningspersonen är okänd och där våld förekommit (Brå 2008a, Fisher m.fl. 2003). Ingen av de inkomna berättelserna från sexualbrottsutsatta i NTU handlar om den typen av våldtäkt. De inblandade känner ofta varandra och flera har haft eller varit på väg att inleda en relation innan händelsen.

I berättelserna är orsakerna till varför händelsen inte polisanmäls varierande. Saker som nämns är att det tog tid innan den utsatta personen överhuvudtaget definierade händelsen som ett övergrepp, att det funnits en oro för konsekvenserna av en anmälan (både socialt och från den som begått övergreppet) och att den utsatta personen inte ville anmäla för att hon faktiskt var kär i personen som utsatt henne för övergreppet. Ibland beskrivs en kombination av olika anledningar:

Jag förträngde först att det hade hänt – jag ville inte acceptera att mannen jag tyckte så mycket om hade våldtagit mig. Jag fortsatte därför relationen i ett par månader, och hade då också frivilligt sex med honom igen. Under den tiden påverkade våldtäkten mig inte alls, jag tänkte inte på den. Tre månader efter händelsen kom allt över mig, och jag avslutade relationen. Efter det har jag mått jättedåligt. Jag gjorde ingen polisanmälan, eftersom jag först förträngde hela händelsen. Jag kände alla hans killkompisar jättebra och de skulle inte tro på mig, utan jag skulle få skit om jag polisanmälde. Nu efteråt ångrar jag hur jag agerade, att jag inte konfronterade honom och polisanmälde händelsen.

Den utsattas reaktioner efter händelsen passar heller inte alltid in i bilden av det ”ideala offret” vilket kan inverka negativt på viljan att polisanmäla händelsen.⁷⁰ Forskning har visat att det efter sexuella övergrepp är vanligt med olika former av reaktioner som inte alltid passar in i bilden av ett traumatiserat sexualbrottsoffer, vilket kan bero på en ovilja att acceptera att man utsatts för ett sexuellt övergrepp och en ovilja att identifiera sig som ett sexualbrottsoffer (Khan m.fl. 2018). Kvinnan i berättelsen nedan utsattes för samlag mot sin vilja efter en dejt. I hennes berättelse framkommer en ambivalens kring sin egen reaktion efter händelsen och att det bidragit till hennes val att inte göra en polisanmälan:

Jag har tänkt på att polisanmäla men jag orkade inte först. Nu har det gått så lång tid att det inte känns som någon mening längre. Rädd att få höra – varför kom du inte tidigare? Från början tänkte jag också att jag inte ville förstöra hans liv, men så tänker jag inte nu. Känner mig fortfarande arg över det som hände. Jag skäms över att jag tog initiativ till att ligga morgonen efter. Tror att jag gjorde det för att för-

⁷⁰ Begreppet ”ideala offer” lanserades av kriminologen Nils Christie. Ett idealt offer kännetecknas av vara svagt, involverat i en respektabel aktivitet, på väg till en plats som han eller hon inte kan förebrås för samt av att ha tillräckligt med inflytande för att kunna hävda sin ”offerstatus”. Gärningspersonen är i sin tur okänd för offret samt i överläge i förhållande till offret och kan beskrivas i negativa termer (Christie 1986).

söka återta kontrollen och för att förneka det som hade hänt. Det är också därför jag inte vill polisanmäla.

Även kvinnan i berättelsen nedan, som utsatts för ett övergrepp av en vän, försökte ta kontroll över situationen:

Dagen efter ligger jag och funderar hur jag ska hantera situationen. Jag ville inte förstöra dagen. Trycker undan det som har hänt, bara idag tänker jag. Vi har en dag tillsammans och jag låtsas som om ingenting har hänt. Några dagar senare konfronterade jag honom och han bad om ursäkt. Det verkade genuint men jag sa ändå upp kontakten med honom. Jag var aldrig rädd efter händelsen utan bara vansinnigt förbannad. Jag pratar om händelsen med mina vänner. Jag känner inte att jag är den som ska skämmas.

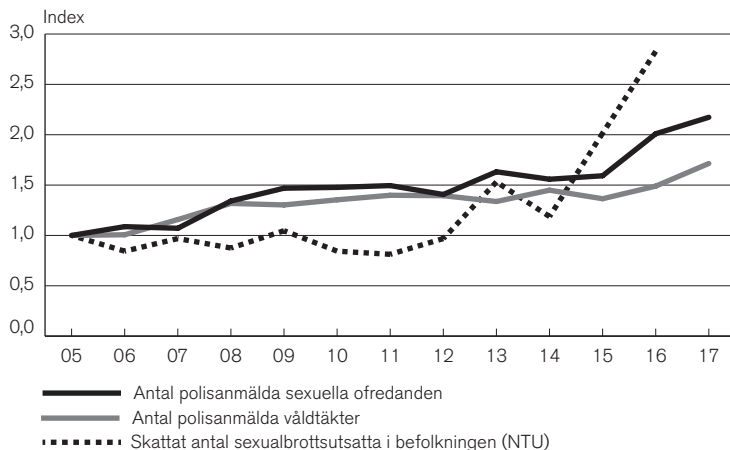
I de berättelser där personerna är vänner/bekanta eller nyligen träffats är dessutom alkohol ofta inblandat, något som också kan minska benägenheten att göra en polisanmälan (se t.ex. Felson m.fl. 2002).

Många av de inkomna berättelserna handlar om oönskad sexuell beröring av okända personer. I berättelserna om mer allvarliga övergrepp är gärningspersonen främst någon närstående eller en annan person som den utsatte känner. Intervjupersonernas berättelser vittnar om en låg anmälningsbenägenhet för såväl mindre som mer allvarliga övergrepp. De sexualbrotts handlingar som anmäls tycks jämförelsevis vara allvarliga övergrepp av en okänd person, något som ligger i linje med tidigare forskning om anmälningsbenägenheten vid brott.

Andra indikatorer och omvärldsfaktorer

Båda de centrala indikatorerna på sexualbrottlighetens utveckling i Sverige, NTU och statistiken över anmälda brott, visar på en ökning från 2005, när det gäller anmälda brott till 2017, och när det gäller NTU till 2016.⁷¹ Samtidigt skiljer sig utvecklingen beroende på om man använder NTU eller statistiken över anmälda brott som källa, vilket framgår av figur 19. Figuren visar indexerade värden med 2005 som bas (det vill säga, hur sexualbrottligheten har förändrats över tid enligt respektive indikator, jämfört med situationen 2005).

Figur 19. Utvecklingen 2005–2017. Antal polisanmälda sexuella ofredanden respektive våldtäkter mot personer i åldern 15 år eller äldre, samt skattat antal personer i befolkningen som utsatts för sexualbrott enligt NTU (till och med 2016). Index, 2005 = 1.

⁷¹ Sättet att samla in data i NTU har på senare år förändrats. Trots detta är det möjligt att på övergripande nivå följa utvecklingen av utsatthet för sexualbrott under hela perioden 2005 till 2017. Men i och med att analyserna i denna rapport behöver göras på detaljerad nivå, används endast material från de åren då NTU genomfördes med det tidigare tillvägagångssättet, vilket innebär att uppgifterna i alla delar är enhetliga. Den studerade perioden i denna rapport är därför 2005–2016.

När det gäller de polisanmälda våldtäkterna ser man en viss ökning åren efter utvidgningen av lagen 2005. Redan i förarbetena till de lagstiftningsförändringar som gjordes avseende sexualbrotten 2005 och 2013 (prop. 2004/05:45, prop. 2012/13:111) framgick att en förväntad effekt av dessa torde vara överflyttningseffekter från sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande till våldtäkt, och att antalet våldtäktsanmälningar därför borde öka. Från och med 2009 har de polisanmälda våldtäkterna legat på en relativt stabil nivå fram till 2016 och 2017, då man ser en ny ökning.

Även polisanmälda sexuella ofredanden ökar i början av perioden. Därefter ligger de anmälda brotten på en stabil nivå fram till 2012, för att öka igen från och med 2013, med en tydlig ökning 2016 och 2017.

Den självrapporterade utsattheten för sexualbrott enligt NTU varierar lite mer än den polisanmälda, men ligger ändå relativt stabilt fram till 2012. Därefter ökar den, med en särskilt kraftig ökning 2015–2016. Som framgått av analysen av NTU-data ökar indikatorerna för både utsatthet för sexualbrott totalt och utsatthet för allvarliga sexualbrott enligt NTU. En särskild analys som gjorts inom ramen för uppdraget visar däremot att andelen som utsatts för de *mest allvarliga sexualbrotten*, de som mest motsvarar våldtäkt och sexuellt tvång⁷² enligt NTU-data inte har ökat på samma sätt. Under perioden efter 2011 har utsattheten för dessa *mest allvarliga sexualbrott* enligt NTU legat relativt stabilt, även om en viss ökning kan skönjas under enstaka år, bland annat det senaste. De handlingar som framför allt ökat enligt NTU liknar i stora drag det som inryms i den juridiska definitionen av sexuella ofredanden.⁷³

Sammanfattningsvis ökar de anmälda våldtäkterna något under perioden, men ökningen avser främst början och slutet av perioden. Bortsett från de första åren, är mönstret ungefär detsamma i NTU när det gäller de allvarligaste sexualbrotten.

Sexuella ofredanden ökar mer markant i båda datakällorna under perioden efter 2011, men ökningen är mycket kraftigare enligt NTU. I statistiken över anmälda brott ökade sexuella ofredanden mot personer över 15 år (som är målgruppen för NTU) per 100 000 i befolkningen med närmare 30 procent mellan 2011 och 2016. Samtidigt ökade andelen i befolkningen som uppgett att de utsatts för sexualbrott enligt NTU med drygt 200 procent (en tredubbling), en utveckling som framför allt styrts av de mindre allvarliga brotten.

⁷² Enligt lagstiftningen som den var utformad 2016.

⁷³ Mot denna bakgrund kallas de mindre grova sexualbrotten i NTU i fortsättningen för sexuellt ofredande.

I detta kapitel redovisas olika indikatorer och omvärldsfaktorer som kan vara av värde när man ska diskutera huruvida ökningen kan handla om en faktisk ökning eller är ett resultat av en ökad anmälnings- eller rapporteringsbenägenhet.

Först presenteras utvecklingen enligt sjukvårdsstatistik och två surveyundersökningar som innehåller en fråga om sexuella trakasserier.

Därefter redovisas ett antal omvärldsfaktorer som logiskt sett borde kunna påverka sexualbrottens utveckling. Det rör sig dels om sådant som påverkar tillfällesstrukturen för sexualbrott, dels demografiska förändringar.

Slutligen berörs omvärldsfaktorer som skulle kunna påverka anmälnings- respektive rapporteringsbenägenheten.

På grund av förändringen i datainsamlingsmetoden i NTU är den studerade perioden i detta avsnitt 2005–2016. Den analys av andra indikatorer och omvärldsfaktorer som görs inriktar sig dels mot den långsiktiga utvecklingen under perioden 2005–2016, dels den kraftiga ökningen av utsatthet för sexualbrott som sker enligt NTU i slutet av perioden.

Utvecklingen enligt sjukvårdsstatistik och andra surveyundersökningar

För att belysa om den bild av utvecklingen som presenterats ovan även får stöd av andra källor, redovisas nedan

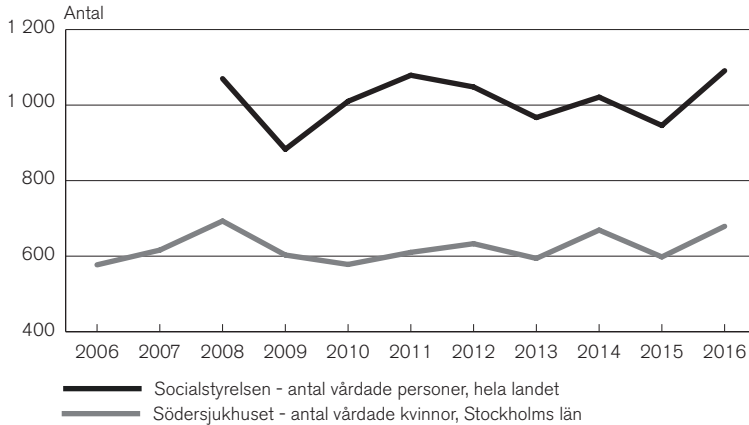
- utvecklingen av antalet personer som uppsökt sjukvård med anledning av sexuellt övergrepp
- resultat från två surveyundersökningar som riktar fokus på de mindre allvarliga sexualbrotten i form av sexuella trakasserier.

Att de grövsta brotten inte ökat kraftigt stöds av sjukvårdsstatistik

Bilden av att de grövsta sexualbrotten, det vill säga våldtäkter som inrymmer våld, inte ökat får stöd av utvecklingen av antalet personer som vårdats med anledning av sexuella övergrepp. Figur 20 redovisar utvecklingen för dels data från Socialstyrelsen, om antalet personer som vårdats inom sluten eller specialiserad

öppenvård med anledning av sexuellt övergrepp,⁷⁴ dels antalet kvinnor i Stockholms län som uppsökt Södersjukhusets akutmottagning för våldtagna.

Figur 20. Antal personer som vårdats i sluten och/eller specialiserad öppenvård på grund av sexuellt övergrepp av obehövad person samt antal nya fall vid SöS akutmottagning för våldtagna.

Figuren visar att antalet vård sökande varierar något från år till år. År 2016 var antalet kvinnor som vårdats på Södersjukhusets akutmottagning för våldtagna något högre än 2006. Antalet vårdade enligt Socialstyrelsens data låg på i stort sett samma nivå som 2008. En rimlig tolkning av denna utveckling är att det under åren fram till 2016 inte skedde någon tydlig ökning av antalet personer i befolkningen som blivit utsatta för allvarliga sexualbrott som krävt läkarvård. Följer man utvecklingen i Södersjukhusets och Socialstyrelsens statistik även för 2017 (vilket inte är möjligt med NTU), ser man där en ökning under detta år.

En ökning av sexuella trakasserier enligt två surveyundersökningar

NTU är den enda undersökning som ställer en så bred fråga om utsatthet för sexualbrott till ett urval av hela befolkningen. Det saknas därför andra källor som kan belysa utvecklingen av

⁷⁴ Antalet personer som vårdats i slutenvård och/eller specialiserad öppenvård redovisas från 2008, på grund av problem med bortfall i den specialiserade öppenvården före 2008. Även siffrorna från 2008 och framåt uppges ha brister, eftersom det förekommit underreportering i Stockholms läns landsting, något som sannolikt även gäller andra delar av landet. Samtidigt finns inte anledning att misstänka att underreporteringen skulle ha ökat under de år som redovisas i figuren. Det är därtill den enda sjukvårdsindikator om sexualbrott som finns på nationell nivå.

sexuella ofredanden. Samtidigt finns surveyundersökningar som ställer frågor om utsatthet för sexuella trakasserier, en brottstyp som kan likna de mindre allvarliga sexuella ofredanden som styr utvecklingen enligt NTU.

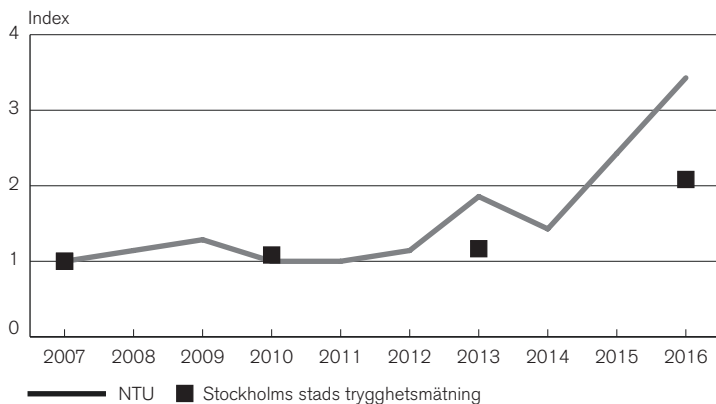
Nedan redovisas jämförelser mellan utvecklingen av utsatthet för sexualbrott i NTU och utvecklingen i två surveyundersökningar som ställer en fråga om utsatthet för sexuella trakasserier, Stockholms stads trygghetsmätning och Arbetsmiljöundersökningen. Frågan ställs med samma formulering i båda undersökningarna: ”ovälkomna närmanden eller kränkande anspelningar kring sådant man förknippar med sex”.

Jämförelserna försvåras av att båda undersökningarna har en annan periodicitet än NTU. Stockholms stads trygghetsmätning har gjorts vart tredje år sedan 2008, medan Arbetsmiljöundersökningen genomförs vartannat år.⁷⁵ Det saknas därför uppgifter för vissa år. Undersökningarna kan ändå ge en övergripande bild av likheter och skillnader i utvecklingen för respektive undersökning under jämförelseperioden.

Jämförelse med Stockholms stads trygghetsmätning

Figur 21 redovisar en jämförelse av utvecklingen av sexualbrott enligt NTU med utvecklingen enligt Stockholms stads trygghetsmätning.⁷⁶ Stockholms stads trygghetsmätning görs under våren,

Figur 21. Utvecklingen av självrapporterad utsatthet för sexualbrott enligt NTU respektive för sexuella trakasserier enligt Stockholms stads trygghetsmätning. Index: 2007 = 1.

⁷⁵ Arbetsmiljöundersökningen genomförs av SCB, och resultaten publiceras av Arbetsmiljöverket (se Arbetsmiljöverket 2018).

⁷⁶ I figuren avses samtliga sexualbrott i NTU, och inte bara de mindre allvarliga. Om endast de mindre allvarliga brotten tagits med hade dock utvecklingen sett ungefär likadan ut, eftersom de allvarligare utgör en så liten andel av brotten i NTU att de inte påverkar utvecklingstendensen.

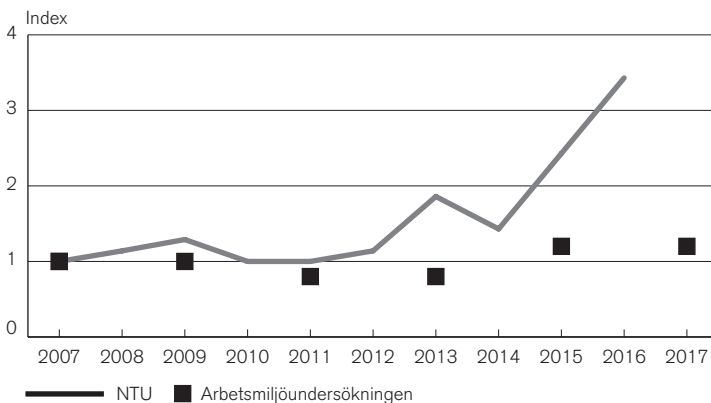
och den fråga som ställs om utsatthet för sexuella trakasserier avser de senaste 12 månaderna. Mätpunkterna har därför placerats året före respektive trygghetsmätning, eftersom större delen av referensperioden finns under detta år.

Som framgår av figuren uppvisar Stockholms stads trygghetsmätning en svag ökning under perioden mellan mätpunkterna för 2007 respektive 2013. Därefter kommer en kraftig ökning mellan mätpunkterna för 2013 och 2016. Kurvorna i Stockholms stads trygghetsmätning och i NTU följer varandra rätt väl, bortsett från att ökningen i slutet av perioden är kraftigare i NTU. Om man jämför utvecklingarna för perioden 2007–2016 har andelen som rapporterat att de utsatts fördubblats i Stockholms stads trygghetsmätning, medan andelen ökat 3,5 gånger i NTU.

Jämförelse med Arbetsmiljöundersökningen

Figur 22 jämför på samma sätt utvecklingen enligt NTU och utvecklingen av utsatthet för sexuella trakasserier enligt Arbetsmiljöundersökningen. Den serie som redovisas från Arbetsmiljöundersökningen avser utsatthet för sexuella trakasserier på arbetsplatsen *av andra än chefer eller arbetskamrater*, exempelvis patienter, kunder eller elever (under de senaste 12 månaderna).⁷⁷

Figur 22. Utvecklingen av självrapporterad utsatthet, för sexualbrott enligt NTU respektive för sexuella trakasserier enligt Arbetsmiljöundersökningen. Index: 2007 = 1.

Arbetsmiljöundersökningen visar en viss minskning av den självrapporterade utsattheten för sexuella trakasserier mellan mätpunkterna för 2007–2009 respektive 2011–2013 och en ökning mellan mätpunkterna för 2013 respektive 2015, en ökning med

⁷⁷ Arbetsmiljöundersökningen innehåller även en fråga om "sexuella trakasserier av chefer/arbetskamrater". Andelen som svarat "ja" på denna fråga har legat på en stabil nivå under hela den period som redovisas i figuren.

50 procent. I slutet av perioden, mellan 2015 och 2017, ökar inte den självrapporterade utsattheten för sexuella trakasserier på arbetsplatsen enligt Arbetsmiljöundersökningen, utan nivån är oförändrad. Utvecklingen skiljer sig dock mellan kvinnor och män. Bland kvinnorna sker en ökning av den rapporterade utsattheten för sexuella trakasserier med cirka 60 procent mellan 2013 och 2017, medan den rapporterade utsattheten bland män ligger kvar på samma nivå som tidigare.

Arbetsmiljöundersökningen visar således ingen omfattande ökning under den del av perioden då både NTU och Stockholms stads trygghetsmätning visar att utsattheten ökar. En möjlig förklaring till skillnaden kan vara att arbetsmiljöundersökningen endast avser utsatthet för sexuella trakasserier på jobbet, medan de två andra undersökningarna inte begränsas till arbetsplatsen.

Alla tre surveyundersökningarna visar en relativt stabil nivå av självrapporterad utsatthet för mindre allvarliga sexualbrott under perioden fram till 2013. Därefter sker en ökning av den rapporterade utsattheten, i alla tre. Men omfattningen av denna ökning skiljer sig framförallt mellan å ena sidan NTU och Stockholms stads trygghetsmätning och å andra sidan Arbetsmiljöundersökningen. Alla tre undersökningarna är surveyundersökningar och därmed känsliga för eventuella förändringar över tid vad gäller de svarandes benägenhet att rapportera om händelser de varit med om. Det innebär vidare att det är svårt att dra några säkra slutsatser om den faktiska utvecklingen av mindre allvarliga sexualbrott. Det som dock kan konstateras är att NTU har en kraftigare ökning än de två andra undersökningarna. En faktor som kan spela in här är att definitionen av sexualbrott är vidare i NTU än i de andra undersökningarna.

Förändringar i tillfällesstrukturen

Det finns flera faktorer som kan påverka utvecklingen av den faktiska sexualbrottsligheten i samhället. Särskilt viktiga bland dessa är samhällsförändringar som påverkar tillfällesstrukturen för sexualbrott. Här diskuteras tre faktorer som kan ha haft betydelse för utvecklingen:

- förändringar i sexuella beteenden
- deltagande i nöjeslivet
- ökad tillgång till internet.

Förändringar i det sexuella beteendet

Enligt forskare löper personer som har flera tillfälliga sexuella förbindelser en högre risk att utsättas för sexualbrott (Mellins m.fl. 2017). Ett förändrat sexuell beteende överlag skulle därmed

kunna leda till en ökad utsatthet för sexualbrott. De tillgängliga källorna om eventuella förändringar i sexuellt beteende ger dock en splittrad bild av utvecklingen.

En studie om det sexuella beteendet bland svenska universitetsstudenter (endast kvinnor ingick i studien) drog slutsatsen att det har skett en utveckling mot ett mer riskfyllt sexuellt beteende (Stenhammar m.fl. 2015). Studien avser perioden 2004–2014 och visar en gradvis ökning av andelen kvinnor som haft flera nya sexuella förbindelser och en ökad andel kvinnor som haft sex med en ny partner utan kondom, från 45 till 65 procent. Även andelen kvinnor som uppgav att de tagit akut p-piller hade ökat, från 52 till 72 procent. Antalet sexuella partners under livstiden hade ökat från 7,4 till 12,1.

En rapport från Folkhälsomyndigheten (2015) om 15–24-åringars sexualvanor för perioden 2007–2014 ger däremot en annan bild. Enligt rapporten hade debutåldern för sexuella förbindelser höjts under den studerade perioden. Från och med 2009 var det också en större andel ungdomar som uppgett att de haft en eller ingen samlagspartner under det senaste året. Andelen som hade använt akut p-piller hade också minskat.

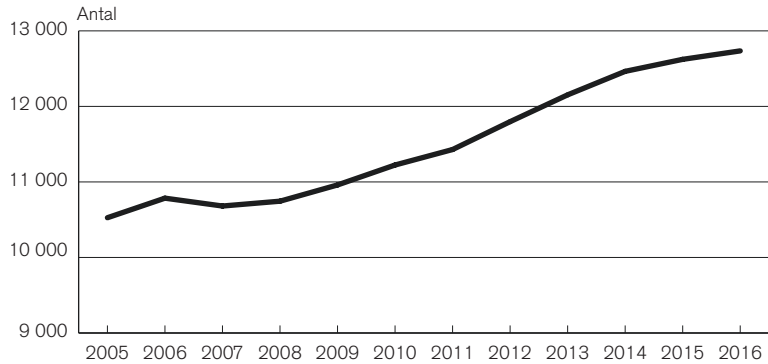
Mot bakgrund av den tvetydiga bilden som framgår av dessa undersökningar, och i avsaknad av uppgifter för perioden efter 2014, kan ingen bedömning göras om förändringar i det sexuella beteendet kan ha påverkat den faktiska utvecklingen av sexualbrott. Sådana effekter borde dock ta sig uttryck successivt över tid, snarare än i form av en snabb ökning under några få år.

Utbudet av nöjeslokaler

Analyserna av både polisanmälda sexuella ofredanden och NTU-data visar en relativt stor ökning av sexuella ofredanden i nöjeslivet under perioden efter 2011. Om det skett en förändring mot ett ökat deltagande i nöjeslivet skulle detta kunna förklara en del av ökningen i statistiken över anmälda brott och även ökningen enligt NTU.

En indikator på utvecklingen av utbudet av nöjeslokaler är antalet serveringstillstånd. Statistik som sammanställts av Folkhälsomyndigheten visar att antalet stadigvarande serveringstillstånd för alkoholdrycker ökade med cirka 20 procent mellan 2005 och 2016, från drygt 10 500 till drygt 12 700 (figur 23). En stor del av ökningen av serveringstillstånd skedde 2008–2012.

Figur 23. Antal stadigvarande serveringstillstånd vid utgången av respektive år, 2005–2016. (Källa: Folkhälsomyndigheten).

Man kan se ett samband mellan utvecklingen av utbudet av nöjeslokaler och utvecklingen av sexualbrotten enligt anmälningsstatistiken och NTU, men det är inte linjärt. Utbudet ökar under en period när både de anmälda och de rapporterade sexualbrotten ligger ganska stabilt, och sedan ligger utbudet mer stabilt under åren 2015–2016, när man i stället ser en kraftig ökning av sexuella ofredanden i NTU och när de anmälda sexualbrotten ökar.

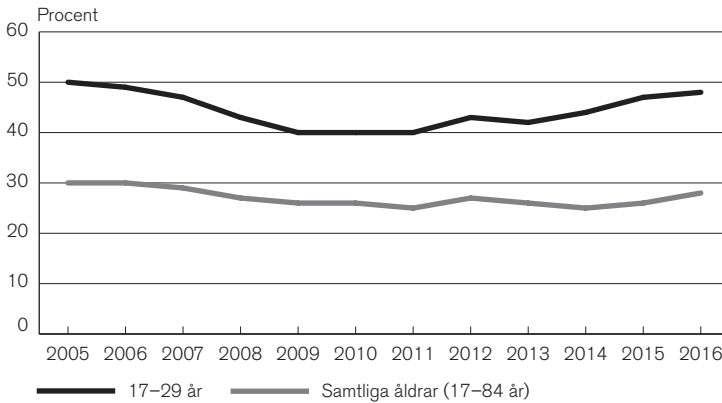
Berusningsdrickande

En annan indikator som kan kopplas till deltagande i nöjeslivet är berusningsdrickande.⁷⁸ Enligt statistik från CAN (2017) minskade berusningsdrickandet i befolkningen under perioden 2005–2011, för att sedan ligga på en relativt stabil nivå (figur 24). Berusningsdrickande är enligt statistiken vanligast bland personer i åldern 17–29 år. Inom denna grupp var minskningen starkare under åren 2005–2011, men från och med 2012 skedde en svag successiv ökning.

Sett över hela perioden 2005–2016 finns det inget samband mellan berusningsdrickande och utvecklingen av sexuella ofredanden, enligt statistiken över anmälda brott eller NTU. Det sker ingen successiv minskning av vare sig polisanmälda sexuella ofredanden eller den självrapporterade utsattheten för sexualbrott under perioden 2005–2011, när berusningsdrickande minskade i befolkningen. Under perioden 2013–2015 ökade andelen 17–29-åringar som intensivkonsumerat alkohol något, men det finns knappt någon ökning alls 2016, när man ser en

⁷⁸ Berusningsdrickande (även kallad intensivkonsumtion) definieras som att vid ett och samma tillfälle ha druckit minst en flaska vin eller motsvarande alkoholmängd under de senaste 30 dagarna.

Figur 24. Andel i befolkningen som intensivkonsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna, 2005–2016. (Källa: CAN).

tydlig ökning av sexuella ofredanden, enligt både statistiken över anmälda brott och NTU.

En ökad tillgång till internet

Kommunikation via internet ger möjlighet till både fler och snabbare tillfälliga kontakter än tidigare. Internet har också skapat ett nytt forum för olika brott mot person, bland annat hot, trakasserier och sexuella ofredanden. Andelen i befolkningen med tillgång till internet i hemmet var hög redan 2005: drygt 70 procent, en andel som därefter ökat till 95 procent (Internetstiftelsen i Sverige 2017). Tillgång till internet via smartmobiler kom senare än tillgång i hemmet. År 2011 hade bara 27 procent av Sveriges befolkning (12 år eller äldre) en smartmobil, jämfört med 77 procent 2016. Största delen av denna ökning skedde fram till 2014, när 73 procent av befolkningen hade en smartmobil.

Analysen av de polisanmälda sexualbrotten visade att det förekom sexualbrott med koppling till internet redan 2005, men att dessa ökat tydligt efter 2011. Ökningen sammanfaller i tid med det ökande innehavet av smartmobiler. NTU innehöll inte uppgifter om internet som en möjlig brottsplats för sexualbrott. Det gör det svårt att bedöma hur stor del av ökningen i den självrapporterade utsattheten för sexualbrott kan tillskrivas sexuella ofredanden via internet. Samtidigt har den självrapporterade utsattheten för både hot och trakasserier också ökat under senare år. Det kan tyda på att den ökade kommunikationen via internet är en gemensam nämnare, som svarar för en del av ökningen för alla tre brottstyper.

Bland anmälda sexuella ofredanden har brott där gärningspersonen skickat bilder eller filmklipp av sitt kön eller annat pornografiskt material ökat sedan 2011. Samtidigt har andelen anmälda

ningar som avser sexuella ofredanden via telefonsamtal, sms eller e-post minskat. Det tyder främst på en förändring i vilka typer av kommunikationsmedel som används för att begå sexualbrott på avstånd. Men den förbättrade digitala tekniken kan ha underlättat för vissa typer av visuella sexuella ofredanden. Det skulle ge stöd för en slutsats att den här typen av sexuellt ofredande kan ha ökat under senare år.

Att tillgången till internet ökat skulle kunna leda till en ökning av den faktiska utsattheten. Men det torde inte förklara hela ökningen i NTU, och i synnerhet inte den stora ökningen i slutet av perioden.

Demografiska förändringar

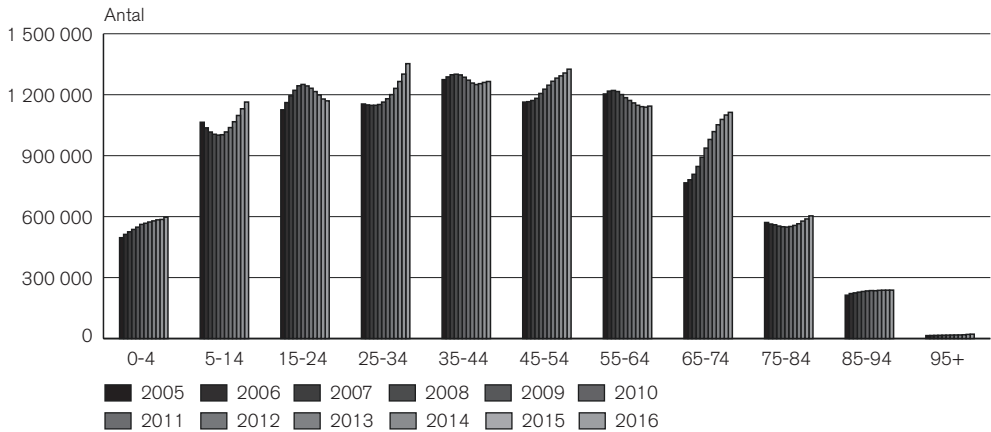
I uppdraget till Brå har ingått att i den mån det är möjligt ge en bild av gruppen gärningspersoner. Det är inte möjligt att belysa detta närmare på grundval av vare sig analysen av uppgifter i NTU eller genomgången av polisanmälningar. Det beror på att uppdraget avser den självrapporterade utsattheten för brott, där det endast finns uppgifter om gärningspersonernas kön, ålder och relation till den brottsutsatta, respektive *anmälda* brott, där en stor andel brott saknar en identifierad misstänkt.⁷⁹ Däremot är det möjligt att resonera kring effekten av demografiska förändringar i befolkningen på en mer övergripande nivå.

Under perioden efter 2005 har Sveriges befolkning ökat, från cirka 9 miljoner till omkring 10 miljoner personer. Även befolkningssammansättningen har förändrats. År 2015 var det för första gången fler män än kvinnor i Sveriges befolkning. Det beror främst på att skillnaden i medellivslängd mellan män och kvinnor minskar. Könsfördelningen i befolkningen påverkas dock också av att fler män än kvinnor har invandrat till Sverige (SCB 2019). I en stor majoritet av såväl de polisanmälda sexualbrotten som de självrapporterade sexbrottshändelserna enligt NTU är gärningspersonen en man.

Unga är överrepresenterade bland såväl utsatta som gärningspersoner vid sexualbrott. Om andelen unga i befolkningen har ökat, skulle det kunna förklara en faktisk ökning av sexualbrotten. Enligt statistik från SCB (figur 25) har dock andelen 15–34-åringar i befolkningen legat på omkring 25 procent under hela perioden sedan 2005. Sett till befolkningstal i 10-årsklasser har antalet personer i 25–34-årsåldern ökat tydligt, samtidigt som det sedan 2010 skett en minskning av antalet 15–24-åringar.

⁷⁹ Det gäller främst sexuella ofredanden; i våldtäktsanmälningar finns oftast en misstänkt person.

Figur 25. Antalet personer i befolkningen i olika åldersgrupper, åren 2005–2016.

Redovisningen visar att det skett vissa förändringar i befolkningsstrukturen när det gäller ålder och kön på en övergripande nivå, men att dessa förändringar inte är så tydliga att de skulle förklara ökningarna av sexualbrotten sedan 2005.

En ökad andel utrikesfödda i befolkningen

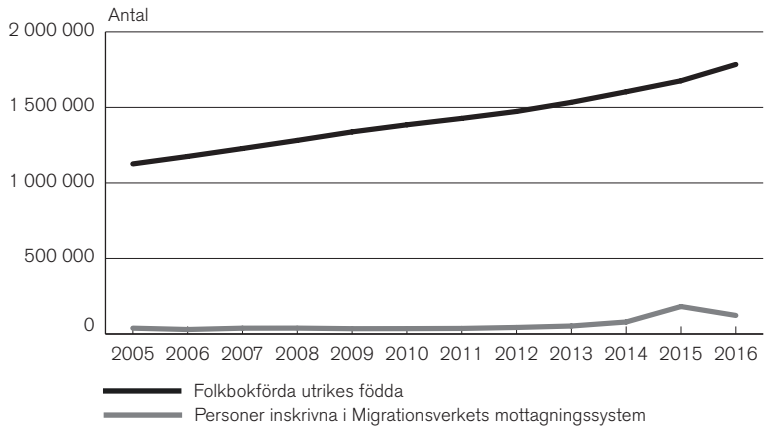
Det finns en sedan tidigare känd överrepresentation av utrikesfödda bland misstänkta och lagförda för sexualbrott (Brå 1996, Brå 2005b). Något som också kan ha påverkat utvecklingen är att andelen utrikesfödda i befolkningen successivt har ökat under perioden sedan 2005, med en särskilt markant ökning av flyktingmottagningen 2015 (figur 26). Det skulle – allt annat lika – kunna ha bidragit till fler sexualbrott. I Brås studie från 2005, som rörde förhållandena vid millennieskiftet, var det tre gånger vanligare att utrikesfödda var misstänkta för sexualbrott jämfört med svenskfödda.⁸⁰ Inom ramen för denna studie har det dock inte varit möjligt att närmare studera denna fråga, till exempel om överrepresentationen är oförändrad eller hur brottsnivåerna utvecklats bland personer utan utländsk bakgrund. Denna fråga kommer att belysas i en större studie som Brå inlett under våren 2019.

Samtidigt kan noteras att antalet folkbokförda utrikesfödda personer har ökat gradvis under hela perioden 2005–2017.

Med en överrask för folkbokförda utrikesfödda att misstänkas för brott, kan denna demografiska förändring bidra till en ökning av antalet personer som blir misstänkta för sexualbrott. Allt

⁸⁰ Den studien avsåg endast utrikes födda som var folkbokförda i Sverige och inte asylsökande.

Figur 26. Antalet folkbokförda utrikesfödda personer och antalet personer inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem.⁸¹ (Källa: SCB)

annat lika borde dock effekten av denna ökning på sexualbrotten rimligen förväntas vara successiv över hela perioden snarare än koncentrerad till några år i slutet.

Kan flyktingtillströmningen 2015 ha haft betydelse för utvecklingen?

Till skillnad från den jämna ökningen av antalet folkbokförda utrikesfödda personer, ökade antalet personer inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem kraftigt under ett enstaka år, mellan 2014 och 2015. Det beror främst på en ökning av asylsökande, bland annat med anledning av kriget i Syrien. Brå har därför gjort vissa övergripande analyser för att försöka belysa frågan om flyktingtillströmningens betydelse för sexualbrottsutvecklingen under den perioden. Här bör framhållas att det rör sig om tentativa analyser som inte kan ge några säkra svar. Med dessa osäkerhetsfaktorer i åtanke analyseras frågan om betydelsen av flyktingtillströmningen från följande utgångspunkter:

- Hur stor skulle överrisken för sexualbrott behövt vara för att flyktingtillströmningen skulle förklara ökningen enligt NTU mellan 2015 och 2016?
- Hur fördelar sig ökningen av den anmälda sexualbrottsligheten mellan kommunerna åren 2013–2017 i relation till hur många asylsökande de tog emot 2015?

Beräkning utifrån tidigare kända överrisker bland utrikesfödda
I NTU finns inga uppgifter att tillgå om gärningspersoners bakgrund. För att ändå prova hypotesen att flyktingströmmen 2015

⁸¹ Personer i Migrationsverkets mottagningssystem avser asylsökande individer som är inskrivna den 31 december, oavsett status i asylprocessen.

skulle kunna ligga bakom ökningen av rapporterad utsatthet för sexualbrott, görs i detta avsnitt en tentativ skattning av hur stor överrepresentationen då måste vara för att kunna ligga bakom hela ökningen i NTU.

Under 2015 kom närmare 163 000 människor till Sverige för att söka asyl. Det motsvarar runt 1,6 procent av Sveriges befolkning. Om de nya asylsökande begick brott i samma utsträckning som de som redan bodde i landet skulle det medföra en ökning av antalet brottsutsatta med 1,6 procent. Tidigare studier (Brå 2005 och 2019) visar att utrikesfödda har en större risk än inrikes födda (vars föräldrar också är födda i Sverige) att misstänkas för sexualbrott (vilket här antas betyda att de också har en förhöjd risk att faktiskt begå sexualbrott). Till exempel var överrisken för att folkbokförda utrikesfödda skulle misstänkas för sexualbrott 3,3 under åren 1997–2001 (Brå 2005) och deras överrisk för att misstänkas för våldtäkt var 2,6 under 2016 (Brå 2019). Det är dock inte orimligt att tänka sig att överrisken för brott skulle vara högre för de asylsökande som kom 2015, eftersom många av dem var män, och många var ensamkommande pojkar i brottsaktiv ålder. Om man kalkylerar med att deras överrisk skulle vara fem gånger högre än den övriga befolkningen, blir den förväntade sexualbrottsökningen 8 procent (1,6 procent av befolkningen $\times 5 = 8$ procents ökning av sexualbrottsligheten).⁸² Eftersom en så stor del av de asylsökande var unga män, skulle överrisken kunna vara ännu högre. För att förklara hela ökningen i NTU mellan 2014 och 2016 hade överrisken dock behövt vara 83. En så hög överrisk förefaller inte vara sannolik.

Ökningen av anmälda sexualbrott per kommun, i förhållande till kommunens asylmottagande

Ett sätt att pröva om flyktingsströmmen 2015 haft betydelse för ökningen av anmälda sexualbrott är att studera om ökningen av sexualbrott varit störst i de kommuner som tagit emot många asylsökande i relation till sin befolkning.

I denna del studeras sambandet mellan hur många flyktingar enskilda kommuner tog emot och ökningen av polisanmälda sexualbrott i respektive kommun. Analysen inskränker sig till anmälda brott, eftersom det inte går att få uppgifterna i NTU nedbrutna på annat än större kommuner (sedan förändringen av NTU från 2017 går det att ta fram resultat på fler kommuner än tidigare). Antalet polisanmälda sexualbrott ökade med drygt 20 procent under perioden 2016–2017 jämfört med perioden 2013–2014. Om flyktingtillströmningen skulle vara en viktig förklaring till ökningen av anmälda brott borde de kommuner

⁸² Skattningen bygger på att de som begår brott är lika brottsintensiva oavsett bakgrund.

som tagit emot flest asylsökande ha haft den kraftigaste ökningen av antalet anmälda sexualbrott. Något sådant mönster kan dock inte ses. Ökningarna i anmälda brott har på kommunnivå litet samband med i vilken utsträckning kommunerna tagit emot flyktingar.

Mot denna analys kan invändas att det inte är säkert att personer begår brott i den kommun där de är inskrivna. Denna invändning torde främst ha betydelse för den anmälda brottsligheten i Stockholms län. Särskilt runt Stockholms kommun finns det flera kommuner där det bor många människor på liten yta, i en större genomsnittlig urban miljö som bildar Stor-Stockholm, vilket bland annat innebär att människor ofta rör sig snabbt genom och mellan kommunerna. Det betyder också att brott inte har lika stor sannolikhet som i andra delar av landet att ske inom gärningspersonernas egna kommuner. Mot denna bakgrund har kommunerna i Stockholms län exkluderats i nedanstående analys.⁸³

Figur 27 redovisar förändringar i anmälda sexualbrott mot person 15 år och äldre per kommun mellan perioden 2013–2014 och perioden 2016–2017, samt antalet boende i Migrationsverkets mottagningssystem per kommun, mätt i de asylsökandes andel av kommuninvånarna. Om det funnits ett absolut samband mellan hur mycket de anmälda sexualbrotten ökade och hur många flyktingar som togs emot, hade den så kallade förklarade variansen uppgått till 100 procent. Det skulle innebära att man i figur 27 skulle se kommunerna på en rak linje, med kommunen med den lägsta andelen asylsökanden längst ner till vänster, och kommunen med den högsta andelen asylsökanden längst upp till höger. Så är dock inte fallet. Den figur som presenteras nedan visar en förklarad varians på mindre än 1 procent (0,47 procent).⁸⁴

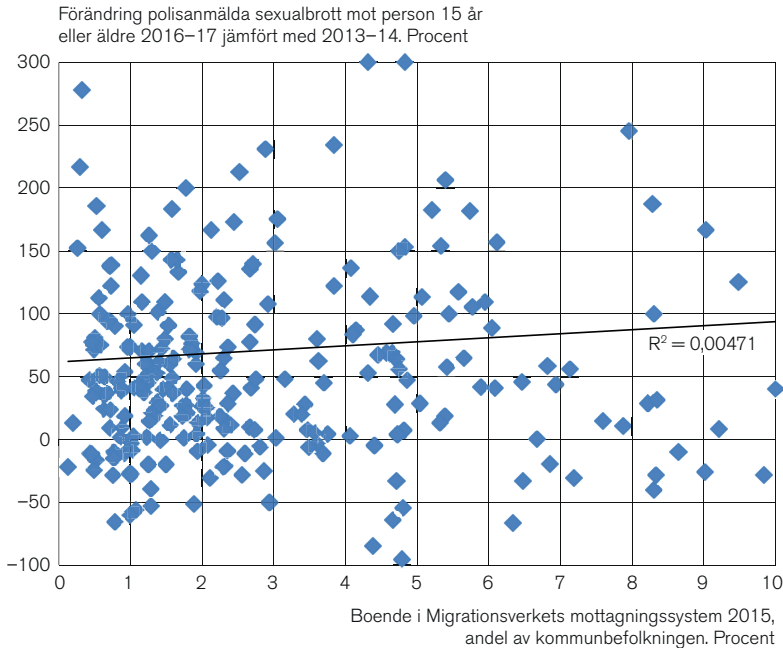
Faktorer som kan påverka benägenheten att anmäla och rapportera

Tidigare forskning har visat att samhällets uppmärksamhet på ett socialt problem får konsekvenser för hur det uppfattas och framträder i offentlig statistik (Estrada 1997, 1999, von Kitsuse och Cicourel 1963, von Hofer 2000, 2006, Åkerström 1997). Vid diskussioner om förändringarna i självrapporterade och polisanmälda sexualbrott, under den period som här ligger i fokus, är en viktig bakgrundsfaktor därför att denna utveckling sammanfallit med en tilltagande uppmärksamhet kring sexualbrott i samhället.

⁸³ Bilden blir dock ungefär den samma om man tar med Stockholms län.

⁸⁴ Tham (2019) har gjort en liknande analys. Han fick då en s.k. förklarad varians på 0,8 procent.

Figur 27. Procentuell förändring i antalet anmälda sexualbrott per kommun (exklusive kommunerna i Stockholms län), åren 2013–2014 jämfört med åren 2016–2017, samt andel av kommunens invånare som under 2015 var inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem.

Not: Outliers, det vill säga kommuner där sexualbrotten ökat med mer än 300 procent eller där antalet asylsökande överstiger 10 procent av invånarantalet, syns inte i figuren men ingår i beräkningen.

Under perioden 2005–2017 har sexualbrottslagstiftningen omarbetats kraftigt, i tre omgångar (prop. 2004/05:45, prop. 2012/13:111 och prop. 2017/18:177), vilket avspeglar en minskad tolerans i samhället för sexuella övergrepp. Under perioden efter 2010 har detta utrednings- och lagstiftningsarbete dessutom avspeglats i ett återkommande fokus i samhällsdebatten kring frågan om en samtyckesbaserad sexualbrottslagstiftning.

Sedan 2010 har det också varit flera uppmärksammade upprop mot sexualbrott, som *#prataomdet*, *#fatta* och *#tafsainte*. Dessa upprop har fokuserat på olika aspekter av sexualbrottsligheten, men har haft gemensamt att de skickat tydliga signaler om att sexualbrott inte ska tolereras, att skulden ska läggas på förövaren, inte den utsatta personen, och att man ska både våga prata om och anmäla utsatthet för sexualbrott. Denna utveckling har också skett under en period då samhällets mediekonsumtionsmönster har genomgått en snabb förändring.⁸⁵

⁸⁵ Se till exempel Andersson (2018).

Den tilltagande uppmärksamheten kring sexualbrott, som avspeglats i såväl traditionella som sociala medier, kulminerade under hösten 2017 och våren 2018 i #metoo-rörelsen. Då synliggjordes en omfattande utsatthet för sexuella kränkningar bland kvinnor i många olika delar av samhället, en utsatthet som det tidigare inte berättats om eller pratats om öppet, men som funnits under ytan, under lång tid.

Eftersom det handlar om en tilltagande uppmärksamhet över tid torde en eventuell effekt på anmälnings- eller rapporteringsbenägenheten vara tydligast under den senare delen av perioden 2005–2016.

Har uppmärksamheten påverkat hur många brott som *anmäls*?

Anmälningsbenägenheten vid sexualbrott anses vara särskilt låg i jämförelse med andra brottstyper, vilket också får stöd av Brås intervjuer med personer som uppgett utsatthet för sexualbrott i NTU. Den låga anmälningsbenägenheten bland annat beror på att den brottsutsatta vid en polisanmälan i detalj måste berätta om ibland intima detaljer från brottet och dessutom beakta risken att bli ifrågasatt vid en eventuell rättegång. Har brottet dessutom begåtts av en vän eller bekant kan en anmälan få stora konsekvenser för andra aspekter av den utsatta personens liv, till exempel för umgänget med andra vänner och bekanta, som också känner gärningspersonen.

En ökad uppmärksamhet kring sexualbrott skulle dock rimligen kunna föranleda en ökad anmälningsbenägenhet, i synnerhet när den signalerar vikten av att sexualbrottsutsatta inte skuldbeläggs på något sätt och att rättsväsendet ska stötta och tro på sexualbrottsoffer när de gör en anmälan.

Enligt forskningen om anmälningsbenägenhet är brottets allvarlighetsgrad den faktor som främst används för att bedöma huruvida förändringar i den anmälda brottsligheten över tid kan tolkas som resultat av en förändrad anmälningsbenägenhet. Mörkertalet är störst för de mindre allvarliga brotten, som också är flest till antalet. Det är för dessa som det finns störst utrymme för förändringar i samhällsklimatet att påverka antalet anmälda brott, genom förändringar i om personer uppfattar de händelser de blivit utsatta för som brottsliga och om de känner sig trygga med att göra en polisanmälan.

Vad gäller anmälda sexuella ofredanden syntes efter 2011 en förändring i de anmälda brotternas karaktär. Det skedde då en tydlig ökning av andelen anmälningar av *fysiska* sexuella ofredanden, som i huvudsak bestod av mindre allvarliga former av fysiska

ofredanden, såsom oönskad beröring av andra delar av målsägarens kropp än kön eller bröst (främst rumpen). Andelen jämförelsevis grövre fysiska sexuella ofredanden har däremot legat på en stabil nivå bland de polisanmälda brotten.⁸⁶ Detta skulle kunna tyda på en ökad anmälningsbenägenhet när det gäller fysiska sexuella ofredanden, det vill säga att ökningen främst avser de minst allvarliga formerna av sexuellt ofredande, som tidigare polisanmäldes mindre ofta.

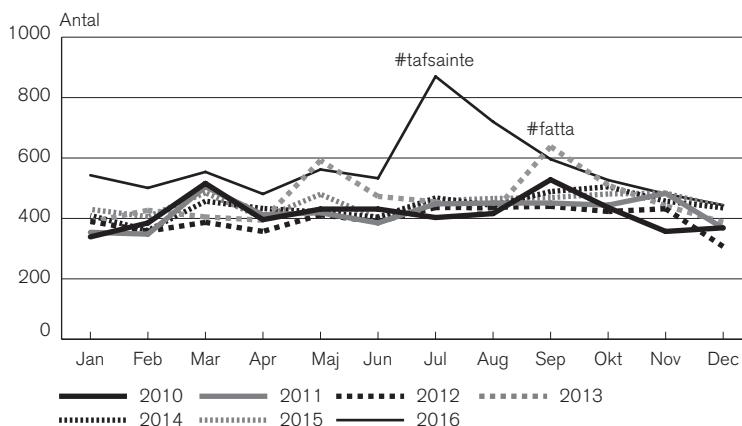
Nivåhöjningar av anmälda sexuella ofredanden i samband med upprop

För att belysa frågan empiriskt undersöks här om de ovan nämnda uppropen fått ett direkt genomslag i den polisanmälda brottsligheten, genom att analysera månadsstatistiken över antalet polisanmälda sexuella ofredanden (mot personer i åldern 15 år eller äldre).

I samband med den första kampanjen, *#prataomdet* 2010, syntes inte någon ökning i den polisanmälda sexualbrottsligheten. Däremot förekom nivåhöjningar av antalet anmälda sexuella ofredanden i samband med de övriga två uppropen under perioden (figur 28).

När kampanjen *#fatta* startade, i september 2013, syntes en nivåhöjning i månadsstatistiken för september. Bakgrunden till uppropet var en uppmärksammas gruppvåldtäktsdom i Umeå tingsrätt i maj 2013, och även då syntes en höjning i månadsstatistiken, när tingsrättsdomen debatterades i medierna.

Figur 28. Antal anmälda sexuella ofredanden (exklusive exhibitionism) mot personer i åldern 15 år eller äldre, per månad, åren 2010–2016.

När kampanjen *#tafsainte* lanserades, i juli 2016, var ökningen ännu tydligare. En anledning till att just den kampanjen tycks ha fått större genomslag i statistiken över anmälda brott, är troligen

⁸⁶ Med detta avses oönskad beröring av målsägarens kön eller bröst.

att den lanserades av polisen, vilket kan ha gett tyngd bakom kampanjen. Bakgrunden var ett antal övergrepp som skett på festivaler, bland annat på gratisfestivalen för ungdomar ”We are Sthlm”. Syftet var att betona att sexuellt ofredande är olagligt och att fler som utsätts ska anmäla. Polisen gjorde det dessutom lättare att anmäla sexualbrott direkt, genom att öka den polisiära närvaron på festivaler.

Analysen visar att två av uppropen tycks ha haft en effekt på antalet anmälda sexuella ofredanden. Det gäller särskilt *#tafsa-inte*, där polisen dessutom underlättade för sexualbrottsutsatta att polisanmäla. Dessa tillfälliga ökningarna bidrog också till den totala ökningen av anmälda sexuella ofredanden under de aktuella åren. Det höga antalet anmälda sexuella ofredanden under *#fatta*-kampanjen i september 2013, jämfört med september 2012, motsvarade drygt 25 procent av hela ökningen i statistiken över anmälda brott mellan dessa två år. Den höga noteringen i juli 2016 (*#tafsa inte*) motsvarade 30 procent av ökningen i statistiken över anmälda brott mellan 2015 och 2016.

Analysen ger stöd för att uppmärksamheten kring uppropen, i kombination med en ökad polisiär närvaro vid festivaler, bidragit till ökningen av antalet anmälda sexuella ofredanden åren 2013 och 2016. Eftersom resultaten visar på tillfälliga ökningarna i antalet anmälda sexuella ofredanden, kan de däremot inte utan vidare tolkas som belägg för att mediauppmärksamheten haft en kumulativ effekt på anmälningsbenägenheten över tid.

Har uppmärksamheten påverkat rapporteringen i NTU?

Mot bakgrund av den tilltagande uppmärksamheten kring sexualbrott och de olika upprop som beskrivits ovan, är det inte orimligt att förvänta sig att sexualbrottsutsatta i högre grad än tidigare har kommit att reflektera över och omvärdera sina erfarenheter. Uppmärksamheten kan också ha bidragit till minskade skuld- och skamkänslor samt en minskad ovilja att berätta om dessa erfarenheter, även i frågeundersökningar. Om en hög uppmärksamhetsnivå kring sexualbrott i samhället leder till att människor oftare reflekterar över sina upplevelser av sexuella kränkningar, är det också rimligt att anta att detta kan bidra till att de i större utsträckning också kommer att tänka på och minnas händelserna när de deltar i frågeundersökningar.

Ett exempel är den uppmärksamhet som de sexuella övergreppen i Köln under nyårsnatten 2015/16 fick i massmedierna. Detta kopplades senare ihop med övergrepp som skett sommaren innan på den ovan nämnda gratisfestivalen i Stockholm för ungdomar, We are Sthlm. Detta ledde i sin tur till en debatt om asylsökandes

överrepresentation vid sexualbrott. Under våren 2016 mer än tiodubblades antalet artiklar i mediearkivet som innehöll frasen ”sexuella ofredanden” jämfört med samma period året innan.⁸⁷ Samtidigt (våren 2016) pågick NTU:s telefonintervjuer om utsattheten 2015, och andelen som då uppgav att de utsatts för sexualbrott ökade med 70 procent jämfört med året innan.

Man kan dock även hitta argument emot att den mediala uppmärksamheten generellt sett skulle vara huvudförklaringen till att fler rapporterat utsatthet för sexualbrott i NTU, eftersom antalet polisanmälningar rörande (de lindrigare) sexualbrotten inte alls ökat i samma utsträckning som i NTU. Detta trots de tillfälliga ökningarna i statistiken över anmälda brott som beskrivits ovan. Det kan å ena sidan vara begripligt, eftersom en polisanmälan är kopplat till andra typer av ”kostnader” för den utsatta personen än att svara på frågor i en surveyundersökning. I en sådan undersökning svarar man anonymt och kan lita på att ens svar inte får några konsekvenser. Det torde därmed vara rimligt att en ökad medvetenhet bland kvinnor, om att det som de utsatts för nog var ett sexualbrott, ganska snabbt kan leda till en ökad rapporteringsbenägenhet, medan anmälningsbenägenheten inte ökar i samma grad.

De tidigare redovisade analyserna som indikerar att allvarliga sexualbrott som våldtäkter inte ökat kraftigt, får stöd av en analys av sjukvårdsdata.

I Stockholms stads trygghetsmätning återfinns en liknande men mindre ökning av självrapporterad utsatthet för sexualbrott som i NTU, framför allt från och med 2013. Även i Arbetsmiljöundersökningen syns en ökning, som dock är betydligt mindre.

Det finns inte belägg för att förändringar i sexuella beteenden eller deltagande i nöjeslivet skulle kunna ligga bakom ökningen av utsatthet för sexualbrott i exempelvis NTU, men ökad användning av internet kan ha bidragit till både en faktisk ökning och ökningarna i indikatorerna.

Det framstår inte som troligt att förändringar i befolkningens ålderssammansättning skulle kunna ha resulterat i fler sexualbrott. Övergripande analyser av andelen utrikesfödda i befolkningen och flyktningtillströmningen 2015 indikerar att dessa förändringar sannolikt inte skulle kunna ligga bakom

⁸⁷ Källa: Mediearkivet, <https://www.retriever.se/>, sökningar på artiklar i arkivet som innehöll frasen mellan den första januari och sista maj för respektive datainsamlingsperiod för NTU.

annat än en begränsad del av ökningen av rapporterad utsatthet för sexualbrott enligt NTU.

Ökad uppmärksamhet på sexualbrott i medierna samt flera upprop kan ha haft i alla fall tillfällig betydelse för nivåerna i indikatorerna på sexualbrott, men torde haft mer begränsad betydelse för den långsiktiga trenden.

Referenser

Ahrens, C. (2006). Being silenced: The impact of negative social reactions on the disclosure of rape. *American Journal of Community Psychology*. Volym 38, s. 263–74.

Andersson, U. (2018). *Medieutveckling 2018. Svenska nyhetsvanor*. Stockholm: Myndigheten för press, radio och tv.

Arbetsmiljöverket (2018). *Arbetsmiljön 2017. Arbetsmiljöstatistik*. Rapport 2018:2.

Brottsförebyggande rådet. (1996). *Invandrars och invandrars barns brottslighet*. Rapport 1996:2. Stockholm: Fritzes.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2000a). *Statistik om gruppvåldtäkter*. Rapport 2000:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2000b). *Förbud mot köp av sexuella tjänster*. Rapport 2000:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2004). *Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003*. Rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2005a). *Våldtäkt: En kartläggning av polisanmälda våldtäkter*. Rapport 2005:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2005b). *Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet*. Rapport 2005:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Konsten att läsa statistik om brott*. Rapport 2006:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007a). *Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007b). *Nationella trygghetsundersökningen 2006. De första resultaten om utsatthet, trygghet*

- och förtroende*. Rapport 2007:14.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008a). *Våldtäkt mot personer 15 år och äldre: Utvecklingen under åren 1995–2006*.
Rapport 2008:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008b). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008c). *Sexuell människohandel: En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010). *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål: En första uppföljning av regeringens handlingsplan*. Rapport 2010:5.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011a). *Polisanmälda våldtäkter mot barn: En uppdaterad kunskapsbild*. Rapport 2011:6.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011b). *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål*. Rapport 2011:18.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*. Rapport 2012:13.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2013). *Bestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte*. Rapport 2013:14.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017a). *Nationella trygghetsundersökningen 2016. Teknisk rapport*.
Rapport 2017:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017b). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Rapport 2017:5. Stockholm:
Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017c). *Utsatthet för brott 2016. Resultat från Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2017*.
Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2018a). *Nationella trygghetsundersökningen 2017. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*.
Rapport 2018:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2018b). *Nationella trygghetsundersökningen 2017. Teknisk rapport*. Rapport 2018:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). *Våldtäkt från anmälan till dom. En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden*. Rapport 2019:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Carcach, C. (1997). Reporting crime to the police. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*. Volym 68, s. 1–6.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2017). *Trender i dryckesmönster – befolkningens självrapporterade alkoholvanor under 2000-talet*. Rapport 168. Stockholm: CAN.
- Christie, N. (1986). The ideal victim. I: Fattah, E.A. (red.), *From crime policy to victim policy: Reorienting the justice system*. Basingstoke: Macmillan.
- Elmir, R. m.fl. (2011). Interviewing people on potentially sensitive topics. *Nurse Researcher*. Volym 19, s. 12–16.
- Estrada, F. (1997). Ungdomsvåld: upptäckten av ett samhällsproblem. Ungdomsbrottslighet i svensk dagspress 1950–1994. *Sociologisk Forskning*. Volym 4, s. 51–72.
- Estrada, F. (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem. Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Avhandlingsserie 3. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Felson, R. B. m.fl. (2002). Reasons for reporting and not reporting domestic violence to the police. *Criminology*. Volym 40, s. 617–647.
- Fisher, B. S. m.fl. (2003). Reporting sexual victimization to the police and others: Results from a national-level study of college women. *Criminal Justice and Behavior*. Volym 30, s. 6–38.
- Folkhälsomyndigheten (2015). *Ungdomar och sexualitet 2014/15 – I samarbete med ungdomsbarometern*.
- Goudriaan, H., Wittebrood, K. och Nieuwbeerta, P. (2006). Neighbourhood characteristics and reporting crime. Effects of social cohesion, confidence in police effectiveness and socio-economic disadvantage. *British Journal of Criminology*. Volym 46, s. 719–742.
- Gunnlaugsson, H. och Thorisdottir, R. (2007). Alvorlighetsgrad og anmeldelse: En Islandsk offerundersøgelse. *Nordisk Tidsskrift för Kriminalvidenskab*. Årgång 94, s. 177–186.
- Harned, M. S. (2005). Understanding women's labeling of unwanted sexual experiences with dating partners: a qualitative analysis. *Violence Against Women*. Volym 11, s. 374–413.

- Harrell, M. C. m.fl. (2009). *A compendium of sexual assault research*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Harris, J. (2002). The correspondence method as a data-gathering technique in qualitative enquiry. *International Journal of Qualitative Methods*. Volym 1, s. 1–9.
- Hart, T. C. och Rennison, C. (2003). *Reporting crime to the police, 1992–2000*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice.
- Holt, T. J. (2010). Exploring strategies for qualitative criminological and criminal justice inquiry using on-line data. *Journal of Criminal Justice Education*. Volym 21, s. 466–487.
- Internetstiftelsen i Sverige (2017). *Svenskarna och internet 2017. Undersökning om svenskarnas internetvanor*. Stockholm: Internetstiftelsen i Sverige.
- Jareborg, N. m.fl. (2015). *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*. Uppsala: Iustus.
- Kahn, A. S. m.fl. (2003). Calling it rape: Differences in experiences of women who do or do not label their sexual assault as rape. *Psychology of Women Quarterly*. Volym 27, s. 233–42.
- Khan, S. R. m.fl. (2018). I didn't want to be 'that girl': The social risks of labeling, telling, and reporting sexual assault. *Sociological Science*. Volym 5, s. 432–460.
- von Kitsuse, J. I. och Cicourel, A. (1963). A Note on the uses of official statistics. *Social Problems*. Volym 11, s. 131–139.
- LeMaire, K. L., Oswald, D. L., och Russell, B. L. (2016). Labeling sexual victimization experiences: the role of sexism, rape myth acceptance, and tolerance for sexual harassment. *Violence and Victims*. Volym 31, s. 332–46.
- Macdonald, Z. (2001). Revisiting the Dark Figure. A micro-economic analysis of the under-reporting of property crime and its implications. *British Journal of Criminology*. Volym 41, s. 127–149.
- Mellins, C. A. m.fl. (2017). Sexual assault incident among college undergraduates: Prevalence and factors associated with risk. *PloS ONE*. Volym 12, e0186471. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0192129>
- Mercier, P. J. (2002). Victim Reporting: Strategies to Increase Reporting. I: Moriarty, L. (red.). *Policing and Victims*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Mosher, C. J. m.fl. (2011). *The mismeasure of crime*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

- Nilsson, L. (2003). Sexuell exploatering av barn: Vad döljer sig bakom sexualbrottsstatistiken? Bilaga 2, I: *Sexuell exploatering av barn i Sverige*. SOU 2004:71.
- Olaussen, L. P. (2006). Politianmeldelse – Handlingers alvorlighet og social avstand. *Nordisk tidskrift för Kriminalvetenskap*. Volym 3, s. 306–316.
- Orchowski, L. M., Untied, A. S., och Gidycz, C. A. (2013). Factors associated with college women's labeling of sexual victimization. *Violence and Victims*. Volym 28, s. 940–58.
- Peterson, Z. D. och Muehlenhard, C. L. (2011). A match-and-motivation model of how women label their nonconsensual sexual experiences. *Psychology of Women Quarterly*. Volym 35, s. 558–70.
- Roxell, L. och Tiby, E. (2006). *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Proposition 2004/05:45. *En ny sexualbrottslagstiftning*.
- Proposition 2012/13:111. *En skärpt sexualbrottslagstiftning*.
- Proposition 2017/18:177. *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*.
- Sable, M. R. m.fl. (2006). Barriers to reporting sexual assault for women and men: perspectives of college students. *Journal of American College Health*. Volym 55, s. 157–62.
- Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Skogan, W. G. (1984). Reporting crimes to the police: The status of world research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. Volym 21, s. 113–137.
- SCB (2015). Mer bortfall i statistiken. I: SCB:s tidskrift *Välfärd*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2019). Sveriges befolkning. Hämtat från SCB:s webbplats <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/sveriges-befolkning/>. Hämtat den 16 april 2019.
- Smith, M.D. (1987). The incidence and prevalence of women abuse in Toronto. *Violence and victims*. Volym 2, s. 173–187.
- Stemple, L., Flores, A. och Meyer, I. H. (2017). Sexual victimization perpetrated by women: Federal data reveal surprising prevalence. *Aggression and Violent Behavior*. Volym 34, s. 302–311.
- Stenhammar, C. m.fl.(2015). Sexual and contraceptive behavior among female university students in Sweden - repeated surveys

over a 25-year period. *Acta Obstetricia et Gynecologica Scandinavica*. Volym 94, s. 253–259.

Stockholms stad (2017). *Trygghet i Stockholm 2017. Resultat från Stockholms stads trygghetsmätning*. Stockholms stad: Socialförvaltningen.

Södersjukhuset (2018). *Årsrapport Akutmottagningen för våldtagna 2017*. Stockholm: Södersjukhuset.

Tham, H. (2019). Oro för brott och den offentliga diskursen. I: Anita Heber och Lena Roxell (red.) *Att odla kriminologi. Perspektiv på brott och utsatthet*. Festskrift till Eva Tiby. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Ullman, S. E. (2003). A critical review of field studies on the link of alcohol and adult sexual assault in women. *Aggression and violent behavior*. Volym 8, s. 471–486.

van Kesteren, J., van Dijk, J. och Mayhew, P. (2013). The international crime victims surveys: A retrospective. *International Review of Victimology*. Volym 20, 49–69.

von Hofer, H. (2000). Criminal violence and youth in Sweden: A long-term perspective. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volym 1/1, 56–72.

von Hofer, H. (2006). Ökat våld och/eller vidgade definitioner? *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab*. Volym 93, 193–208.

Wegerstad, S. (2015). *Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar. Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*. Lunds universitet: Media-Tryck.

Zinzow, H. M. och Thompson, M. (2011). Barriers to reporting sexual victimization: prevalence and correlates among undergraduate women. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*. Volym 20, s. 711–725.

Åkerström, M. (1997). Att anmäla våld – en praktik inom lokala kulturer. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab*. Volym 84, s. 125–132.

Bilaga 1

Intervjuguide

Genomgång av:

- Syftet (med undersökningen generellt och med intervjun mer specifikt)
- Ungefärlig längd på intervjun
- Intervjuetik (frivillighet, anonymitet, samtycke om att spela in intervjun)

Inledande fråga:

- Kan du med egna ord berätta om den händelse som du rapporterat om i NTU där någon tvingat, angripit eller ofredat dig sexuellt.

Intervjuguiden modifieras därefter utifrån vad personen berättar samt vad personen har utsatts för. Exempel på möjliga följdfrågor:

Följdfrågor om händelsen

- Var inträffade händelsen?
- Om det skedde online, i vilket forum?
- När inträffade händelsen?
- Förekom våld eller hot?
- Var andra närvarande vid händelsen?
- Hur ofta tänker du på händelsen?
- Har händelsen medfört några konsekvenser för dig?

Följdfrågor om gärningspersonen

- Var det en/flera?
- Var det en man/kvinna?
- Kan du uppskatta ungefärlig ålder?
- Kände ni varandra och i så fall hur?
- Hur fick ni kontakt?

- Tror du att personen valde ut just dig, eller hade vem som helst kunnat bli utsatt?

Följdfrågor om anmälan/rapportering

- Hur resonerade du kring polisanmälan?
- Berättade du för någon om händelsen?
- Om det skedde på arbetsplatsen, hanterades det på något sätt?

Avslut

- Finns det något som du vill lyfta om händelsen som vi inte har nämnt?
- Överlämning information om, och kontaktuppgifter till, Brottsofferjourens telefoncentral och Kvinnofridslinjen

Bilaga 2

Mall

Din berättelse

Vad utsattes du för? (Var det t.ex. våldtäkt, tafs, könsord eller något annat? Var hände det och i vilket sammanhang? Beskriv händelsen, använd nästa sida vid behov.)

Vem eller vilka utsatte dig? (Ålder, man/kvinna, kände du personen och i så fall hur?)

När hände det? (Vilket år, helg/vardag, dag/kväll/natt?)

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Bilaga 3

Fördjupningsstudie om NTU-frågorna om händelsens allvarlighetsgrad

Vilken typ av händelser fångas upp av frågorna om händelsens allvarlighetsgrad i NTU?

Datainsamlingen för NTU har i första hand bestått av telefonintervjuer, där intervjuarna kryssar i redan förkonstruerade svarsalternativ. Fördelen med detta är att svaren på ett relativt enkelt sätt kan sammanställas till statistik som ska vara jämförbar över tid, men nackdelen är den därmed begränsade möjligheten att närmare beskriva de händelser som svaren fångar in.

För att få en bättre bild av dessa händelser har Brå inom ramen för denna studie genomfört två särskilda datainsamlingar:

- Brå har kontaktat de personer som i NTU (2017) rapporterat utsatthet för sexualbrott 2016. De som valde att medverka fick fritt berätta om den sexualbrottshändelse de utsatts för och rapporterat i NTU.⁸⁸
- De som rapporterat sexualbrott i NTU under perioden 2008–2016 har samkörts med Polismyndighetens målsägarregister, för att undersöka om de polisanmält sexualbrott under samma period.⁸⁹ I de fall de identifierats som målsägare har polisanmälningar och första målsägarförhör begärts in från Polismyndigheten.

Materialet som inkommit genom de olika datainsamlingarna har sedan kopplats ihop med de svar som deltagarna gav i NTU, för

---

⁸⁸ Totalt 50 berättelser samlades in. För mer om datainsamling, se metodkapitlet.

⁸⁹ Även andra närliggande brott har inkluderats i samkörningen, som ofredande och grov kvinnofridskränkning. För mer information om samkörningen, se metodkapitlet.

att bidra till en förståelse för vilka typer av händelser som fångas in inom ramen för vissa frågor.

Nedan redovisas en sammanställning av resultaten från dessa samkörningar. Där det är relevant återges stycken ur polisanmälningar eller insamlade berättelser för att illustrera de händelser som avses.⁹⁰

Indikatorn för allvarliga sexualbrott i NTU fångar även in annat än våldtäkt och sexuellt tvång

För att ta reda på i vilken utsträckning NTU-frågorna fångat in allvarligare sexualbrottshändelser, såsom våldtäkt och sexuellt tvång, har Brå närmare granskat de fall där sexualbrottsutsatta i NTU svarat ja på någon av frågorna om allvarlighetsgrad⁹¹ och också polisanmält ett sexualbrott, i syfte att undersöka vilken brottstyp som polisanmälan gäller.

I tabell 6 framgår hur många som polisanmält våldtäkt eller sexuellt tvång, av dem som svarat ja på respektive NTU-fråga om den sexualbrottshändelse de rapporterat i NTU. Eftersom det är få personer som svarat ja på bara en av frågorna om allvarlighetsgrad, och som samtidigt svarat nej på de övriga frågorna, går det inte att särredovisa dessa för respektive fråga. Det innebär att de som svarat ja på en fråga i tabellen nedan, även kan ha svarat ja på någon av de övriga redovisade frågorna.

Tabell 6. Antal polisanmälda händelser som gäller våldtäkt eller sexuellt tvång, av dem som svarat ja på respektive fråga i NTU (andel i procent).

Innebar den här händelsen att någon tvingade eller försökte tvinga dig till någon sexuell handling genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på något sätt?	36 av 55 (65 procent)
Innebar den här händelsen att någon utnyttjade dig sexuellt då du inte kunde försvara dig för att du t.ex. sov eller var drogad?	23 av 31 (74 procent)
En av de allvarligaste händelserna av det här slaget är våldtäkter. Skulle du beskriva det som du drabbats av som en våldtäkt?	35 av 42 (83 procent)

Som framgår av tabellen är det de fall där den utsatta personen svarat ja på den tredje frågan – huruvida personen själv skulle beskriva händelsen som en våldtäkt – som bäst överensstämmer med att polisanmälan avsåg våldtäkt eller sexuellt tvång. Överensstämmelsen är minst bra för de fall där den utsatta svarat ja på frågan om hot, fasthållning och våld; i dessa fall gällde drygt

⁹⁰ Endast de delar av berättelserna som är av betydelse i sammanhanget redovisas, eftersom rapportens omfång inte medger att berättelserna redovisas i sin helhet.

⁹¹ Se kapitlet om sexualbrott av olika allvarlighetsgrad i NTU.

en tredjedel av polisanmälningarna andra brott än våldtäkt eller sexuellt tvång. Och bland dem som svarat ja enbart på denna fråga (och nej på de övriga) tycks frågan i ännu lägre utsträckning fånga in händelser av våldtäkt och sexuellt tvång, eftersom majoriteten av polisanmälningarna i dessa fall gäller sexuellt ofredande eller ofredande.⁹²

Nedan presenteras en kort redogörelse för det som framkommit vid analys av varje fråga separat.

Frågan om hot, fasthållning och våld

För de respondenter som uppgett att det förekommit hot, fasthållning eller våld och som polisanmält ett sexualbrott framkommer att en tredjedel av anmälningarna gäller ett sexuellt ofredande eller ofredande. Några exempel från anmälningarna:

Patrull blir kallad med anledning av bråk mellan grannar. Målsägaren har handlat och går förbi den misstänktes hus. Den misstänkte befann sig på tomten och målsägaren tänkte passa på att framföra vissa saker till honom. Efter ett tag vill den misstänkte ge målsägaren en kram, vilket denne går med på. Den misstänkte kramar då målsägaren hårt och målsägaren känner sig fasthållen. Den misstänkte pussar dessutom målsägaren mot hennes vilja.

Ett gäng ungdomar ringer på hos målsägaren och tränger sig in hos henne när hon öppnar dörren. Väl inne börjar de rota bland hennes saker, de tar henne även på bröstet innan hon får ut dem.

Även i de berättelser som samlats in genom intervjuer med NTU-respondenter som inte polisanmält den händelse de rapporterat om i NTU, framkommer att händelserna många gånger handlat om annat än en våldtäkt eller sexuellt tvång.⁹³ Några exempel på sådana händelser från berättelserna:

Jag åkte tunnelbanan när en man tafsade på och tryckte sig mot mig. Han tryckte sig länge och väl. Till slut fick jag knuffa bort honom. En liknande grej har hänt en gång tidigare, där en annan person tryckt sig mot mig.

Vi hade träffats tre eller fyra gånger, och även haft sex en gång. Den här gången var vi hemma hos mig, drack lite alkohol, så att vi var lite salongsberusade. Han började smeka mig, men jag ville inte ha sex, eller smekas, och sade ifrån

⁹² Det handlar dock om relativt få händelser (8 av 13 anmälda brott).

⁹³ Berättelserna är dock relativt få. I totalt 9 av berättelserna har respondenten tidigare uppgett i NTU att hot, fasthållning eller våld förekommit vid sexualbrottet, i 5 av dessa gäller berättelsen en annan händelse än våldtäkt eller sexuellt tvång.

flera gånger. Han brydde sig inte om det utan fortsatte röra vid mig. Till sist smällde jag till honom och då upphörde han. Det är nåt jag har varit med om med flera andra män tidigare. Jag har lärt mig att när män har svårt att ta ett nej måste man slå till dem, så att de slutar.

Utifrån polisanmälningarna och berättelserna handlar det om situationer som upplevts som hotfulla eller där den utsatta personen själv använt våld i avvärjande syfte, och där själva händelsen ligger nära ett sexuellt ofredande eller sexuella trakasserier, men inte utgör en våldtäkt eller ett sexuellt tvång.

Frågan om sexuellt utnyttjad i försvarslöst tillstånd

Frågan om att ha blivit sexuellt utnyttjad i ett försvarslöst tillstånd stämmer oftare överens med en polisanmälan om våldtäkt eller sexuellt tvång, jämfört med frågan om hot, fasthållning och våld. I drygt en fjärdedel av händelserna gäller anmälan dock ett annat brott, främst sexuellt ofredande eller ofredande. Av anmälningarna framkommer för vissa av dessa händelser att personen varit i försvarslöst tillstånd vid ofredandet. Exempel från anmälningarna:

Målsägaren lämnade restaurangen vid 03 och hoppade in i en taxi där hon somnade. Hon vaknade ungefär två timmar senare av att taxichauffören tafsade på hennes bröst innanför hennes tröja.

Målsägaren sover i samma bäddsoffa som sin styvbror men vaknar av att han smeker henne över kön och rumpa.

För flera av händelserna framkommer dock av polisanmälan att personen inte varit i ett försvarslöst tillstånd. Det är inte sannolikt att samtliga dessa fall handlar om felkodningar eller felaktiga uppgifter från den utsatta personen, utan troligare att det polisanmälda brottet inte är samma sexualbrottshändelse som den som den utsatta personen rapporterat i NTU, och där personen varit i ett försvarslöst tillstånd. Denna hypotes styrks bland annat av en respondent som intervjuats inom ramen för projektet, och som vi här kan kalla Anna. Hon uppgav i NTU att hon utsatts för sexualbrott när hon var i en försvarslös situation 2016. Samma år polisanmälde hon ett ofredande. Vid intervjun berättade hon om den händelse som hon rapporterat i NTU, vilket var en annan händelse än den som polisanmälde:

Anna söker lägenhet och har lagt ut en annons om detta på Blocket. En okänd man ringer upp och erbjuder henne ett rum i hans lägenhet som han delar med en kvinna som han har ett öppet förhållande med. De ska båda jobba på ett sexföretag. (Från polisanmälan om ofredande)

Anna hade efterfest hos sig och ett gäng skulle sova över där. Hon gick och la sig men vaknade av att en av killarna var på väg ner i hennes säng. Hon lät honom lägga sig men föreslog att de bara skulle hålla om varandra. Han var full och försökte upprepade gånger kyssa och ta på henne, och varje gång sade hon nej. Till sist gav han upp och gick därifrån. De har gemensamma vänner och Anna tycker att det är svårt att veta hur hon ska förhålla sig till honom efter händelsen. Hon tycker att han satte henne i en obekväm situation och hon ville inte vara otrevlig mot honom. Anna har inte polisanmält och har inte alls tänkt på att göra det. (Från intervju med Anna)

Varken händelsen som polisanmälades eller den som framkom vid intervjun utgjorde dock våldtäkt eller sexuellt tvång.

Frågan om den utsatta personen själv skulle beskriva händelsen som en våldtäkt

Frågan huruvida den utsatta personen själv skulle beskriva händelsen som en våldtäkt är den fråga där svaren bäst stämmer överens med att den polisanmälda händelsen var en våldtäkt eller sexuellt tvång (över 80 procent av händelserna). I de 7 av 42 händelser där den utsatta personen i NTU definierat en händelse som en våldtäkt medan polisanmälan samma år gäller något annat,⁹⁴ är det sannolikt att den händelse som rapporterats i NTU inte är densamma som den som polisanmäls. I samtliga fall har respondenten i NTU även uppgett att det förekommit hot, fasthållning eller våld vid händelsen – medan något sådant inte framgår i polisanmälan (som exempelvis kan handla om ärekränkning på internet). Detta betyder att frågan huruvida den utsatta personen skulle beskriva händelsen som en våldtäkt i själva verket kan stämma ännu bättre överens med brott som våldtäkt eller sexuellt tvång än vad som framgår av samkörningen med målsägarregistret. Det styrks av insamlade berättelser från sexualbrottsutsatta NTU-respondenter som inte polisanmält händelsen; att en händelse i NTU beskrivits som en våldtäkt stämmer väl överens med att personen utsatts för samlag mot sin vilja, även om vissa händelser möjligen inte skulle ha klassificerats som våldtäkt rent juridiskt (enligt lagstiftningen 2016).⁹⁵

⁹⁴ Något annat sexualbrott eller närliggande brott, såsom (oftast) ofredande eller ärekränkning.

⁹⁵ Det handlar dock om relativt få berättelser, i 8 av 50 berättelser har den utsatte tidigare definierat händelsen som våldtäkt i NTU.

Har de polisanmälda sexualbrottens karaktär förändrats över tid? Och har karaktären på den självrapporterade utsattheten för sexualbrott förändrats? Vilka typer av sexualbrottsändelser fångas upp av Nationella trygghetsundersökningen (NTU)? Vilka faktorer talar för att ökningen i anmälda och rapporterade sexualbrott avspeglar en faktisk ökning respektive en ökad anmälnings- och rapporteringsbenägenhet?

Det är frågor som utgör utgångspunkten för denna rapport, som beskriver förändringar över tid i karaktären hos såväl de polisanmälda sexualbrotten som den självrapporterade utsattheten för sexualbrott. Vidare analyseras de självrapporterade sexualbrottens allvarlighetsgrad, liksom de omvärldsfaktorer som kan påverka utvecklingen, både av den faktiska sexualbrottsligheten och av brottsoffrens benägenhet att anmäla eller rapportera sexualbrott.

Bakgrunden till rapporten är regeringens uppdrag till Brottsförebyggande rådet (Brå) att undersöka utvecklingen av de polisanmälda sexualbrotten och den självrapporterade utsattheten för sexualbrott åren 2005–2017.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE